

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2022

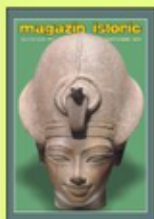
magazin istoric

Anul LVI – serie nouă – nr. 11 (668)
noiembrie 2022

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Cap al faraonului Amenhotep al III-lea (1391/1388 – 1353/1351 î.H.) realizat din cuarțit, înalt de 24 cm, expus astăzi la British Museum. În timpul domniei lui, Egiptul antic a ajuns la apogeul puterii politice. Amenhotep al III-lea a refuzat ferm să-și dea fiica în căsătorie regelui Babilonului, căruia i-a scris: „Din cele mai vechi timpuri, nu s-a dat nimănui [în căsătorie] vreo fiică a regelui Egiptului“

2 Florentinul Alessandro Allori (1535 – 1607), angajat de familia Medici ca pictor de Curte, a împodobit cu tablouri multe palate din Toscana, într-un stil ce trimite la arta lui Michelangelo, combinată cu cea a lui Rafael. Pe marea ducesă Bianca Cappello, din această pictură, soția lui Francesco de Medici, o venețiană care a iubit aventura, a portretizat-o alături de fiul lor, Antonio, născut în 1576

3 Intrarea regelui Matia Corvin în Viena, 1485, ilustrată în *Codex Philostratus*, din Bibliotheca Corviniana. Se presupune că personajul principal al procesiunii triumfale este János Corvin, fiul nelegitim al monarhului, ceea ce poate indica ideea lui de succesiune la tron. Portretul din colțul din dreapta sus este, probabil, al istoricului Curții, Antonio Bonfini

4 Mănăstirea Mamu (județul Vâlcea), ctitorită de Constantin Brâncoveanu, păstrează acest tablou votiv al domnitorului (fotografie de Luiza Barcan), unde putem vedea familia Brâncoveanu, al cărei nume se confundă cu martiriul: în stânga, domnitorul, însoțit de patru feciori, în dreapta, doamna sa, Maria (cu care s-a căsătorit când avea 20 de ani), și cele șase fete

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DĂN BERINDEI**

academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu

Corectura
Georgeta Apreotesci
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

noiembrie

2022

4 Să nu rămână
o vorbă deșartă
„istoria ne învață...”

Apelul istoricilor
lansat la Congresul
de la Alba Iulia

I.-A. POP

6 O materie
care ne încurcă?

B. MURGESCU

11 Martor ocular
la Budapesta, în 1956

F. PĂCURARIU

INEDIT

16 Din iadul
de la Stalingrad

N. TĂTĂRANU,
A. SPĂNU

58 Amintiri
despre tovarăși

TH. PÂSLARU,
T.D. LAZĂR

ELISABETA A II-A

20 Monarhul

T. VIȘAN-MIU

23 Omul

T. STĂNESCU-
STANCIU

28 Iancu, fiul
răposatului Voicu

L. CÂMPEANU

ÎNCORONAREA
MARII UNIRI

33 Bucuria
Încoronării,
prilej de scandal

Pregătiri pentru
Alba Iulia, octombrie 1922
I. SCURTU

38 Rânduiala
ceremonialului militar

I. GIURCĂ

INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI

42 O viață în clișee

Carol Popp de Szathmari,
fotograful

A. POPESCU

EXCLUSIVITATE

47 Râsul... în istorie
CH. WOEHRLE

51 „Să știți
că am murit creștin“
*O baladă despre uciderea
lui Brâncoveanu
și temeuri istorice*

M. MIHAILIDE

EVENIMENT

56 Despre slove
arabe în vremea
lui Antim Ivireanu
*Conferința TYPARAB
la București*

I. FEODOROV

61 Foamea
naște monștri

A. FEHER

65 O istorie pe lună

55 DE ANI

66 Câștigătorii

67 Ruși și ucraineni:
o dispută identitară

I. BISTREANU

72 Pe vremuri oamenii
își trimiteau scrisori
*Despre starea Dobrogei
la 1900*

G. FILITTI

76 Frumoasa
venețiană din Florența
Bianca Capello

F. DOLGHIN

80 Istorici cari au fost
*Radu Ciuceanu
(1928 – 2022)*

V. BUGA

81 Conexiunile
Rugului Aprins
„Floarea de foc“

M. VASILEANU

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

85 „Stefan Vodă
au dobânditu
cetatea Dâmbovița“

I. AL. BANU

88 Precursorii
lui Champollion

M.W. TEUTSCH

91 Istorie în joacă

M. DRĂGOI

HOOVER INSTITUTION

93 Poveștile
emigrației

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

84; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

APEL ADRESAT DE PARTICIPANȚII LA CONGRESUL ISTORICILOR ROMÂNI

Cei peste 640 de participanți la a treia ediție a Congresului Istoricilor Români au adoptat prezentul Apel adresat confracților de breaslă, cadrelor didactice, cercetătorilor, arhiviștilor, muzeografilor, bibliotecarilor, opiniei publice, mass-media și nu în ultimul rând autorităților statului român:

Timpurile pe care le trăim sunt deosebit de complexe, tulburi și grave, derulându-se cu o viteză extraordinară, adăugând neliniștilor existențiale ale oamenilor o mulțime de întrebări despre soarta prezentă și viitoare a omenirii. De la Tucidide la Max Weber, de la Nicolae Iorga, Marc Bloch și până astăzi, ISTORIA a adus publicului și oamenilor de stat narațiuni despre evenimente, fenomene și procese adevărate care au avut ca actor central OMUL. Menirea istoricilor a fost ca oamenii nu doar să cunoască, dar și să înțeleagă mersul timpurilor trecute și al celor prezente pentru a ști de unde veneau, cum să-și îmbunătățească viața prezentă și să gândească încotro era mai bine să meargă în viitor.

Dorința de înțelegere a sensului devenirii îi poate face pe contemporanii noștri să se apropie tot mai mult de scrisul istoric. Lor le este însă tot mai greu să discearnă sensuri prezente și viitoare din abordări de tip „parohial”, din lucrări ale unor așa-zisi „istorici de nișă”, care pretind monopol

pe domenii înguste și chiar pe surse documentare. Mai mult, colecții valoroase arhivistice sunt controlate și „aranjate” de burocrati care se pretind și „specialiști” în domeniul istoriei și arhivisticii, cu singurul argument că prezintă fapte din trecut, dar fără o reconstituire a proceselor societale. De aceea, este de datoria noastră să milităm pentru continua profesionalizare a meseriei de istoric, să ne apropiem de toate categoriile de izvoare cu discernământ, aplicând metoda critică și arătând întreaga onestitate care trebuie să ghideze tot timpul munca noastră de cercetare.

În timpurile noastre, paradoxal, asistăm chiar la un abuz de istorie. Pe măsură ce disciplina Istorie se reduce ori se scoate aproape cu totul din școală, mulți politicieni și lideri ai statelor și comunităților umane folosesc frecvent expresia „Istoria ne învață...”. În fapt, azi vedem că istoria este folosită chiar ca o armă în disputele politice, în dezinformările bătăliilor informaționale și pentru manipulări ale opiniei publice, ale

comunităților locale și ale celei internaționale. Vedem adesea că se practică manipularea istoriei pentru a justifica politici interne, regionale și globale sau chiar interese de grup, care pot evolua către drame umane sau chiar catastrofe umanitare. Credem că, de aceea, Federația Internațională a Drepturilor Omului a constatat că se poate ajunge la „crime contra istoriei”, care pot fi generate de adoptarea unor legi represive la adresa libertății de exprimare pe teme istorice, la refuzul de a da acces cercetării arhivelor, la distrugerea sau schimbarea sensului monumentelor comemorative etc. În astfel de condiții, trebuie să atenționăm autoritățile române care mai doresc să țină istoria la secret sau chiar să distrugă memoria istoriei românești că efortul lor este greșit și în van, iar comunitatea istoricilor

și arhiviștilor va face toate eforturile pentru a se asigura un acces corect și cât mai larg tuturor categoriilor de utilizatori. Comunitatea istoricilor și arhiviștilor din România nu poate accepta astfel de atitudini și declară că se va menține pe linia profesională și morală instituită de marii părinți ai istoriografiei naționale. Cel puțin Academia Română și entitățile ei de cercetare a istoriei își propun o mai intensă prezență în arena creativității istoriografice și a dezbaterilor publice.

Cunoașterea în mod corect, critic, de către tineri, mai ales, a istoriei naționale, dar și a istoriei minorităților naționale, ca parte a acestei țări, cu toate împlinirile și neajunsurile prezente la toate națiunile, trebuie să-i preocupe nu numai pe cei care activează în breasla noastră, ci și pe decidenții politici ai României. Pe de altă parte, oamenii au tot mai multă nevoie de istorie universală, pentru a avea un cadru verosimil de înțelegere și circumscriere a studiilor de istorie locală, națională, regională. Fără revenirea disciplinei Istorie la statutul pe care l-a avut cel puțin în primii ani după 1989, fără acordarea finanțării adecvate institutelor Academiei, instituțiilor de arhivă (Arhivele Naționale, Arhivele Diplomatice și Arhivele Militare), muzeelor și facultăților de istorie, publicațiilor de istorie etc. este compromisă păstrarea identității națiunii române și se pecetluiește dispariția sa treptată. Ținem să subliniem determinarea istoricilor români de a coopera cu istoriografiile europene și internaționale, cu instituțiile și rețelele profesionale ale istoricilor care servesc cu credință principiile Muzei Clio, cercetarea și prezentarea adevărului istoric.

De asemenea, solicităm ca numărul de ore de istorie din învățământul preuniversitar din România să fie cel puțin egal cu media orelor de istorie din statele U.E., respectiv de trei ore pe săptămână. Solicităm Ministerului Educației să înceapă în cel mai scurt timp un dialog cu reprezentanții Academiei Române, Comitetului Național al Istoricilor Români, ca singure entități reprezentative pentru breasla istoricilor din România, în așa fel încât viitoarea lege a învățământului să reflecte corect statutul istoriei și al istoricilor.

Alba Iulia, 8 septembrie 2022

**Președinte,
Academician Ioan-Aurel POP**

*Muza Clio
(frescă descoperită
la Pompei)
pare să-i îndemne
pe copii
să nu renunțe
la studiul istoriei,
în ciuda
numărului de ore
insuficiente
alocate
în programa
școlară*

UTILITATEA CUNOAȘTERII ISTORICE AZI, MÂINE, POIMÂINE...

Prof.univ.dr. BOGDAN MURGESCU,
(Facultatea de Istorie a Universității din București,
președinte de onoare,
Societatea de Științe Istorice din România)

Dezbaterea publică despre utilitatea diverselor discipline intelectuale poate umple biblioteci de opinii și/sau pledoarii mai bine sau mai prost structurate. Acest lucru este valabil și pentru discuțiile cu privire la utilitatea lor pentru societate în general, și pentru discuțiile deseori conflictuale despre utilitatea acestor discipline în curricula școlară. Istoria nu face excepție.

Într-o carte apărută acum mai bine de două decenii începeam analiza cu constatarea că întrebările seci și scurte de tipul „La ce folosește disciplina X?” sunt întotdeauna incomode, iar răspunsul trebuie să fie structurat logic pentru a se adresa criteriilor de validitate ale contestatarilor. Astfel, putem accepta faptul de bun-simț că studiul istoriei nu te ajută nici să-ți numeri banii sau să calculezi dobânda la un credit, nici să plivești grădina, nici să schimbi becurile din casă sau cauciucurile de la mașină, nici să vindeci un bolnav ș.a.m.d. Lista activităților primare pentru care nu ai nevoie de cunoașterea istoriei este foarte lungă.

Și atunci, la ce folosește istoria?

Aici sunt mai multe răspunsuri posibile.

PATRIOTISMUL ȘI CULTURA GENERALĂ

Un răspuns, poate cel mai frecvent auzit pentru că vine din trecut, este că istoria ne învață despre trecutul comunității din care facem parte și este o componentă esențială în cultivarea patriotismului. Acest rol este extrem de important, deoarece fiecare individ și grup uman are nevoie de „ancore identitare” care să-l ajute să se orienteze într-o lume din ce în ce mai complexă; pe de altă parte, excesele în definirea identitară au alimentat de-a lungul timpului destule derapaje, fenomene de xenofobie și chiar conflicte politice și/sau militare. Voi reveni mai jos asupra riscurilor pe care le poate aduce apelul la o istorie simplificată și rău interpretată, ca și asupra unor metode de contracarare a acestor riscuri.

Un al doilea răspuns este acela că istoria este o componentă esențială a culturii generale care leagă pe membrii oricărei societăți și le facilitează comunicarea reciprocă. Desigur, aici s-ar putea obiecta că elementele ficționale au un rol mai important în cultura generală decât cele bazate pe elemente preluate din realitate. Cu alte cuvinte, de ce să fundamentăm cultura generală pe cunoștințe probate științific, când este mai facil să facem apel la universul narațiunilor din *Game of Thrones*? Fără a nega rolul cultural al diverselor narațiuni

literare și/sau filmice, nicio societate nu-și poate permite să se bazeze doar pe evaziunea în universuri ficționale fără a deveni cu totul disfuncțională. De aceea, de regulă cultura generală combină cele două tipuri de elemente, păstrând ca fundamental reperul corespondenței cu realitatea și incluzând totodată creațiile ficționale care sunt parte constitutivă a tezaurului cultural al omenirii. În aceste situații, istoriei, ce reprezintă cunoașterea metodică a trecutului, îi revine un rol central în medierea acumulării elementelor de cultură generală.

Desigur, istoria nu este singură în structurarea culturii generale, un rol deosebit de important având literatura, geografia, ca și alte discipline și domenii ale cunoașterii; istoria poate însă servi ca liant în integrarea diverselor componente ale culturii generale, ca și în înțelegerea dinamicii în timp a acesteia. Acest rol este cu atât mai important cu cât cultura generală își schimbă contururile în timp, iar istoria este singura care poate ajuta la înțelegerea contextului în care anumite componente au căpătat o poziție centrală în cultura unei societăți.

Tot istoria, deși nu se ocu-

pă de viitor, poate ajuta la înțelegerea mai generală a faptului că în alte contexte istorice este normal ca aceste componente ale culturii generale sau altele să-și piardă relevanța și să fie înlocuite cu alte elemente care răspund mai bine preocupărilor societății. Este deci foarte important ca istoria să-i ajute pe oameni să înțeleagă că memoria unei societăți nu este statică sau un recipient care să acumuleze elemente noi fără număr alături de cele vechi, ci o structură dinamică, în care unele creații noi înlocuiesc în ierarhie pe cele vechi și uneori le împing chiar în uitare. Acest lucru se poate vedea și în domeniul operelor literare și artistice, și în domeniul memoriei politice, militare, sportive etc.

ISTORIE ȘI FACT-CHECKING

Istoria mai poate avea și un alt rol, educarea oamenilor în a despărți adevărul de fals. Fenomenul *fake-news* este una dintre marile probleme ale lumii contemporane. Abundența informațională și goana după senzațional a unei mari părți a mass-media au ca rezultat ca știrile neverificate, unele produse cu intenții

Kirk Douglas în rolul colonelului Dax, în filmul regizat de Stanley Kubrick, „Cărrile gloriei”, din anul 1957; mesajul antirăzboinic al filmului și critica dură la adresa armatei franceze au făcut ca în Franța filmul să fie difuzat abia la 17 ani după premieră

Afiș francez
din timpul războiului franco-prusac
din 1870 – 1871,
cu versurile cântecului
Chant du départ;
compus în vremea
Revoluției Franceze,
cântecul avea să îi îmbărbăteze
pe soldații francezi și în timpul
Primului Război Mondial

malefice, altele cauzate doar de neînțelegeri și comoditate intelectuală, să inunde spațiul public și să genereze numeroase confuzii în societate. Pentru contracara acestor știri false și/sau înșelătoare au apărut în lume multe instituții private sau publice care se axează pe *fact-checking* (termen englez exprimând verificarea faptelor din spatele anumitor afirmații). Puse la punct încă de peste un secol de unele redacții de ziare, tehnicile de verificare a faptelor au proliferat în spațiul virtual, site-uri specializate apărând în multe țări. Spre exemplificare, vom menționa aici celebrul TRUTH-O-METER din Statele Unite (<https://www.politifact.com/truth-o-meter/>) sau mai tânărul, dar dinamicul Factual

din România (<https://www.factual.ro/>).

Metodele de verificare a faptelor au multe puncte comune cu cele folosite de istorici în analiza izvoarelor provenite din trecut. Istoricii au dezvoltat încă din secolul al XIX-lea un set de tehnici de critică istorică, similare în multe privințe cu tehnicile folosite de *fact-checkeri* pentru analiza afirmațiilor recente. Astfel, critica externă vizează stabilirea autenticității unui izvor istoric, respectiv stabilirea datei, locului și autorului care a produs respectivul izvor. După clarificarea problemei autenticității, istoricii trec la critica internă a respectivului izvor, care evaluează credibilitatea informațiilor transmise de respectivul izvor istoric. Critica internă pornește de la evaluarea credibilității generale a autorului afirmației și continuă cu verificarea credibilității fiecăreia dintre diferitele informații relevante cuprinse în acel izvor. În prima fază, întrebările privesc mijloacele de care a putut dispune autorul informației pentru a cunoaște realitatea, mobilul comunicării (dacă autorul informației era dispus să spună adevărul sau avea un interes direct să deformeze realitatea) și frecvența informațiilor adevărate și false pe care le-a furnizat în trecut respectivul autor în acel domeniu.

După evaluarea credibilității generale a autorului, aceleași întrebări cu privire la măsura în care autorul a putut cunoaște realitatea și cu privire la motivele sale în transmiterea anumitor informații sau opinii sunt aplicate la fiecare dintre informațiile mai importante din cuprinsul unui izvor istoric. Se

adaugă, firește, și întrebarea dacă informațiile din respectivul izvor sunt confirmate și de alte izvoare istorice, independente de cel analizat. Similitudinea dintre demersurile istoricilor atunci când aplică riguros metodele criticii externe și interne a izvoarelor istorice și demersurile verificatorilor de fapte și afirmații contemporane este remarcabilă și de aceea exemplele din trecut ar putea fi folosite și pentru a învăța pe elevi, ca și pe adulți, să-și dezvolte deprinderile de a despărți adevărul de fals și de a deveni astfel mai puțin vulnerabili față de dezinformări și de *fake-news*.

MULTI-PERSPECTIVITATEA

Stabilirea valorii de adevăr pentru anumite afirmații și fapte istorice este însă doar un prim pas în înțelegerea fenomenelor sociale. La fel de importantă este aplicarea multiperspectivității, respectiv a faptului că nu suntem singuri pe lume și că „ceilalți” (indivizi sau grupuri sociale) pot avea perspective diferite despre aceeași problemă. Desigur, multiperspectivitatea nu se aplică doar în cunoașterea istorică, ci și în alte discipline intelectuale; istoria este însă în mod evident disciplina cea mai potrivită pentru învățarea multiperspectivității, pentru că ea se poate referi la procese sociale încheiate, ale căror consecințe sunt deja cunoscute, și pe care le poate analiza și din diferite perspective temporale, de exemplu completând perspectiva istoriei evenimențiale cu cea a duratei lungi introduse de Fernand Braudel.

Dincolo de problema perspec-

tivelor temporale, aplicarea multiperspectivității este însă un antidot pentru eventualele derapaje în „apelul la istorie”. Un exemplu: Primul Război Mondial. Într-o primă fază, istoricii au prezentat faptele mai ales din perspectiva decidenților politici și militari și și-au asumat necritic rolul de apărători ai justeții deciziilor statului propriu, de apologeti ai faptelor de arme ale armatei acestuia și de tribuni ai ostilității față de statele care fuseseră adversare în război. Acest mod de prezentare a trecutului a contribuit la alimentarea revizionismului și a stărilor de spirit care au condus la Al Doilea Război Mondial.

Într-o a doua fază, care s-a conturat în țările occidentale în anii 1960, dar a fost anticipată de autorii de romane și de creațiile filmice, istoricii au început să aducă în prim-plan perspectiva „oamenilor de rând”, a combatanților (dintre care unii au încercat să se opună modului în care erau mânai la moarte de comandanți mai mult

sau mai puțin incompetenți sau iresponsabili) și a civililor din spatele frontului. La finele secolului XX a venit o a treia fază, care încearcă să aducă laolaltă diferitele perspective și să realizeze o sinteză echilibrată între acestea. În ultimele două faze, sensibilitatea crescândă la pluralitatea perspectivelor și punctelor de vedere a contribuit la atenuarea ostilității dintre foștii adversari și la realizarea unor spectaculoase reconcilieri istorice, care au făcut ca Europa Apuseană, leagăn al războaielor în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX, să devină o zonă edificatoare de dezvoltare pașnică în contextul integrării europene.

Învățarea multiperspectivității are deci o funcție strategică, atât în formarea istoricilor profesioniști și a profesorilor de istorie, cât și în educarea elevilor. În școală ea se izbește însă de trei tipuri de dificultăți.

Prima ține de vârsta și capacitatea de asimilare a elevilor. Nu toate dimensiunile multi-

perspectivității pot fi învățate la aceeași vârstă. De aceea, curricula școlară va trebui să includă o strategie graduală de predare-învățare a multiperspectivității.

A doua dificultate ține de profesori. Nu toți profesorii sunt capabili să orchestreze în fața clasei spectacolul multiperspectivității; ei vor trebui ajutați concret în această direcție, prin cursuri de perfecționare și o multitudine de materiale auxiliare.

A treia dificultate ține de faptul că predarea istoriei (dar putem discuta aceasta și din perspectiva altor discipline școlare) în vederea însușirii capacității de a folosi multiperspectivitatea este cronofagă. Ea cere timp, ore multe la clasă. Alocarea acestor ore este însă dificilă în condițiile în care tendința ultimilor ani a fost aceea de a pulveriza planul de învățământ prin inventarea de noi discipline, unele incluse în trunchiul comun, altele considerate opționale, dar consumând din timpul petrecut de elevi la școală. Indiferent cât de atractiv numim aceste noi discipline – educație civică, drepturile copilului sau interculturalitate –, eficacitatea lor educativă este îndoielnică. Mult mai practic ar fi să le integrăm în cadrul disciplinei Istorie, care ar putea astfel avea mai multe ore la clasă și să folosim acest câștig pentru cultivarea înțelegerii complexității sociale și pentru educarea sensibilității față de multitudinea perspectivelor cu privire la diversele fenomene și procese istorice. Pentru aceasta va fi însă nevoie și ca programele să includă o strategie articulată de predare-învățare

Imaginea simbol a reconcilierii franco-germane: președintele François Mitterrand (stânga) și cancelarul Helmut Kohl comemorează împreună militarii căzuți în bătălia de la Verdun (21 februarie – 19 decembrie 1916)

De câțiva ani, în Federația Rusă se desfășoară o campanie de „reabilitare” a lui Stalin

a multiperspectivității, astfel încât resursele de timp alocate să fie folosite cu o eficacitate cât mai mare. Aceasta înseamnă o selecție și gradualizare a temelor alese ca exemplare pentru însușirea multiperspectivității. Nu toate problemele potențial controversate vor putea fi discutate în detaliu la clasă. Va trebui un *roadmap* (pe românește „foaie de parcurs”), eventual cu variante pentru diferitele tipuri de clase, astfel încât profesorul să poată să-și adapteze demersul la context.

COMPLEXITATEA ȘI TEMPORALITATEA

Prin atenția pentru contextele diverselor fapte și evenimente, cunoașterea istorică poate și trebuie să contribuie la cultivarea simțului complexității. Aceasta presupune pe de o parte acceptarea ideii că societățile umane, atât cele trecute cât și cele prezente, sunt complexe și înfruntă probleme complexe, și

pe de altă parte conștientizarea faptului că aceste probleme complexe cer soluții complexe, bazate pe expertiză. Toate acestea sunt frumoase, dar trebuie să ne fie clar că există și multe rezistențe în acceptarea complexității. Mulți oameni, din diverse motive, stresați sau grăbiți de frământări cotidiene, nu au timp să despice firul în patru și să înțeleagă toate încrengăturile vieții. Pe de altă parte, deseori mass-media structural simplifică și sărăcesc de complexitate lumea. În fine, există multe grupuri de interese, sensibilități și chiar curente sociale care se împotrivesc activ tentativelor de a aduce în discuție complexitatea societății, iar populismele de tot felul se hrănesc din alimentarea fricilor de tot soiul și din răspândirea iluziei că toate necazurile oamenilor pot fi rezolvate prin soluții simple.

Istoria este disciplina care cultivă sensibilitatea față de dimensiunea temporală. Nu este vorba aici de absolutizarea cronologiei, ci de capacitatea

de a contextualiza în timp și spațiu fenomenele istorice și de dobândirea unui orizont temporal potrivit pentru înțelegerea evoluțiilor societății actuale și a ritmurilor în care acestea vor modela viitorul. Pe de altă parte, orizontul temporal al diversilor indivizi și al diferitelor grupuri sociale diferă destul de mult. Modul în care oamenii percep timpul depinde și de experiențele lor individuale, de gradul lor de securitate/insecuritate existențială, de confortul lor material și de condiția lor biologică, dar și de felul în care ei au fost învățați să perceapă lumea, societatea prezentă ca și societățile din trecut. Dincolo însă de aceste duble determinări, este esențial ca istoria să învețe pe oameni că anumite transformări durează și că pentru susținerea acestor transformări este nevoie de răbdare și vigilență pentru păstrarea cursului pozitiv și, pe de altă parte, să perceapă transformările majore pe care le-a cunoscut societatea postbelică, atât în ceea ce privește sporirea duratei vieții, cât și în ceea ce privește sporirea gradului de libertate al indivizilor și largirea posibilităților de a alege modul în care-și duc existența.

Prin sporirea capacității de a distinge adevărul de fals, prin cultivarea multiperspectivității și a respectului pentru diversitate, prin educarea simțului complexității și a sensibilității pentru dimensiunea temporală, ca și prin dezvoltarea sentimentelor de solidaritate socială, cunoașterea istorică este un element ce ridică nivelul de competență civică și contribuie la consolidarea societății democratice. ■

Diplomatul și scriitorul Francisc Păcurariu (1 ianuarie 1920, Teaca, Bistrița-Năsăud – 13 martie 1998, București) este cunoscut mai mult ca romancier (Labirintul, 1974). Totuși, prin eseuri, prin publicistică, s-a afirmat ca o conștiință a vremii sale: una lucidă, nicidecum constrânsă de rigorile poziției sale diplomatice. Din contră: ca și în cazul altor scriitori trecuți prin diplomație, exigențele meseriei i-au cizelat, i-au rafinat raportarea la vremurile pe care le-a trăit. În 2019, în pragul împlinirii a 100 de ani de la naștere, prin grija familiei, Editura Vatra Veche din Târgu Mureș a publicat volumul Simbad corăbierul. Acesta cuprinde recuperarea din memorie a unor povestiri autobiografice. Prima povestire – din care vă prezentăm începând cu acest număr fragmente prelucrate – detaliază aspecte legate de anul 1956, de „contrarevoluția” din Ungaria, din perspectiva misiunii diplomatice a lui Francisc Păcurariu. Dincolo de documentele și versiunile oficiale, povestirea aduce date personale, de experiență trăită, care pun într-o lumină nouă înțelegerea evenimentelor.

MARTOR OCULAR LA OPERAȚIUNEA „VIFORUL”

FRANCISC PĂCURARIU

- Noi știam că la Belgrad se moare de foame, acolo era ca în Occident
- Cum l-a contraccarat Dej pe Tito
- Reproșul ambasadorului sovietic la București
- Mai multe tancuri decât avusese Hitler când invadase U.R.S.S.
- Căile ferate din România, sub control sovietic într-o noapte

Fusesem trimis la post la Belgrad în vara lui 1956, la cererea noului ambasador, Radu Comșa. De vreo trei ani, România se străduia să „dezghețe” relațiile cu Iugoslavia lui Tito. Aveam voie de la Moscova: în perspectiva retragerii trupelor sovietice din Austria, Kremlinul nu era interesat să mențină relații tensionate cu Iugoslavia, fiindcă ar fi fragilizat flancul sudic al noului dispozitiv militar din Ungaria. Noi ne străduiam să ameliorăm relațiile cu Belgradul, dar nu reușeam decât chestiuni minore: reluarea traficului feroviar și poștal, Acordul hidrotehnic. Și mai era un Acord comercial care, deși semnat, rămânea literă moartă. Atunci Gheorghiu-Dej l-a chemat pe noul ministru al Afacerilor Externe, Grigore Preoteasa, și i-a zis să rezolve cât de repede situația. Astfel încât fostul ambasador, Nicolae Guină, a fost rechemat.

Pe străzile Budapestei, în toamna anului 1956

Adevărul e că în Centrală habar n-aveau ce e la Belgrad. Când eram pe picior de plecare, ne-au spus că e sărăcie mare, lumea moare de foame acolo, să ne luăm carne la borcan, în untură, dar și cearșafuri, perne și plapumă, să avem pe ce dormi. Și când am sosit la Belgrad... era ca-n Occident! N-am știut cum să ascundem mai bine lenjeria noastră amărâtă, cumpărată „pe puncte“.

În câteva luni, noul ambasador, Radu Comșa, a pus în mișcare prevederile Acordului comercial, a perfectat două vizite ale lui Tito la București și a avut abilitatea și curajul să-l facă pe Gheorghiu-Dej să înțeleagă că, dacă vrea să pornească cu iugoslavii barajul de la Porțile de Fier, va trebui să plătească prețul.

Tito făcuse primul pas de împăcare, venise la București. Acum era vremea ca Gheorghiu-Dej să vină la Belgrad, pentru a fi purtat apoi vreme de zece zile prin toată Iugoslavia, ca un trofeu: „Iată, omul care

m-a condamnat în 1949 vine acum să-l reprimim printre prieteni!“ Acesta era mesajul nerostit. Era un triumf pentru politica lui Tito. A avut clarviziunea să nu transforme asta într-un prilej de umilire publică pentru partea română. L-a ajutat și Dej, e drept. A acordat o deosebită atenție pregătirii vizitei, inclusiv în ce privește relațiile cu presa – de care și eu m-am ocupat. Dej a acceptat situația pentru țară, că altfel era om mândru. Iugoslavia era foarte importantă, mai ales în ce privește accesul la tehnologie. Cam jumătate din importurile noastre se făceau din U.R.S.S., dar ce aveau ei erau tehnologii cumpărate înainte de război sau capturate de la nemți. Începeau să fie prea vechi. Cehii și est-germanii aveau tehnologie, dar aveau și acces mai bun pe piața liberă, vindeau pe dolari, nu erau interesați să-și facă singuri concurență, dându-ne echipament industrial în barter sau *clearing*.

Evident, ar mai fi fost Oc-

cidentul. Anglia și Franța nu aveau relații economice cu noi, fiindcă rămăseseră multe aspecte în suspans în urma naționalizării din iunie 1948. Cereau despăgubiri. Germania Federală nu avea nici măcar relații diplomatice cu noi. România recunoscuse Republica Democrată Germană, iar autoritățile de la Bonn aveau așa-numita „doctrină Hallstein“, nu discutau cu cei care recunoșteau R.D.G. Trebuia să folosim tot felul de relații personale, sași originari din Transilvania, ca să cumpărăm de la ei. În S.U.A. fusese votată o lege care interzicea orice comerț cu țările cu regim comunist.

Belgradul nu respinsese Planul Marshall și beneficiase de garanții de export-import, care permisese dezvoltarea relațiilor sale economice în Occident. Acum, în 1955, rușii se retrăseseră din Austria, iar noul stat austriac își căuta piețe de desfacere. Evident, austriecii au privit înspre Iugoslavia, cu care aveau frontieră comună. Aceasta era porțița pe care ne străduiam să intrăm și noi: utilaje, tehnologie din Austria și Germania, pe filieră iugoslavă, la schimb cu produse agricole.

Dar moneda de schimb pe care o cerea Tito era cumplită: Gheorghiu-Dej să fie plimbat de la Belgrad la Rijeka și apoi la Ljubljana, precum ursul cu belciug în nas. Gheorghiu-Dej a sosit la Belgrad cu o numeroasă delegație, dar când Tito a menționat momentul 1949 – la cererea expresă a lui I.V. Stalin, Gheorghe Gheorghiu-Dej a prezentat, la reuniunea Biroului Informativ al Cominformului,

controlat, chibzuit. În șapte ani cât am lucrat la acel nivel, nu l-am văzut vreodată ieșindu-și din fire. Nici măcar atunci când, de față cu toți, Silviu Brucan l-a rugat să nu mai bea atâta. Evident că întrebarea ambasadorului sovietic nu i-a picat bine. Mai ales că abia se despărțise de Tito, iar acesta tocmai anunțase susținerea sa pentru noul guvern de la Budapesta, cel cu agrarieni! Gheorghiu-Dej era acum de două ori suspect în ochii sovieticilor: sprijinea insurgenții și tocmai se văzuse cu disidentul de la Brioni. Corolarul: Epișev i-a transmis că, la 2 noiembrie, Hrușciov și Malenkov, președintele Consiliului de Miniștri, urma să efectueze în secret o vizită-fulger în România. N-au comunicat dinainte în ce problemă, dar componența delegației era de ajuns ca să ne pună în gardă. Cu Hrușciov relațiile erau cum mai erau, dar Malenkov se manifestase în repetate rânduri ostil la adresa lui Gheorghiu-Dej.

A doua zi, 29 octombrie, dis-de-dimineață Biroul Politic a hotărât trimiterea de urgență a unei misiuni la Budapesta: Valter Roman pe linie de partid; ambasadorul Aurel Mălnășan, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, pe linie de stat, și eu, pe linie de Crucea Roșie Română. Era o acoperire față de insurgenții unguri: spânzurau comuniști de-ai lor, de ce n-ar spânzura și comuniști români? De aceea, toată misiunea era de „Crucea Roșie”: pe hârtie, însoțeam un convoi de ajutoare umanitare. Oamenii fuseseră bine aleși: Roman îl cunoștea pe Nagy Imre – ambii ilegaliști, lucra-

Generalul A.A. Epișev (al doilea din dreapta), la un miting al comuniștilor români, în 1945

(Fototeca online a comunismului românesc, cota: 203/1945)

seră alături la Radio Moscova, în anii războiului. Mălnășan îl cunoștea bine pe János Kádár – conlucraseră, pe vremea când ungurul era ministru de Interne, iar românul consul la Budapesta. Iar în ce mă privește, cunoșteam orașul, vorbeam perfect ungurește și eram român. Acestea au fost criteriile: să vorbească perfect ungurește, dar să nu fie maghiari; să cunoască locul și oamenii. Cu noi era și un fotograf, de la Agerpres. Un tip curajos și tăcut, părea militar. L-am „pilotat” prin Budapesta, în timp ce el făcea fotografii. Am auzit că ulterior s-a realizat un album foto, la solicitarea expresă a lui Gheorghiu-Dej.

Am plecat din Ljubljana cu trenul, până la Belgrad, apoi cu mașina, fiindcă greva feroviarilor unguri blocase căile ferate. Aveam permis de liberă trecere semnat de autoritățile militare sovietice – asta însemna marelșul Gheorghi Jukov în persoană. La ce reacții provoca

documentul atunci când îl prezentai ofițerilor ruși, se pare că Jukov nu glumea cu disciplina.

Prima surpriză mă aștepta la Horgoș, la frontieră. În vamă, nici picior de ungur. Tot personalul fusese înlocuit cu militari sovietici. Republica Ungară nu mai exista: U.R.S.S. preluase controlul frontierelor, căilor ferate și șoselelor. În loc de milițieni unguri, la intersecții erau soldați sovietici cu arma la piept, cu stegulețe. Armata ungară tocmai fusese oficial desființată! După Seghedin, șoseaua a devenit extrem de aglomerată: lungi convoaie de camioane, cu trupe, motorină și alte multe, se scurgeau dinspre, dar și spre Budapesta. Ne-am înscris și noi într-una dintre coloane și, vreme de câteva ceasuri, n-am zărit altceva decât prelată camionului din față.

Când am ajuns la Budapesta, Valter Roman – sosit de la București –, care avea experiență militară, luptase în

Spania, mi-a explicat cum era cu acea retragere a trupelor sovietice din capitala Ungariei. Trupele sovietice din oraș nu aveau planuri în cazul unei revolte masive. În aparență, Mikoian și Suslov – sosiți în mare grabă la Budapesta – au făcut o mare concesie acceptând retragerea trupelor. În realitate, mareșalul Jukov fusese deja numit comandant al teatrului de operațiuni din Ungaria. Iar statul său major se apucase de planificarea operațiunii – o muncă enormă. Erau implicate vreo 2.500 de tancuri, militarii noștri spuneau că erau mai multe decât cele cu care Hitler invadase U.R.S.S., cu 15 ani mai-nainte. Iar la fiecare tanc trebuie cinci camioane ca să ducă motorina, muniția, piesele de schimb. Deci 12.000 de camioane numai pentru trupele de tancuri. Plus infanteria! Și asta în condițiile în care sistemul feroviar era blocat de greva feroviarilor unguri. Blindatele fuseseră retrase din oraș pentru ca dispozitivul logistic să fie reorganizat și întărit. De aceea acest du-te-vino neîncetat de camioane: pregăteau contra-ofensiva. Spre surprinderea noastră, mecanismul mergea ca uns. Dacă vreun camion făcea pană, coloana nici că se oprea: cel din spate îl împingea în șant și drumul continua.

Într-o primă etapă, diviziile sovietice de la Arad, Oradea și Timișoara au trecut granița ungară încă din primele ore ale zilei de 24 octombrie. Au trecut pe șosele, fiindcă în acel moment calea ferată era blocată, ca urmare a grevei. Cazărmile astfel eliberate au fost transformate în baze de

Tildy Zoltán

aprovizionare pentru forța de atac care a măturat ulterior Budapesta. Diviziile din Banat au plecat numai cu bagajul de alarmă și, ulterior, au fost aprovizionate prin România. Era complicat: șinele au alt ecartament în Uniunea Sovietică. Trenurile se descărcau la Galați, unde se încărcau în vagoane românești: cam tot parcul de vagoane de marfă al României a fost rechiziționat peste noapte. Și, de la Galați, trenurile traversau România până la granița de vest, de unde proviziile erau preluate de mii și mii de autocamioane și duse peste Tisa, în Ungaria, pe urma tancurilor.

Totul s-a desfășurat fără ca să fie anunțată oficial conducerea românească. Discreția, rapiditatea și precizia cu care s-a desfășurat această invazie nedeclarată i-au înspăimântat pe ai noștri. În numai câteva ore, trupele Districtului militar Odesa au preluat controlul tuturor viaductelor, tunelurilor, triajelor și garilor, de la Galați la

Oradea. Gheorghiu-Dej era ceferist, cunoștea complexitatea problemelor implicate și – cum mărturisea ulterior – nu i-a venit să creadă că așa ceva era cu putință. Știau ce fac, planurile păreau din vreme puse la punct. Și cum românii nu aveau destule vagoane, a doua zi desanțiștii sovietici au luat sub control podurile și șoselele din jumătate de țară, pe care au început să se reverse lungi coloane de camioane.

Abia după câteva zile, la 2 noiembrie, Hrușciov l-a anunțat pe Gheorghiu-Dej că este în pregătire o vastă operațiune militară, cu numele de cod „Vifor“, pentru a pune capăt „contrarevoluției“. În aplicarea Articolului 3 al Tratatului de la Varșovia, Hrușciov i-a cerut sprijin logistic, pentru ca aprovizionarea diviziilor blindate și mecanizate sovietice prin România, spre Ungaria, să se desfășoare fără piedici. De fapt, de câteva zile infrastructura României era sub ocupație! În aceeași zi, generalul Bodnăraș a fost numit ministru al Transporturilor: rolul său era mai mult de ofițer de legătură cu ocupantul. Cred că atunci conducerea politică a României a început să-și dea seama cât de vulnerabilă era, de fapt. Într-o singură noapte, aliatul sovietic putea ocupa *de facto* țara. Din octombrie 1956 scoaterea trupelor sovietice din țară a început să fie privită ca o necesitate de conducerea românească. Iar plecarea trupelor sovietice a fost urmată de scoaterea „consilierilor“ sovietici: prea știau vecinii la ce folosește fiecare manetă din triaje!

(Va urma)

BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD

NICOLAE TĂTĂRANU

Generalul Nicolae Tătăranu a absolvit Școala Militară de Ofițeri în 1910 și a intrat în Războiul de Întregire în calitate de comandant al Companiei 1 Cicliști din Batalionul 2 Vânători „Regina Elisabeta”. Este rănit (noiembrie 1916), evacuat într-un spital din București și rămâne sub ocupație germană. Perspectiva trimerii în Germania după însănătoșire nu-i surâde, așa că evadează din spital cu încă doi camarazi (aprilie 1917). Sunt prinși la Ploiești, judecați și trimiși în Germania. La 29 – 30 mai 1917, aflați pe drum, evadează, ajung în București și se îndreaptă pe drumuri lăturalnice spre liniile proprii. Ajung la finalul lunii iulie 1917 în liniile române, iar fapta a făcut senzație și l-a ajutat în ascensiunea profesională.

Urmează Școala Superioară de Război din Paris (1921 – 1923), unde va reveni, în august 1928, ca atașat militar, cu acreditări în Belgia și Spania, până în ianuarie 1931. Îl cunoștea bine pe principele Carol, mai ales că acesta îi era naș de cununie (iunie 1916), așa că, la Paris, cei doi se revăd. Mai mult, Tătăranu este unul dintre cei care pun la cale revenirea lui Carol pe tron. La 4 iunie 1930 Mihail Manoilescu se întâlnește în București cu Tătăranu, „care intrase între timp și el în complot”. În ziua sosirii lui Carol (6 iunie 1930), Tătăranu este lângă el și îl însoțește la toate evenimentele până la încoronare.

Din 1931, când revine la București, Tătăranu devine unul dintre confidenții regelui Carol al II-lea și nu ezită să-l informeze despre opinii, stări de spirit și zvonuri, mai ales din zona militară. Sinceritatea l-a făcut să-i expună monarhului ostilitatea din ce în ce mai pronunțată a opiniei publice față de Elena Lupescu, atotputernica amantă regală. Regele l-a ascultat cu atenție, însă i-a relatat discuția amantei, care a înțeles să înlăture din anturaj canalele de comunicare care îi sunt potrivnice. Urmarea a fost mutarea colonelului Tătăranu în diverse garnizoane din Basarabia în următorii ani.

Avansarea la gradul de general de brigadă (25 octombrie 1939) îi aduce și numirea la comanda Brigăzii 2 Munte, unde va rămâne un an. Nu este afectat de prăbușirea regimului carlist (septembrie 1940), spre deosebire

de alți generali, trecuți în rezervă, retragere sau numiți la comenzi de mari unități aflate în garnizoane periferice. Calitățile sale îl propulsează în funcția de subșef al Marelui Stat Major (octombrie 1940).

Tătăranu este un apropiat al generalului Iosif Iacobici, superiorul său, pe care îl consideră cel mai bun general român și cu care colaborează în perioada următoare. Atunci când Armata 4 română s-a împotmolit la asediul Odesei, mareșalul Antonescu a eliberat din funcții mai mulți comandanți și șefi de stat major. A solicitat ca generalul Iacobici – ministrul Apărării, apoi Șeful Marelui Stat Major și al Marelui Cartier General – să preia comanda Armatei 4 și să obțină victoria. La rândul său, Iacobici l-a adus pe Tătăranu ca șef de stat major (9 septembrie – 30 octombrie 1941), iar după cucerirea Odesei (16 octombrie 1941) ambii au revenit în funcțiile anterioare. Prin Decretul Regal nr. 3.202 din 14 noiembrie 1941 un număr de trei generali și un ofițer inferior au fost decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul” cl. a III-a. Între aceștia s-a numărat și Tătăranu care, în calitate de șef de stat major al Armatei 4, a primit distincția „pentru priceperea și energia cu care a secondat, în calitate de șef de stat major, comandantul Armatei”.

În ianuarie 1942 au apărut divergențe între Iacobici și Antonescu pe tema numărului de mari unități române care să fie trimise pe Frontul de Est. Finalul este previzibil și Iacobici este înlocuit cu generalul Ilie Șteflea, dar păstrat într-o rezervă de cadre pentru alte funcții. Până în vara anului 1942 se discuta despre crearea unei armate care să fie pusă sub comanda lui Iacobici. Dar, la finalul lunii iulie 1942 mareșalul s-a răzgândit, iar la 4 august 1942 l-a trecut în rezervă. Tătăranu rămâne în funcție în această perioadă tumultuoasă și abia în iulie 1942 este dislocat. La 18 iulie 1942 este avansat general de divizie, iar două zile mai târziu primește comanda Diviziei 20 Infanterie, aflată în subordinea Corpului 6 Armată, care acționa în zona Donului.

Memoriile generalului Tătăranu, încă în manuscris, se întind pe o perioadă mai lungă. Potrivit urmașilor, generalul și-a așternut pe hârtie memoriile în perioada 1946 – 1948, până când a primit „vizita” Securității. Atunci, în urma percheziției, au fost confiscate mai multe lucruri, între care și manuscrisul memoriilor, iar familia Tătăranu a fost evacuată din casă.

*Tanc de fabricație americană
utilizat de sovietici în bătălia de la Stalingrad*

De remarcat că generalul are un talent deosebit în a povesti, a descrie și a portretiza evenimente, fapte și oameni. Zugrăvește și tușează fin sau îngroșat, în funcție de evenimentul derulat sau interlocutor. Nu-i lipsesc umorul și ironia, aprecierile și criticile

față de superiori, subordonați și aliați. Narațiunea sa privind Frontul de Est în perioada iulie 1942 – ianuarie 1943 este atractivă, chiar dacă pe alocuri urâtenia războiului are accente de groază. Experiența personală și talentul de prozator ar fi meritat până acum o punere în valoare a amintirilor. La baza materialului au stat însemnări făcute în timp real, dezvoltate apoi cu opinii și analize. Nu au fost omise bârfele și zvonurile cu privire la persoana sa, mai ales cele privind plecarea de la Stalingrad. Trece în revistă tot ce i se pregătea (în sensul rău), iar după normalizarea situației notează ce comenzi de comandamente i se pregăteau.

Atacul din 20 noiembrie 1942 este prezentat ca un film cu încetinitorul. Observă atacurile sovietice din stânga, dreapta și la centru, rezistența trupelor proprii din prima linie, înaintarea tancurilor. Comandantul Diviziei 2 Infanterie română, aflată în dreapta Diviziei 20 Infanterie, anunță telefonic, la ora 08.30, că frontul său a fost spart și tancurile sovietice pot ataca din flanc. Discuția cu comandantul batalionului 1/Regimentul 91 Infanterie este dramatică. Tancurile inamice au străpuns poziția defensivă și atacau direct apărarea românilor. Un divizion german anticar a intervenit la timp și a salvat batalionul de la distrugerea totală. Până seara pozițiile inițiale au fost reocupate și inamicul respins pe tot frontul. Tot atunci se primește ordin ca Regimentul 82 Infanterie român să treacă la Divizia 297 germană, unde va rămâne până la final.

Cititorii vor aprecia desigur detaliile oferite de un martor ocular la marea înclăștare de la Stalingrad.

Alin SPĂNU

Joi, 19 noiembrie 1942

Stiri de peste tot confirmă că mâine la ora 7 (rusă) voi fi atacat. Corpul 4 Armată german îmi comunică că a luat măsuri ca până mâine dimineață să se găsească în dispozitivul diviziei mele câteva baterii de FLAK [artilerie antiaeriană – A.S.], grele și ușoare, și un divizion de tunuri de asalt. În a doua jumătate a nopții de 19 spre 20 noiembrie 1942 am ordonat începerea contrapreparației cu toată artileria și armamentul greu al infanteriei. Planul era deja întocmit de câteva zile. Grijă de muniții mi-a fost preocuparea cea mai mare. Dacă consumam prea mult în contrapreparație nu mai aveam pentru oprirea atacului. Nu e de iertat să nu ai muniții de ajuns, mai ales când știi ziua atacului. De ce nu ni s-a dat? Probabil ca să fie luate de inamic în depozite. Desigur că raționalizarea consumului are rostul ei, însă trebuie dată deoparte în momente grele.

Nu m-am dus la bordeiul meu după masa de

*Militari
români
cu o pușcă-
mitralieră*

seară, am rămas la P.C. [punctul de comandă – A.S.] cu statul major pentru a urmări contrapreparația și știrile de la linia I. A început să mijască de ziuă, totul se executase după program. Linia I nu semnalase nimic mai interesant. La ora 7 nimic de la inamic. Am plecat încet spre bordei cu șeful de stat major; probabil că inamicul a amânat atacul! Înainte de a ajunge, un zgomot ca de cutremur a umplut văzduhul, iar la creastă un foc de iad. Ardea pământul!

Tunul antitanc de 47 mm, ineficient contra blindajului tancurilor sovietice T-34

M-am întors urcându-mă pe o muchie de unde se vedea tot frontul. Se făcuse ora 7,30.

Pregătirea de artilerie mai slabă la stânga și centru devine tot mai intensă și mai puternică la sud de valea Cervelnaja, asupra dreptei diviziei mele și a stângii Corpului 6 Armată român. Atacul pornește. La nord de vale (centru) este slab executat și slab sprijinit de care; după o mică înaintare se clatină și este oprit de focul infanteriei. La sud de vale, dreapta diviziei (batalionul de pionieri și batalionul 1/Regimentul 91 Infanterie) este atacată de două brigăzi de care (T-34) și două divizii de infanterie. Pe satul Caraussum (extrema dreaptă) o companie de pionieri rezistă, este înconjurată și depășită de coloane de care de luptă și infanterie; restul pionierilor sunt dislocați și aruncați înapoi. Telefonul cu comandantul pionierilor funcționează și ne comunică mereu starea locală. Într-adevăr, sunt copleșiți de masa inamică. L-am încurajat pe cât am putut... vor veni care de luptă și tunuri anticar germane.

Către ora 8,30 sunt chemat la telefon de general Tudose, comandantul Diviziei 2 de la dreapta mea, care m-a sprijinit la apărarea Caraussumului tot timpul premergător atacului: „Dle general, luați măsuri pentru a vă acoperi flancul, ai mei au fost zdrobiți și fug“. L-am rugat să mai ție măcar un ceas, carele germane sunt în deplasare către el. „Nu pot face nimic, inamicul m-a depășit, carele rusești roiesc peste tot. Trebuie să plec. Să trăiți!“. Acest camarad loial și-a îndeplinit ultima datorie de tovarăș de luptă. Cu riscul de a fi prins, el personal a căutat să mă prevină de marele pericol ce mă amenința. Îi sunt recunoscător și-l dau totdeauna de exemplu de camaraderie în luptă.

În regiunea est, cota 86,4 nord-vest Caraussum, la stânga pionierilor, batalionul 1/Regimentul 91

Infanterie rezistă atacurilor infanteriei. Depășit pe la nord de 20 care de luptă se strânge cu grosul în arici și continuă rezistența, ținând pe loc infanteria inamică. Divizionul de tunuri al Regimentului 40 Artilerie ce era în sector ia sub foc direct carele de luptă. Deși tirul acestui brav divizion nu era prea eficient, totuși a silit carele de luptă să se deplaseze tot mai spre sud. De câteva ori carele s-au întors pentru a antrena infanteria proprie, dar aceasta, după ce mișca puțin, se oprea în fața focului nostru, care de data asta acționa concentric și bine condus. Infanteria suită pe care de luptă pentru a acționa din flanc și spate a fost ușor distrusă.

Tirul tunurilor noastre anticar nu este eficient, cele mici, de 37 și 47 mm, nu aveau pătrunderea necesară și au fost adesea atacate direct și pur și simplu strivite. Cele de 75 mm au avut muniție insuficientă și erau puține la număr. Artileria execută trageri de oprire în foarte bune condiții, având observatoare perfecte asupra atacului. Dar și ea nu are muniție suficientă.

Către orele 12 carele de luptă atacă direct punctul de sprijin organizat la P.C. al Regimentului 82 Infanterie și divizionul de obuziere (2/Regimentul 40 Artilerie). Un alt grup de care de luptă atacau deja trenurile Regimentului 40 Artilerie în valea Omblijna. În timp, batalionul 1 din Regimentul 91 Infanterie, înconjurat încă de dimineață, este distrus. P.C. al Regimentului 91 Infanterie comandând sectorul de sud se află în arici și luptă, concentrând toate mijloacele, adică o companie din rezerva diviziei, escadronul de cavalerie și restul pionierilor din sector. Se mai găseau două tunuri anticar de 75 mm, dar comandantul lor a făcut greșeala să-și consume muniția în trageri la distanțe mari. Când carele au ajuns aproape nu mai avea cu ce să tragă. Totuși, au reușit să distrugă câteva și pe celelalte să le țină la distanță. Are un mare coeficient la rezistența „ariciului“. Este dramatică conversația mea la telefon cu comandantul sectorului. După ce m-a pus la curent cu ce se petrece la el, mi-a cerut să-i dau voie să schimbe P.C. în punctul de sprijin executat și ocupat de escadronul de cavalerie. M-am opus energic și l-am certat că a uitat toate ordinele asupra conducerii bătăliei defensive: apărare pe loc, fără gând de retragere. Centrele de rezistență au fost înghițite pentru aceasta. „Fă din compania d-tale de rezervă, escadronul de cavalerie și toate resturile de infanterie, pionieri și artilerie un «arici» puternic.“

(Va urma)

REGINA ELISABETA A II-A

TUDOR VIȘAN-MIU

Regina Elisabeta a II-a a fost suveranul britanic cu cea mai îndelungată domnie. Domnia sa de 70 de ani a debutat într-o Mare Britanie în refacere după Al Doilea Război Mondial, a traversat anii Războiului Rece și s-a încheiat într-o țară care a părăsit Uniunea Europeană, după un îndelungat proces finalizat la 31 ianuarie 2020.

Născută într-o linie colaterală a succesiunii la tron – tatăl, prințul Albert, era al doilea băiat al regelui George al V-lea –, i s-a refuzat numele Victoria, care ar fi evocat-o pe stră-străbunica sa. A primit numele mamei (Elisabeta), al bunicii paterne (Maria) și al mamei regelui George al V-lea (Alexandra), bunicul ei.

Abdicarea unchiului, Eduard al VIII-lea (înainte de a trece prin ritualul încoronării; Magazin istoric, 8/2015), i-a adus tatăl – regele George al VI-lea (1936 – 1952) – pe tron, iar pe ea în postura de moștenitoare prezumtivă. În octombrie 1940, având 14 ani, a ținut primul discurs radiofonic, adresându-se copiilor din Regatul Unit.

Căsătorindu-se la 20 noiembrie 1947 – în anul acesta s-ar fi împlinit 75 de ani – cu locotenentul Philip Mountbatten, Elisabeta a devenit nora unei prințese „drepte între popoare“, principesa elenă Alice, care, în timpul ocupației germane a Greciei, a venit în sprijinul populației evreiești. Soțul viitoarei regine, renunțând la titlul din familia regală a Greciei, a fost naturalizat britanic cu ușurință, fiind, pe linia mamei, stră-strănepot al reginei Victoria (ca și soția sa). Numele bunicii sale materne, Mountbatten, era varianta anglicizată a numelui ei de căsătorie (Battenberg). Transformarea se petrecuse odată cu schimbarea numelui dinastiei britanice din Casa de Saxa-Coburg and Gotha în Casa de Windsor, în 1917, în timpul Primului Război Mondial, când resentimentele britanicilor față de tot ce amintea de Germania crescuseră foarte mult.

O LUME ÎN SCHIMBARE

Prințesa a devenit regina Elisabeta a II-a la 6 februarie 1952, pe când se afla într-un turneu în Kenya. Alegerea numelui – suverana ar fi putut să-și aleagă ca nume de domnie oricare dintre prenumele

sale – nu i-a încântat pe scoțieni. Elisabeta I (1558 – 1603) fusese cea care condamnase la moarte pe regina Scoției, Maria Stuart. La 2 iunie 1953, Elisabeta a II-a a fost încoronată în Abația Westminster. A fost pentru prima dată când o ceremonie de încoronare era transmisă în direct la televizor.

La urcarea reginei pe tron, prim-ministrul țării era Winston Churchill (*Magazin istoric*, nr. 12/1982), care câștigase alegerile parlamentare anticipate din octombrie 1951. În 47 dintre cei 70 de ani ai domniei sale, la guvernare au fost conservatorii – cel mai îndelungat Cabinet fiind cel condus de Margaret Thatcher (1979 – 1990). Laburiștii, care în perioada interbelică deveniseră a doua forță politică a țării, în locul liberalilor, au guvernat 23 de ani – dintre care peste jumătate având ca prim-miniștri pe Tony Blair și Gordon Brown, în 1997 – 2010.

Fiică a ultimului împărat occidental (tatăl ei avusese titlul de Împărat al Indiei până în 1948), Elisabeta a II-a a moștenit un imperiu care a supraviețuit decolonizării, sub formula Commonwealth-ului, o comunitate de state independente.

În 1952, regina domnea, într-un aranjament care continua tradiția politică moștenită din epoca dominioanelor, peste încă șase state independente: Canada, Australia, Noua Zeelandă (rămase și astăzi), împreună cu Africa de Sud, Pakistan și Ceylon (Sri Lanka), astăzi republici membre în Commonwealth. La sfârșitul domniei, regina era suverana a încă 14 state, majoritatea insule din Caraibe care, proclamându-și independența, au menținut monarhia. Toamna trecută, un al 15-lea stat, regatul Barbados, a devenit republică, rămânând membru în Commonwealth, alături de alte 55 de state, a căror istorie a fost întrepătrunsă cu expansiunea colonială a Marii Britanii.

RELAȚII ȘI VIZITE ÎN PREMIERĂ

Regina Elisabeta a II-a a privit nu doar spre Commonwealth, dar și spre Europa și, mai ales, spre Franța, care deținea „cheia destinului european al Albionului” (cum se exprimă Jean des Cars în

*Ducele de York,
viitorul rege George al VI-lea,
soția sa,
Elizabeth Angela Marguerite Bowes-Lyon,
și primul lor născut, Elisabeta*

biografia dedicată reginei). Excelentă vorbitoare a limbii și admiratoare a culturii, regina a fost ultimul șef de stat primit în Franța cu 101 salve de tun, când a vizitat Parisul în aprilie 1957, la invitația președintelui René Coty. În aprilie 1960, l-a primit în vizită de stat pe generalul Charles de Gaulle, devenit președinte al Franței. Veto-ul pe care acesta l-a opus, în ianuarie 1963, împotriva extinderii Comunității Economice Europene a blocat aderarea Marii Britanii până ce, câștigând bunăvoința președintelui Georges Pompidou, s-a încheiat procesul

de aderare în 1973. În mai 1994, împreună cu François Mitterrand, regina a inaugurat tunelul care traversează Canalul Mânecii, apropiindu-și țara de continentul european și pe calea infrastructurii. În ultimii ei ani de domnie, negocierile britanice pentru ieșirea din Uniunea Europeană, purtate în anii 2016 – 2020, au ridicat un zid invizibil pe care succesorii ei vor avea, poate, să-l mențină sau să-l înlăture.

Domnind într-un secol în care, pe fiecare continent, republicile au ajuns să predomine în fața monarhiilor, regina s-a întâlnit cu o serie de lideri de republici. În noiembrie 1961, regina a dansat, la Accra, cu Kwame Nkrumah, primul președinte al Ghanei. În aprilie 1956, l-a primit la Londra

Cu prințul Philip

Alături de președinta Franței, Charles de Gaulle

pe Hrușciiov, iar, în aprilie 1989, pe Gorbaciov. În octombrie 1994, s-a întâlnit cu Boris Elțin la Moscova, devenind primul monarh britanic care a vizitat Rusia după lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917.

Între întâlnirile memorabile, putem număra primirea în 1954 a împăratului Haile Selassie al Etiopiei, căruia, în 1965 i-a întors vizita la Addis Abeba. În mai 1975, ajungând la Tokio, s-a întâlnit cu împăratul Hirohito. În 1998, l-a plimbat pe regele saudit Abdullah (atunci principe moștenitor) cu mașina, într-o vreme în care femeile saudite aveau interdicția de a șofa (pe care succesorul lui, regele Salman, a ridicat-o în... 2018).

Moștenind, în tradiția creată de Casa Tudorilor (1485 – 1603), statutul de guvernator al Bisericii Anglicane, regina Elisabeta a II-a a trebuit să

Vizita Papei Ioan-Paul al II-lea a marcat reluarea relațiilor diplomatice cu Vaticanul

respecte prevederi mult mai stricte în privința căsătoriilor decât cele pe care le-a lăsat la sfârșitul vieții. Motivele care i-au împiedicat unchiul să ajungă pe tron nu au constituit vreun impediment pentru fiul ei, Charles, recăsătorit în anul 2005 cu o femeie divorțată.

REMARCABILA LONGEVITATE

Contemporană cu șapte suverani pontifi, regina Elisabeta a II-a (care a vizitat Vaticanul în mai multe rânduri) l-a primit pe Papa Ioan Paul al II-lea pe teritoriul Bisericii Anglicane, în vizita sa pastorală din anul 1982. Cu acel prilej au fost restabilite relațiile diplomatice cu Sfântul Scaun, pentru prima dată de la ruptura dintre regele Henric al VIII-lea (*Magazin istoric*, nr. 10/2021) și Roma, petrecută cu 450 de ani în urmă.

În iulie 1981, regina Elisabeta a devenit soacra Dianei Spencer, soția moștenitorului Coroanei (Charles) și mama nepoților din vârful liniei de succesiune (William, Harry). Supranumită „prințesa inimilor” pentru angajamentele caritabile pe care le-a desfășurat cu grație și carismă, Diana a fost protagonista unor momente dificile pentru familia regală britanică. Acestea au culminat imediat după moartea ei, în 1997, cu furia oamenilor față de ceea ce au perceput drept lipsă de compasiune față de dispariția ei atât de tragică. Dând dovadă de înțelepciune și tact, regina a ținut cont de reacția supușilor și a reușit să depășească momentul dificil pentru Casa Regală. Decisivă a fost decizia ei de a apleca, în semn de respect, capul la trecerea coșciugului.

Înainte jubileului de platină din acest an, marcând 70 de ani de domnie, regina a avut parte de celebrări pline de semnificații. În 2002, la jubileul de aur, grădinile Palatului Buckingham au găzduit un concert de muzică rock și pop, în care a cântat și Paul McCartney. La jubileul de diamant, în 2012, a fost înconjurată de capetele încoronate ale lumii, moment immortalizat într-o fotografie de grup realizată la Castelul Windsor, în Marele Salon de Recepții. Imediat la dreapta ei a stat regele Mihai, singurul dintre cei prezenți care a participat la nunta ei, în noiembrie 1947; imediat la stânga ei a stat regele Simeon al II-lea al Bulgariei.

Dacă ar mai fi trăit un an și 262 de zile, regina ar fi stabilit recordul de a fi „cel mai longeviv monarh al unui stat suveran”, depășindu-l pe regele Ludovic al XIV-lea al Franței. ■

ELISABETA A II-A FEMEIA DIN SPATELE MONARHULUI

THEO STĂNESCU-STANCIU

IZUA VICTORIEI – PE STRADĂ, ALĂTURI DE OAMENII OBIȘNUIȚI

8 mai 1945: conștient de importanța victoriei, regele George al VI-lea le-a permis celor două fiice, Elisabeta și Margareta, să sărbătorească alături de londonezi. Într-un interviu acordat la patru decenii distanță BBC-ului, Elisabeta a re trăit fantasticele momente de parcă fuseseră ieri: „Eram îngrozite de-a dreptul amândouă să nu fim recunoscute, așa că ne-am tras cât de tare am putut șepcile de la uniforme [făceau parte din Serviciul teritorial auxiliar înființat în Marea Britanie în 1938 –T.S.-S.] peste ochi. Din mulțime, i-am aplaudat pe rege și pe regină când au ieșit la balconul Palatului Buckingham și apoi ne-am plimbat kilometri buni prin Londra. Îmi amintesc cum ne-am strâns în brațe cu zeci de oameni necunoscuți, un val imens de fericire și ușurare plutea peste noi... Cred că a fost una dintre cele mai memorabile nopți din viața mea”.

Episodul a constituit subiectul filmului *A Royal Night Out*, realizat în 2015, în care rolul tinerei Elisabeta era interpretat de Sarah Gadon.

20 NUNTĂ SUB AUSPICIILE CRIZEI, MENITĂ SĂ FIE O REPREZENTATIE A PUTERII

1947: Marea Britanie traversa una dintre cele mai grele perioade ale istoriei recente. Iarna începea să își arate colții, frigul pusese din nou stăpânire pe o țară în care aproape totul era raționalizat: carnea, uleiul, benzina... În dreptul Westminsterului, Tamisa prinsese gheață groasă. Noiembrie era rece, sumbru și aproape fără speranță. Așa părea și joia de 20. Familia regală însă era de cu totul altă părere. Era ziua

unei căsătorii menite să aducă în fața altarului două suflete pereche și să demonstreze întregii lumi că britanicii pot să facă față tuturor obstacolelor și să le depășească, triumfător.

Primul copil al regelui George al VI-lea și al reginei Elisabeta, Elizabeth Alexandra Mary, își unea destinul cu Philip Mountbatten, fiul prințului Andrew al Greciei și Danemarcei și al prințesei Alice de Battenberg. Chiar dacă logodna a fost anunțată în mod oficial doar cu câteva luni înainte (9 iulie 1947), ceremonia a fost pregătită minuțios,

*„A fost cea mai frumoasă creație
ce ne-a ieșit din atelier“*

tânăra Elisabeta implicându-se în aproape tot ceea ce ținea de organizare, invitați, meniu și, bineînțeles, inele și ținute.

Evenimentul a fost transmis de BBC, peste 200 de milioane de oameni de pe întregul glob urmărindu-l cu atenție.

În cortegiul prințesei s-au numărat opt domnișoare de onoare, în timp ce mirele a fost însoțit de vărul și bunul prieten David Mountbatten (1919 – 1970). Cum cele trei surori ale lui Philip erau căsătorite cu prinți de origine germană, dintre care unii cu dovedite conexiuni cu nazismul, ele nu au putut participa la nuntă.

Peste 2.000 de invitați au fost prezenți la slujba oficială la Westminster Abbey și, apoi, la festinul de la Palatul Buckingham. Între participanți s-a numărat și regele Mihai I. Mulți s-au temut că evenimentul va fi organizat sub semnul austerității. Dar, realitatea a

fost cu totul alta.

La fel ca verișoara mamei, cea a Elisabetei a fost făcută dintr-o pepită de aur de proveniență galeză, din mina Clogau St. Davis, oferită reginei cu acel scop precis (ulterior, tot din ea s-a folosit aur pentru a confecționa inelele pentru prințesa Anne și pentru Lady Diana Spencer).

Tortul cu patru etaje avea aproape 3 metri înălțime și cântărea peste 225 kg. Pentru a sa realizare au fost folo-

sitate 80 de portocale și lămâi, peste 600 de ouă și aproape 11,5 l de rom, dar și alte ingrediente mai mult sau mai puțin exotice, provenite din întreaga lume. Unele au fost trimise de supuși britanici de peste

mări și țări, precum zahărul de la o asociație de cercetași din Australia. După cum arăta unul dintre biografi Elisabetei, Clive Irving, tânăra mireasă a decis să doneze produsele alimentare primite văduvelor și răniților de război. A supraviețuit personal împărțirea în cât mai multe pachete, în care a introdus și un bilețel scris de ea.

Prima dintre cele peste 2.200 de felii a fost tăiată de proaspătul cuplu cu sabia mirelui, un cadou din partea socrului, regele.

Cu siguranță, cel mai așteptat moment a fost prezentarea rochiei miresei. Elisabeta a depus mult efort ca ținuta să fie una specială. Curtea regală s-a adresat celor mai importanți designeri ai momentului. Ales a fost Sir Norman Hartnell (1901 – 1979), un nume greu din domeniul modei, ale cărui creații erau adorate de Marlene Dietrich sau de Elizabeth Taylor. În doar trei luni de muncă asiduă, o

*„Nu poți privi
în jos,
nici măcar
atunci
când citești
un discurs...
Dacă ai face-o,
și s-ar rupe
gâtul!“*

În timpul
vizitei
în Grecia

rochie de poveste a luat naștere din mâinile croitoresei sale, inspirată de unul dintre cele mai cunoscute tablouri ale lui Botticelli, *Primăvara*. „A fost cea mai frumoasă creație ce ne-a ieșit din atelier“ – ar fi declarat Hartnell apropiaților. Numai trena măsoara patru metri, iar pentru decorarea satinului alb ca spuma laptelui s-au folosit cristale naturale și 10.000 de perle importate din S.U.A. Prințesa a primit 100 de cupoane de îmbrăcăminte pentru rochia de mireasă. S-a ivit și o controversă la nivel național: mătasea folosită era de proveniență chinezească?! Da, a fost răspunsul, dar mătase provenită de la naționaliști, nu de la comuniști.

Peste 2.500 de daruri au fost aduse din întreaga lume la Palatul Buckingham pentru a celebra fericitul eveniment. Serviciul poștal regal aproape că nu a mai putut face față la avalanșa de telegrame de felicitare și scrisori. Unele dintre cadouri au fost speciale – precum cel sosit de la Mahatma Gandhi: o bucată de dantelă țesută se spune chiar de el, pe care erau brodate cuvintele „Jai

Hind“ (Victorie pentru India). Alți invitați s-au gândit la unele mult mai practice, precum sora miresei, prințesa Margareta, care le-a oferit mirilor un set de picnic. Cei doi au mai primit o bibliotecă, o mașină de cusut Singer și un frigider; dar și numeroase bijuterii, dintre care cel mai valoros s-a dovedit un colier Cartier cu diamante, venit în dar din partea bogatului suveran din Hyderabad, un stat din centrul Indiei.

3 COROANA TATĂLUI I S-A POTRIVIT DOAR DUPĂ CÂTEVA AJUSTĂRI

Decesul regelui George al VI-lea, survenit la 6 februarie 1952, a surprins-o pe Elisabeta departe de casă, în Kenya. S-a întors de urgență, pregătirile pentru preluarea puterii impunându-i de urgență prezența. Și poate cel mai important detaliu, coroana – simbolul regalității britanice – trebuia să fie adaptată la fizicul noii regine. Și nu a fost o afacere prea ușoară...

Anterior, George al VI-lea îi ceruse bijutierului Casei Regale, Garrard, să creeze un gen de armătură interioară, stil hamac, pentru a distribui

în mod uniform cele aproape 3 kg ale coroanei. Remodelarea cercului pentru a se potrivi reginei Elisabeta a presupus remontarea pietrelor, precum și repositionarea și coborârea arcelor – toate operațiunile impunând o măiestrie fără cusur, mai ales că se lucra cu pietre tăiate cu aproape trei veacuri în urmă.

„Din fericire – a mărturisit mai târziu regina – tata și cu mine aveam aproximativ aceeași formă a capului, așa că lucrurile au fost puțin mai ușor de îndeplinit!“

Pentru un interviu luat de realizatorii documentarului *The Coronation* (prezentat de BBC cu ocazia sărbătoririi a 65 de ani de domnie, în 2018), regina a glumit cu Alastair Bruce, popularul jurnalist apropiat al Casei Regale, despre dificultățile purtării coroanei: „Niciodată nu poți privi în jos, nici măcar atunci când citești un discurs... Dacă ai face-o, ți s-ar rupe gâtul!“.

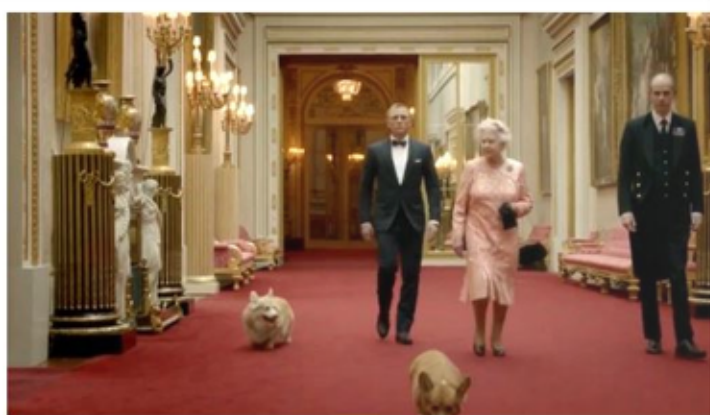
4 NU A VIZITAT OFICIAL ȚARA ÎN CARE S-A NĂSCUT SOȚUL

Elisabeta a călătorit foarte mult, istoricii consemnând că a vizitat, în mod oficial, mai bine de 120 de țări. Însă niciodată nu a pus piciorul, ca regină a Marii Britanii, în Grecia, țara în care a venit pe lume prințul Philip, cel care i-a fost alături mai bine de șapte decenii.

Singurul fiu al prințului Andrew al Greciei și al prințesei Alice de Battenberg s-a născut în Corfu, la 10 iunie 1921. Era o perioadă tulburătoare în Balcani, războiul greco-turc (1919 – 1922), cunoscut și ca Războiul de independență al Turciei, a

lăsat urme grele asupra Greciei. La 22 septembrie 1922, unchiul lui Philip, regele Constantin I, a fost forțat să abdice. Prințul Andrew și alte oficialități au fost arestate de noul guvern militar instaurat. În septembrie, un tribunal revoluționar a decis expulzarea pe viață a ultimilor membri ai familiei regale. La bordul navei britanice „Calypso”, familia lui Philip a plecat spre Franța, unde s-a stabilit într-o suburbie a Parisului, într-o casă împrumutată de la una dintre mătuși, prințesa Marie Bonaparte.

Tânărul a rămas marcat pe viață, neputând uita durerea plecării niciodată. Și Elisabeta i-a respectat sentimentele. Cei doi au pășit o singură dată pe tărâmul Eladei (țară despre care cel mai mare dintre copiii cuplului, Charles, a declarat în nenumărate rânduri că îi face parte nu numai din sânge, ci și din inimă), la începutul lunii decembrie 1950. Chiar în ziua de Sf. Nicolae, Elisabeta și Philip au fost întâmpinați de o mulțime entuziasată în Atena. Philip i-a fost translator soției, iar tinerii căsătoriți s-au plimbat fără un program oficial

Filmările alături de James Bond (Daniel Craig) s-au desfășurat într-un secret deplin

strict, vizitând Parlamentul; monumentul Ostașului Necunoscut, unde au și depus o coroană de flori; Acropolele. Primarul Atenei, Antonios Ragousis (în funcție între august 1950 – mai 1951) le-a oferit o rară icoană bizantină, cu chipul Sfântului Filip. După unele surse, fără însă o confirmare oficială, după aceste festivități, Elisabeta și Philip au fost invitați de celebrul magnat Stavros Niarchos (1909 – 1996) să urce la bordul unuia dintre somptuoasele sale iahturi, „La Créole”, pentru o croazieră pe Mediterana.

5 O FEMEIE FASCINATĂ DE MODĂ, DAR ȘI CU MULTE SECRETE ÎN SPATELE ACCESORIILOR ALESE

Pentru mai bine de 25 de ani, Angela Kelly a fost cea care s-a aflat în spatele elegantelor ținute vestimentare ale reginei Elisabeta a II-a. Într-o recentă carte de amintiri (*The Other Side of the Coin: The Queen, the Dresser and the Wardrobe*; Cealaltă față a monetei: Regina, garderobiera și garderoba, 2019), Kelly a scos la iveală multe detalii mai puțin cunoscute despre relația reginei cu moda. Dacă pasiunea pentru poșete este una unanim cunoscută – comentatorii Casei Regale pomenind peste 200 de genți creație numai a unui singur designer! –, foarte puțini au știut că modul în care suverana le purta reprezenta un cod secret, mesaje subtile adresate personalului din jur. Astfel, dacă era la masă și își punca poșeta pe masă, alături, era semn că voia să încheie evenimentul în maxim 5 minute. Dacă însă dorea să fie salvată imediat dintr-o conversație imposibilă, regina o așeza pe podea!

Și nu a fost vorba numai de poșete... În vara anului 2018, observatorii regali pasionați de modă au remarcat subtile mesaje transmise de suverană prin intermediul unor... broșe. Era vorba de vizita președintelui Donald Trump în Marea Britanie. În prima zi, Elisabeta a purtat la reverul sacoului o floare cu aspect relativ modest, dar cu o semnificație imensă: fusese un cadou de la fostul președinte Barack Obama. În cea de-a doua, a venit rândul unui fulg de nea, de safir, un alt important dar din partea poporului canadian, țară pe care Trump o luase în derâdere de mai multe ori până atunci. Cea de-a treia și ultima zi a vizitei celui mai puternic om de stat al Americii a reprezentat și lovitura decisivă: regina a afișat broșa pe care regina mamă a purtat-o la înmormântarea regelui George al VI-lea!

La întrebarea de ce suverana britanică prefera întotdeauna culorile tari, nora – Sophie, contesă de Wessex, soția celui mai mic copil al Elisabetei, prințul Edward –, a declarat într-un documentar: „Trebuia să iasă în evidență, pentru ca oamenii să poată spune: *Și eu am văzut-o pe regină!*. Nu trebuie să uitați că acolo unde apare, mulțimea se îmbulzește, este dificil să o observi, dar, dacă poartă culori puternice, lucrurile se schimbă...”.

6 O PERSOANĂ CU SIMȚUL UMORULUI

Nu puține au fost momentele în care Elisabeta a II-a și-a scos la iveală personalitatea jucăușă, mereu pusă pe glume.

În 2007, în timpul vizitei președintelui S.U.A. George W. Bush, o replică a acestuia a

stârnit reacția promptă a suveranei. Când primul om al Americii a declarat, din greșală, că îi mulțumește reginei pentru implicarea în sărbătorirea bicentenarului existenței, din 1776, corectându-se apoi, rapid, 1996, Elisabeta a ținut minte și, două zile mai târziu, la dineul oficial, și-a început discursul cu zâmbetul pe buze: „M-am tot întrebat dacă ar trebui să încep acest toast spunând: *Pe când am fost aici, în 1776...*”!

Când i s-a făcut destul de ciudata propunere să apară într-o reclamă alături de personajul James Bond, regina nu a stat prea mult pe gânduri. Episodul a fost relatat savuros de Angela Kelly. Ea își amintea că în 2011 s-a întâlnit cu secretarul privat Edward Young și regizorul Danny Boyle. „Le-am cerut să îmi acorde cinci minute. Am fugit la etaj... A amuzat-o foarte tare ideea și a fost de acord imediat... Când i-am transmis lui Boyle, acesta a fost atât de surprins, încât aproape că a căzut de pe scaun!”

Filmările s-au desfășurat în mare secret la Palatul Buckingham și filmul a fost transmis în deschiderea Jocurilor Olimpice de pe stadionul din Stratford: inițial, spectatorii au văzut cum regina se întâlnea cu agentul 007 și urca la bordul unui elicopter. Doi cascadori – dublurile celor doi – au sărit cu parașuta și au aterizat chiar în centrul arenei. Apoi, luminile reflectoarelor s-au îndreptat spre adevărata regină, care a salutat surâzând de la tribuna oficială.

O întâmplare nostimă s-a petrecut la o întrunire a Privy Council (un organism care emite ordine prin care sunt promulgate legi votate de Parlament, o procedură formală la care se dă citire titlurilor respectivelor legi și suverana își anunță acordul). La o astfel de reuniune, ținută la Balmoral, cei patru miniștri, membri ai Privy Council, au îngenucheat, din greșală, în colțul nepotrivit al camerei. Dându-și seama de gafă, au pornit, în genunchi, către latura potrivită. În timpul ceremoniei deplasării, au răsturnat o măsuță pe care era o carte. Regina s-a aplecat și a ridicat-o, cu o privire ce părea teribil de furioasă.

După ceremonie, secretarul particular a încercat să îi ceară scuze pentru incident. Regina a răspuns: „Știi, abia m-am stăpânit să nu izbucnesc în râs!”. Așa a descoperit acel secretar că, de cele mai multe ori când, în public, regina adopta o figură furioasă, de fapt, se străduia să nu izbucnească în râs. ■

HUNIAZII, O FAMILIE BOIEREASCĂ ÎN EXIL

LIVIU CÎMPEANU
(Academia Română,
Institutul de Cercetări
Socio-Umane Sibiu)

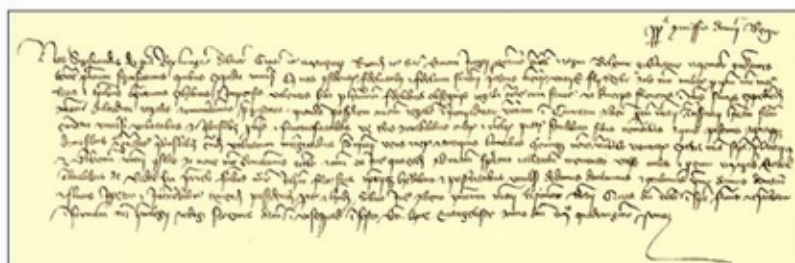
Istoriografia română nu s-a mai ocupat sistematic de viața, cariera și epoca lui Iancu de Hunedoara de la monografia profesorului clujean Camil Mureșanu, publicată în 1968. Abia în ultimele trei decenii, medievisti Adrian Andrei Rusu, Ioan Drăgan și Ioan-Aurel Pop au publicat o serie de studii legate de etnicitatea, confesiunea și apartenența socială a lui Iancu de Hunedoara și a familiei sale. S-ar putea crede că istoriografia maghiară abundă în lucrări de specialitate cu această temă istorică, însă ultima monografie științifică dedicată lui Hunyadi aparține medievistului Elekes Lajos și a apărut în 1952. Această lucrare bine documentată, însă viciată de ideologia marxist-leninistă a timpului, a stat la baza tuturor lucrărilor de popularizare ulterioare, semnate de Zsuzsa Teke (1980), Dezső Dümmerth (1985) și Pál Földi (2004).

O analiză critică a istoriografiei dovedește că până și lucrarea lui Camil Mureșanu este în bună parte tributară monografiei semnate de Elekes Lajos. Mai trebuie semnalate și câteva studii recente ale medievistilor Pál Engel și Tamás Pálosfalvi, care clarifică unele aspecte importante ale istoriei lui Iancu de Hunedoara, privind în special începuturile carierei și primele sale lupte cu otomanii, precum și itinerariile urmate în calitate de guvernator al Ungariei (1446 – 1453). Nu în ultimul rând, se cuvine să menționăm că în istoriografia universală există doar trei lucrări monografice, scrise de Charles-Louis Chassin (1856), Vilmós von Zsonlay (1967) și Joseph Held (1985).

Data fiind varietatea și cantitatea considerabilă a izvoarelor privitoare la Iancu de Hunedoara, unele intrate de curând în circuitul istoriografic, altele inedite, dar accesibile on-line (mai ales în baza de date hungaricana.hu), lucrările menționate mai sus sunt depășite și, astfel, se impune aducerea „la zi” a subiectului. Ne-am propus o reevaluare critică a tuturor izvoarelor depistabile și a istoriografiei, în vederea întocmirii unei monografii științifice despre cariera militară a lui Iancu de Hunedoara, a cărei finalizare este planificată în cursul anului viitor. În avanpremieră editorială a acesteia, oferim cititorilor Magazin istoric o serie de articole care să cuprindă date și interpretări noi în legătură cu viața, cariera și epoca lui Iancu de Hunedoara.

Blazonul familiei Huniazilor
în vremea lui Iancu de Hunedoara

Diploma regelui ungar Sigismund (1409), care atestă că acesta i-a donat lui Voicu Românul și familiei sale moșia regală Hunedoara

În acest prim episod vom face cunoștință cu primele generații ale Huniazilor care, după cum vom vedea, au fost „o familie boierească în exil” (pentru a parafraza un cunoscut titlu al lui Nicolae Iorga!), în căutarea unui rost în noua lor patrie, Transilvania.

De la romantismul secolului al XIX-lea, prin național-socialismul primei jumătăți a secolului al XX-lea și până la anumite curente extremiste din vremurile noastre, istoriografiile „naționale” au căutat (și au găsit!) cele mai originale, chiar năstrușnice argumente pentru a și-l atribui pe Iancu de Hunedoara, care a fost, rând pe rând, român, maghiar, secui, sârb și, mai nou, cuman... Desigur, genul acesta de dezbateri nu își mai au locul într-un dialog științific profesionist, întemeiat exclusiv pe izvoare, ci într-o lucrare de istorie a istoriei, cum este cea a medievalistului clujean Radu Lupescu, despre istoriografia privitoare la Iancu de Hunedoara. Pentru demersul nostru, sunt capitale trei documente din anii 1435, 1437 și 1439, în care este atestat textual „Ioan zis românul, fiul răposatului Voicu de Hunedoara”.

Cele trei diplome, emise de Sigismund de Luxemburg și de Albert de Habsburg, protectorii Huniazilor, demonstrează fără echivoc că la Curtea de

la Buda și în rândurile nobilimii din Regatul Ungariei, Huniazii erau percepuți ca fiind români. Desigur, în Evul Mediu, etnicitatea era un aspect secundar, printre nobilii Ungariei numărându-se bunăoară croați, sloveni, sârbi, români, poloni, cehi, germani și italieni. Altminteri, în Evul Mediu existau doar două „condiții” pentru a face parte din nobilimea Ungariei: apartenența la confesiunea catolică și deținerea (a cel puțin!) unei moșii pe teritoriul regatului, primită ca danie sau confirmată ca posesiune de monarh. După cum vom vedea îndată, Huniazii le-au îndeplinit pe amândouă. Trebuie respinsă ideea (devenită între timp prejudecată!) că în regatul medieval al Ungariei au existat discriminări pe criterii etnice, idee contrazisă de ascensiunile fulminante ale lui Iancu de Hunedoara și Matia Corvinul, fiul său, care, în ciuda faptului că inamicii săi politici îl numeau „crăișorul românilor”, a fost de departe cel mai mare suveran încoronat cu Coroana Sfântului Ștefan, la sfârșitul Evului Mediu.

ORIGINEA GEOGRAFICĂ A FAMILIEI

O altă problemă legată de începuturile Huniazilor este

originea lor geografică. Istoriografia clujeană din ultima jumătate de veac, în frunte cu profesorul Ștefan Pascu, a insistat asupra originii transilvănene a Huniazilor, considerându-i cnezi (nobili) români din Hunedoara/Țara Hațegului. În sprijinul acestei teorii, au fost invocate scrierile târzii ale unor cărturari umaniști și iluminiști din secolele XVI și XVIII (!), care, pe baza unor zvonuri sau a unor simple deducții, au afirmat în esență că tatăl lui Iancu de Hunedoara a fost român transilvănean. S-a mai invocat înrudirea Huniazilor cu cnezii hațegani, însă aceasta a avut loc după imigrarea lor în Transilvania.

Cu bună știință au fost ignorate informațiile din cronicile lui Johannes de Thurocz și Antonio Bonfini, scrise din porunca și sub supravegherea lui Matia Corvinul, potrivit cărora Voicu/Buth, bunicul crăiescului lor patron, se trăgea din Țara Românească, de unde a imigrat în Transilvania, la invitația lui Sigismund de Luxemburg. E imposibil ca regele-umanist Matia Corvinul să fi tolerat o simplă licență de autor care scotea în evidență originile nu tocmai ilustre ale familiei sale, dovadă că în alt loc, Bonfini încearcă printr-un artificiu literar specific Umanismului să coboare originile

familiei sale tocmai în ginta Corvina din Roma Antică!

Narațiunea acelor cronicari este confirmată de un izvor independent, *Cronica anonimă a conților stirieni Cilli*, inamicii politici ai Huniazilor, care consemnează răspicat că Iancu de Hunedoara s-a născut în Țara Românească. Credem că cele trei izvoare din secolul al XV-lea demonstrează fără echivoc originea muntească a Huniazilor, care nu mai este pusă la îndoială de niciun istoric serios din Ungaria. Recent însă, mediile extremiste din Ungaria, care neagă cu vehemență originea românească a Huniazilor, au supralicitat originea lor munteană susținând că sunt nici mai mult, nici mai puțin decât cumani!

ÎN TRANSILVANIA, ÎN CĂUTAREA UNUI ROST

Istoricii care au acceptat originea muntească a Huniazilor au căutat cu tot dinadinsul să demonstreze că aceștia din urmă se înrudeau cu familia domnitoare a Țării Românești. În realitate, nu există niciun izvor care să sugereze această înrudire, iar alianța matrimonială dintre Marina, sora lui Iancu de Hunedoara, și boierul Mânzila de la Argeș a avut loc tocmai ca urmare (nu ca premisă!) a ascensiunii politice și sociale a eroului, boierii munteni fiind cei care au căutat apropierea de prestigioasa familie a Huniazilor.

Antonio Bonfini, cronicarul umanist al lui Matia Corvinul, numește satul de origine al Huniazilor „Corvina” sau,

Albert de Habsburg

în ediția maghiară a textului, „Hollos”, toponim care s-ar traduce prin „Corbești” sau „Corbeni”. Ar putea fi vorba despre unul dintre satele omonime din județul Argeș? O întrebare fără răspuns, însă nu putem trece cu vederea faptul că la mijlocul secolului al XV-lea, satele Corbeni și Corbii de Piatră se aflau în posesia unui oarecare Mogoș, antroponim întâlnit printre membrii familiei Huniazilor. Desigur, orice încercare de a stabili o legătură concretă între Huniazi și satele argeșene cu nume de corb intră în sfera ipotezelor nefondate.

Izvoarele de care dispunem nu evocă statutul social, averea și locul exact de proveniență al Huniazilor. De asemenea, nu există nici cel mai vag indiciu în legătură cu data și circumstanțele istorice ale emigrării lor în Transilvania, plasate de unii istorici, fără nicio bază documentară, în contextul luptelor dintre partidele pro și antiotomane din Țara Românească, în vremea lui Mircea cel Bătrân. De la Johannes de Thurocz aflăm că

faima și virtutea militară ale lui Voicu au ajuns la urechile lui Sigismund de Luxemburg, care l-a invitat în Transilvania, unde i-a donat moșia regală Hunedoara. Antonio Bonfini preia povestea, însă îl confundă pe Voicu cu însuși *Corvinus*, care nu este altul decât Iancu de Hunedoara.

Informația cronicărească este confirmată de izvoare documentare, și anume de patru diplome din anii 1409 – 1410, care atestă că Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, i-a donat lui Voicu Românul, cavaler al Curții regale, și familiei sale, moșia regală (nu castelul!) Hunedoara, din comitatul Alba. Contrar interpretării istoriografiei mai vechi, obiectul donației nu a

Sigismund de Luxemburg,
pictură de Albrecht Dürer
(cca 1509 – 1516)

*Primele
două pagini
ale cronicii
lui Johannes
de Thurocz...*

fost castelul Hunedoara, cu un domeniu imens format din târguri, zeci de sate, păduri și chiar mine, ci modesta moșie regală Hunedoara, din comitatul Alba. În regatul medieval al Ungariei, deținerea de castele și cetăți era un apanaj al regalității și al baronilor, sub nicio formă a cavalerilor de Curte, care erau asimilați micilor nobilimi. În cel mai bun caz, monarhul putea numi un cavaler din anturajul său în demnitatea de castelan al unei cetăți regale, însă acesta nu a fost și cazul lui Voicu, care a primit efectiv de la regele Sigismund moșia Hunedoara. După cum atestă și varianta maghiară a toponimului, *Hunyadvár*, aceasta din urmă era o reminiscență a domeniului care deservea castrul regal arpadian omonim (amplasat pe dealul Sânpetru, în proximitatea Castelului Corvinilor de astăzi), dezafectat cu mult înainte de marea invazie mongolă din 1241.

Pe la mijlocul secolului al XIII-lea, comitatele regale s-au transformat în comitate nobiliare, după ce frăiele politice au fost preluate de elitele locale,

circumstanțe în care castrul arpadian de la Hunedoara a fost abandonat, iar domeniul aferent s-a divizat. În cursul secolului al XIV-lea, reședința comitatului Hunedoara a fost mutată în cetatea Deva, amplasată strategic pe cursul mijlociu al râului Mureș, iar domeniul vechiului castru arpadian, redus practic la o simplă posesiune regală, a fost alipit comitatului Alba. Această moșie modestă a făcut obiectul daniei pe care regele Sigismund i-a dăruit-o cavalerului Voicu și familiei sale, în 1409. Rămășițele cetății regale de la Hunedoara, mai precis dreptul de a deține o reședință fortificată la locul de baștină, au fost dobândite de Iancu de Hunedoara abia în 1439, în circumstanțe pe care le vom evoca în următorul articol din *Magazin istoric*, închinat începuturilor carierei eroului nostru.

*... și Iancu de Hunedoara,
miniatură
din același manuscris*

GENERAȚIILE TIMPURI

Componența primelor trei generații ale familiei Huniazilor se regăsește în cele patru diplome care fac referire la donația moșiei regale Hunedoara. Deși dania regelui Sigismund îl are ca beneficiar principal pe cavalerul Voicu Românul, diplomele în cauză îi atestă și pe membrii numeroasei sale familii, în calitate de beneficiari la rândul lor ai milei crăiești alături de el. În primul rând, este atestat Șerb, părintele familiei, despre care nu se știe nimic și care probabil nici nu a părăsit Țara Românească. Din a doua generație a familiei sunt atestați cavalerul Voicu și frații săi după tată, Mogoș și Radu. Această informație demonstrează că Șerb fie fusese căsătorit de (cel puțin) două ori, fie a avut fii din flori. Cavalerul Voicu de Hunedoara mai este atestat ca atare o singură dată, în 1414, când se afla în conflict cu vecinii săi din satul Zlașd, încorporat astăzi în municipiul Hunedoara.

Pippo Spano de Ozora

S-a vehiculat, fără susținere documentară, că Voicu l-ar fi slujit pe faimosul condotier Pippo Spano de Ozora (*Magazin istoric*, nr. 2/1977) naturalizat în Regatul Ungariei, însă cel care s-a aflat în anturajul său militar a fost Iancu de Hunedoara. Practic, Voicu dispăre de pe scena istoriei după 1414, însă el este atestat ca „răposat” abia în 1435.

Mai trebuie menționat faptul că la Curtea lui Matia Corvinul, Voicu era cunoscut sub numele de „Buth”, termen care în limba română veche însemna „bunicu” sau „moșu”. Despre Radu se știe doar că a acceptat botezul catolic, odată cu numele maghiar Ladislau, și că a fost căsătorit cu Ankó Branciskai. Se pare că după dispariția lui Voicu, Radu-Ladislau a preluat frâiele familiei, obținând în 1419 o confirmare a daniei regale din 1409. Fratele vitreg al lui Voicu a murit înainte de 1429, când soția sa era atestată ca „văduvă”. Cei

doi nu au avut urmași care să revindică moșteniri ale familiei.

Despre Mogoș, atestat în cele patru diplome privitoare la dania moșiei Hunedoara, nu se știe nimic, el dispărând din izvoare în 1410. Totuși, faptul că, pe la mijlocul secolului al XV-lea, un anume Mogoș stăpânea satele Corbeni și Corbii de Piatră din Țara Românească nu poate să nu suscite întrebarea dacă fratele pierdut al Huniazilor nu se va fi întors la locul său de baștină.

Din cea de-a treia generație a familiei Huniazilor, diplomele menționate îi atestă pe Ioan (viitorul Iancu de Hunedoara), pe Ioan cel Tânăr și pe Voicu cel Tânăr. Ioan cel Tânăr a fost companionul fidel al fratelui său, până în anul 1441. Voicu cel Tânăr a fost atestat o singură dată, în diploma de confirmare obținută de unchiul său Radu-Ladislau, în 1419.

*Regele Matia Corvinul,
miniatură din
Libellus de virtutibus
Matthiae Corvino dedicatus,
de Andreas Pannonius, 1467*

După cum vom vedea, Iancu a avut încă cinci surori, toate căsătorite cu nobili din anturajul său, așa-numiții *familiares* și aliații lui politici.

Originea munteană a Huniazilor este un indiciu solid al faptului că familia fusese inițial de rit ortodox, însă la scurt timp după imigrarea în Transilvania a trecut la catolicism. Cu excepția lui Radu-Ladislau, care pare să se fi convertit în cadrul unei ceremonii speciale, după cum demonstrează și adoptarea numelui său maghiar, restul Huniazilor par să fi trecut la ritul latin prin simpla participare la mesele catolice alături de ceilalți nobili ai Transilvaniei. Un indiciu solid în legătură cu convertirea timpurie a Huniazilor îl oferă Andreas Pannonius, un veteran al campaniilor lui Iancu de Hunedoara, care și-a dedicat bătrânețile atât lui Dumnezeu, cât și muzelor păgâne. Bătrânul cărturar își amintea în a doua jumătate a secolului al XV-lea că fostul său căpitan din tinerețe, pe când era el însuși tânăr scutier la Curtea lui Sigismund, prin 1410, s-a remarcat prin talent militar și pietate, petrecându-și nopțile în rugăciune la capela reședinței regale de la Buda, care nu putea fi decât de rit catolic.

Astfel, prin convertirea la catolicism și prin diploma regală de donație din anul 1409, Huniazii au îndeplinit din plin condițiile pentru a fi asimilați în rândurile nobilimii din Regatul Ungariei. Aceasta a fost premisa principală pentru strălucita carieră ulterioară a lui Iancu de Hunedoara, pe care o vom urmări în numere viitoare ale revistei *Magazin istoric*. ■

ALBUM ISTORIC

Ilustrăm planșele acestui număr cu câteva fotografii executate de Carol Popp de Szathmari și o acuarelă, păstrate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

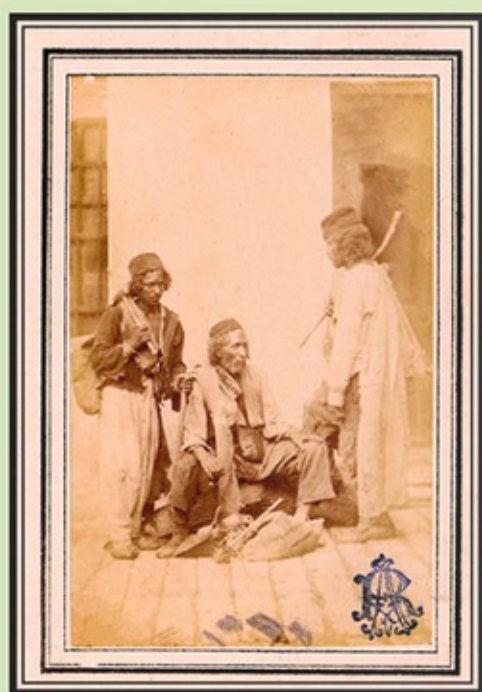
Maria Ghica, născută Golești

*Iconar rus
(din seria „Costumes de la Roumanie“)*

Oltean cu iaurt
(„Costumes de la Roumanie“)

Țigani lăcătuși
(„Costumes de la Roumanie“)

Barbu Lăutarul și taraful lui Ochi-albi

Tabără militară otomană

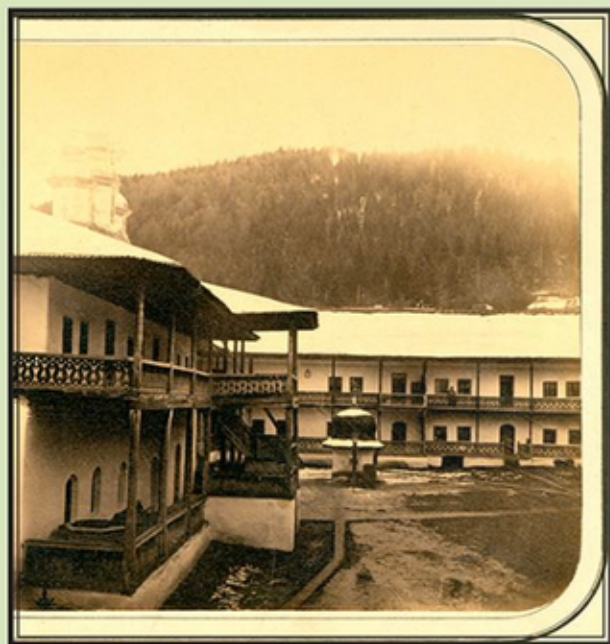

Bâlci la Râureni, Râmnicu Vâlcea

Oltul la Cozia

*Clădirea Universității din București,
care a adăpostit,
la începuturile sale,
și Academia Română*

Mănăstirea Agapia

Neputând trece peste disensiunile cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, Iuliu Maniu și Ion Mihalache au absentat de la momentul care era menit să încoroneze actul de la 1 Decembrie 1918 (Magazin istoric, nr. 9 – 10/2022).

ÎNCORONAREA REGELUI FERDINAND ȘI A REGINEI MARIA LA ALBA IULIA

IOAN SCURTU

În ziua de 29 septembrie, Barbu Știrbey i-a înmănat lui G.T. Kirileanu (Magazin istoric, nr. 10 – 12/1990), funcționar de rang înalt în cadrul Casei Regale, trei foi de hârtie cu antetul „Președinția Consiliului de Miniștri”, pe care era scris textul proiectului pentru „Proclamația regelui” cu prilejul încoronării, pe care să-l citească și să facă eventuale observații. Peste câteva zile, Kirileanu i-a declarat lui Știrbey că documentul era „lipsit de însoțire”, nu se spunea nimic despre Mihai Viteazul, realizatorul primei uniri a Țărilor Române, și nici despre marii Aliați din timpul războiului, care au ajutat la realizarea Marii Uniri. La sugestia lui Știrbey, Kirileanu s-a prezentat a doua zi la Ion I.C. Brătianu, care i-a spus: „Știu c-ai făcut frumoase discursuri pentru rege și de aceea ți-am dat foile acelea, ca să le revezi și să adaugi ce vei crede”. Kirileanu a făcut câteva mici completări, iar în ziua de 7 octombrie, Brătianu i-a spus că regele a citit textul „Proclamației” și a fost de acord cu el.

Ministrul Constantin Banu a redactat „Actul comemorativ” al Încoronării, care a fost transcris pe pergament de pictorul Jean Steriadi. La rândul său, pictorul Dumitrescu Stoica a realizat grafica listei cu meniul ce urma a fi servit în Sala Unirii din Alba Iulia.

În timp ce Guvernul făcea ultimele pregătiri pentru festivitățile de Încoronare, partidele din opoziție continuau să critice activitatea acestuia. Partidul Național și Partidul Țărănesc apreciau că Ion I.C. Brătianu și partidul său, aflat la guvernare, au dat acestui eveniment caracterul unei „simple manifestații de partid”. Partidul Poporului și Partidul Naționalist-Democrat criticau Guvernul, dar în termeni moderați.

Regele și regina au depus stăruitoare eforturi pentru a-i convinge pe liderii partidelor din opoziție să participe la festivitățile Încoronării, care trebuia să exprime existența unei solidarități naționale, să constituie o expresie a susținerii Marii Uniri din 1918 și a respectului față de Coroana României.

Ferdinand I-a primit pe Mihail Popovici, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu. Regele i-a spus reginei concluzia după această discuție: „Doleanța lor [a liderilor Partidului Național] îl vizează numai pe Brătianu, poate să fie și un idiot numai Brătianu nu!” Ferdinand I-a invitat pe Mihalache la Sinaia în ziua de 3 octombrie și după o discuție de două ore, nu a reușit să-l determine să participe la festivități, acesta rămânând ferm pe poziția sa: Partidul Țărănesc nu va participa la Încoronare „din cauza opoziției față de Brătianu”. L-a rugat pe suve-

*Prim-ministrul
Ion I.C. Brătianu
și ministrul
de Război
generalul
Gheorghe
Mărdărescu
sosesc
la Catedrala
Încoronării
cu coroanele
suveranilor*

ran să nu interpreteze această absență „ca un act de ireverență față de Coroană”.

Atitudinea lui Iorga s-a moderat după ce regina Maria s-a deplasat – împreună cu principele Nicolae și cu principesa Ileana – la Vălenii de Munte în ziua de 29 august, unde se desfășurau cursurile de vară ale Universității Populare organizate de profesor, ținând și un discurs în limba română în fața participanților. Impresionat de acest gest, profesorul a promis să participe la festivitățile de Încoronare.

La începutul lunii octombrie, Ion I.C. Brătianu a adresat invitații personale liderilor politici, ai instituțiilor centrale, reprezentanților minorităților naționale, ai cultelor religioase etc. „să ia parte la Serbările Încoronării, ce vor avea loc la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922. Această invitație servește de carte de intrare în Catedrală și în Colonelele din jurul ei”. Răspunsul era așteptat în cinci zile, în vederea rezervării unui loc în trenul special București – Alba Iulia și pentru plasarea la masa de după Încoronare. Aproape toți au răspuns pozitiv, declarând că se simt onorați să participe la un asemenea eveniment, dar au existat și câteva excepții.

Liderii naționali și țărăniști nu au răspuns la invitație, deoarece poziția lor era cunoscută.

Alexandru Averescu a scris pe invitația primită: „Mă surprinde că dl președinte al Consiliului de Miniștri, I.I.C. Brătianu, crede potrivit să invite la o astfel de solemnitate pe un general pe care l-a acuzat personal și în public de trădare. Din parte-mi, atât cât această acuzație nu va fi retractată pe calea publicității, nu pot primi nicio invitație de la dl I.I.C. Brătianu și deci cu părere de rău nici pe aceasta. G-ral Averescu.” El se referea la declarațiile lui Ion I.C. Brătianu prin care-l acuza pe generalul Averescu că în 1916 a trimis o telegramă mareșalului Mackensen și în 1918 a negociat pacea cu Puterile Centrale, ceea ce echivala cu un act de trădare națională. Invitația – cu rezoluția respectivă – nu a fost înapoiată lui Brătianu, ci a fost prezentată de Constantin Argetoianu reginei Maria. Aceasta i-a scris generalului o lungă scrisoare (șase pagini), în care susținea că era neapărat necesar ca Averescu – în calitate de reprezentant al armatei române și comandant în războiul pentru unitatea națională – să participe la serbările Încoronării. „Mesajul de simpatie” a fost trimis prin generalul Petala. Primind scrisoarea reginei, generalul a

După sfințirea coroanelor, alaiul se îndreaptă spre locul Încoronării; coroana regelui este purtată de președintele Senatului, Mihail Pherekyde, iar cea a reginei de președintele Camerei, Mihail Orleanu

apreciat că era o invitație specială adresată de regină și de rege (în text era folosit cuvântul „noi”), drept care a afirmat că „pentru nimic în lume nu m-aș fi dus la Alba Iulia ca invitatul lui Brătianu. Primesc însă o invitație specială și foarte măgulitoare din partea Majestăților Lor. Această invitație se adresează fostului comandant de armată din timpul războiului. Mă voi îmbrăca în uniformă și voi merge la Alba Iulia, unde voi ignora însă prezența lui Brătianu”. *Îndreptarea* – organul de presă al Partidului Poporului – scria în articolul intitulat *Încoronarea*: „Desprinși de pasiunile politice efemere, vedem, ca români, în sărbătoarea de la Alba Iulia și în recepțiunea pe care Capitala se pregătește să o facă suveranilor, pecetluirea aspirațiilor milenare ale neamului și consacrarea solemnă a Unirii sub un singur sceptru.”

Întrebat de ziariști dacă va participa la serbările Încoronării, N. Iorga a răspuns pozitiv, „din devotament față de Coroană și

din iubire față de buna rânduială”, dar a ținut să precizeze: „Bineînțeles însă, când se va încorona dl. Brătianu nu voi avea aceeași atitudine.”

Regele și regina și-au stabilit reședința la Sinaia, unde în ziua de 7 octombrie 1922 au primit „veșmintele de încoronare” – pelerinele și coroanele comandate. Mantia regelui avea culoarea roșu purpurii cu hermină, iar a reginei roșu și aur, ambele fiind brodate cu diferite însemne ale României unite. Maria era încântată: chiar în acea zi s-a îmbrăcat, și-a pus coroana și s-a fotografiat. „A fost – nota regina – o corvoadă exasperantă, dar singura consolare a fost că toaleta mea era remarcabilă. Port splendid imensa coroană de aur, încrustată cu pietre prețioase, și mantia copleșitoare. Arăt ca acele statui ale Fecioarei [Maria] care, în țările catolice, sunt în mod special înveșmântate și împodobite cu bijuterii în zilele de sărbători și purtate pe străzi

la procesiuni. Culoarea aurului, folosit pentru toaletă și mantie, este absolut superbă. Lucrat pe un fond cu fir de mătase roșie are umbre splendide, ca un apus de soare. Coroana, care are forma coroanelor de pe vechile fresce române, mă avantajează extraordinar. Pe mulți i-ar zdrobi, dar robustețea întregii mele personalități mă ajută să pot purta o astfel de povară copleșitoare. Culoarea aurului și totul se armonizează neobișnuit de bine cu tenul meu, cu părul blond și caracterul, în general.”

Regele a fost mai puțin curios. A așteptat două zile, după care la 9 octombrie și-a pus mantia, precum și coroana lui Carol I de la 1881, la care se adăugaseră însemnele Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. S-au făcut zeci de fotografii cu regele și regina îmbrăcați cu mantiile și cu coroanele pe cap; mai întâi cu fiecare în parte și apoi cu amândoi împreună, pentru a fi difuzate în preajma Încoronării. Regina era mulțumită: „Majestatea Sa a fost docil și bine dispus, așa că totul a decurs foarte bine.”

S-au adus câteva modificări la programul privind desfășurarea festivităților de la Alba Iulia și București, la insistențele reginei, care a cerut să se afle tot timpul în prim-plan, alături de rege.

Din ziua de 12 octombrie, la Sinaia au început să sosească invitații, între care: regele Aleksandru al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor cu soția Maria; regina Elisabeta a Greciei; mareșalul francez Ferdinand Foch și generalul Henri Mathias Berthelot; ducele de York, al doilea fiu al regelui George al V-lea al Marii Britanii; ducele de Genova, vărul regelui Italiei;

delegațiile din Cehoslovacia, Polonia, S.U.A., Spania, Portugalia, Suedia, Belgia, Norvegia, Olanda, Danemarca, Japonia. Fiecare delegație a fost primită cu ceremoniile de rigoare, membrii acestora fiind găzduiți, ospătați și antrenați în conversații la Castelul Peleş. În ziua de 13 octombrie a avut loc ceremonia de primire a tuturor delegațiilor, care au transmis regelui Ferdinand și reginei Maria scrisorile de felicitare din partea suveranilor și președinților statelor respective, după care a urmat o „masă extraordinară”, la care au participat circa 90 de persoane.

Doamnele au fost preocupate de ultimele retușuri în privința toaletelor. Regina scria: „Toți sunt agitați în legătură cu toaletele, casa mea a devenit un adevărat atelier de croitorie, și eu se pare că sunt întotdeauna sursa de unde pornesc și se sfârșesc toate lucrurile.” În ce o privește, regina Maria și-a stabilit o toaletă elegantă, inspirându-se, potrivit unor aprecieri, din ținuta celebrei actrițe Sarah Bernhardt, care se bucura în acei ani de o mare popularitate, fiind numită „prințesa exotică.”

De câteva zile, spre Alba Iulia se îndreptau zeci de mii de români, care se adunau pe „Câmpul lui Horea”, în are liber, doritori să participe la evenimentul istoric anunțat.

În dimineața zilei de 14 octombrie au ajuns la Alba Iulia mitropolitul primat Miron Cristea, precum și toți mitropoliții și episcopii ortodocși din România. Au sosit de asemenea peste 70 de generali. Un moment special l-a constituit sosirea lui

Regele o încoronează pe regină

Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri. Într-o fotografie apărută în presă puteau fi văzuți într-o trăsură Ion I.C. Brătianu, ținând pe brațe coroana regelui Ferdinand, și general Mărdărescu, ministrul de Război, cu coroana reginei Maria, în drumul de la gară la Catedrala Încoronării. Cei doi demnitari au fost întâmpinați la intrarea în biserică de mitropolitul primat Miron Cristea, care a depus coroanele în altar, unde au rămas peste noapte.

În seara zilei de 14 octombrie persoanele oficiale au plecat din București, cu mai multe „trenuri ale Încoronării”, având ca

destinație Alba Iulia. Fiecare invitat a avut la dispoziție o cabină de vagon cu pat unde a putut dormi, iar dimineața să-și îmbrace costumul (frac și decorații) cu care urma să participe la ceremoniile anunțate. Trenurile au ajuns la destinație în dimineața zilei de 15 octombrie, înainte de ora 09.00.

Tot în aceea seară, dar mai târziu, regele și regina au pornit spre Alba Iulia cu trenul din Sinaia, împreună cu fiicele lor, Elisabeta, regina Greciei, și Marioara, regina Iugoslaviei, precum și cu fiul lor Carol, principele moștenitor, principele Nicolae, principesa Ileana și celelalte persoane oficiale. Deoarece în Alba Iulia nu existau locuri de cazare, toți – inclusiv regele și regina – s-au sculat devreme pentru a se îmbrăca, chiar în tren, pentru ceremoniile dedicate Încoronării.

Regina Maria avea să precizeze că și-a pus „toaleta roșu-auriu, pe umeri cu o mantie de catifea purpurie, căptușită cu albastru și argintiu, și pe cap cu un voal auriu strâns pe frunte cu o panglică de aur peste care urmează să fie așezată coroana, bineînțeles cu [decorațiile] «Marele Cordon» și «Steaua».” Celelalte doamne

Pe podium, de la stânga la dreapta: Mihail Pherekyde, Mihail Orleanu, regele Ferdinand, regina Maria; lângă podium, în dreapta, cu pălărie, principele Carol

s-au străduit și ele să arate cât mai bine, punându-și mantale elegante, rochiile din țesături fine, voaluri, diademe, perle, diamante. Regina a notat că sora sa Baby „s-a întrecut pe sine“, fiind „toată în auriu, cu o trenă lungă din brocart rusesc, roz-coral și auriu, garnisit cu vulpe“, cu un „voal netransparent, din fir de aur, pe care și-l drapase în jurul feței după model egiptean, cu diadema ei cu diamante în formă de raze pusă mai sus deasupra lui și pandantivele lungi de smaralde atârând în ambele părți ale feței sale – niște superbe bijuterii din smaralde și diamante terminau toaleta împreună cu Marele Cordon spaniol, violet cu alb.“

Trenul a ajuns la Alba Iulia dimineața, la 09.30, când ploaia de peste noapte încetase. Regele și regina au fost întâmpinați pe peronul gării de președintele Consiliului de Miniștri, președinții celor două Camere, Guvernul țării și alți demnitari. Primarul orașului Alba Iulia le-a oferit suveranilor pâine și sare. După primire, Ion I.C. Brătianu, miniștrii și președinții Corpurilor Legiuitoare au plecat cu mașinile spre Catedrala Încoronării.

La ieșirea din gară s-a format un cortegiu, în fruntea căruia se aflau regele și regina într-o caleașcă trasă de patru cai, urmată de alte câteva zeci, precum și de gărzii de onoare și elevii ai școlilor militare. Cortegiul s-a îndreptat spre Catedrala Încoronării, unde invitații ocupaseră deja locurile stabilite. Misiunile străine și corpul diplomatic au fost plasate la dreapta tronului regelui, iar la stânga tronului reginei se aflau miniștrii și alți înalți dregători ai statului român.

La sosire, Ferdinand și Maria au fost salutați de Ion I.C. Brătianu și alți lideri politici, iar la intrarea în biserică de Miron Cristea. Coroanele fuseseră scoase din altar și puse pe o masă special amenajată pentru a fi sfințite. Serviciul religios a fost celebrat de mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, iar Miron Cristea a oficiat Te Deum-ul, o slujbă specială ce se ținea numai la mari evenimente. Au participat 17 episcopi și alte înalte fețe bisericești, iar corul „Carmen“, alcătuit din 120 de persoane, a intonat imnul „Vrednic este!“ În clipa sfințirii coroanelor și a mantiilor, regele și regina au fost rugați să îngenuncheze. La fel și înalții oaspeți care erau de față. „Slujba a fost frumoasă, sobră, nu prea lungă, corul excelent. Interiorul bisericii, deși nu este mare, este impozant și frescele sunt bune“ – nota regina Maria.

După Te Deum, regele și regina, urmați de cei care duceau mantiile și coroanele, au pornit încet, pe un covor roșu, spre baldachinul ridicat înaintea clopotniței, ornat cu ciucuri și susținut de șase lăncii enorme. Ferdinand și Maria au urcat pe podium, pentru a fi văzuți de cei prezenți, în timp ce oficialitățile au ocupat locurile în tribunele construite de o parte și de cealaltă a baldachinului. În fața acestuia se aflau militari în uniformă de gală.

Regele a primit mantia din mâinile generalului Alexandru Lupescu, iar regina din cele ale generalului Ioan Popovici. Apoi, Mihail Pherekyde, președintele Senatului, a prezentat regelui coroana de oțel pe o perină de mătase cu emblema țării, invitându-l să rostească

Jurământul de Credință față de țară, iar suveranul s-a conformat. Pherekyde i-a înmănat coroana și regele Ferdinand și-a așezat-o singur pe cap. Acest moment a fost urmat de uralele celor prezenți. Un reporter, aflat la fața locului, avea să scrie: „Regele s-a încoronat singur după obiceiul napoleonian; luând coroana, o așează liniștit și sigur pe fruntea sa. Prin acest gest autocrat, dar binevenit, a dat satisfacția că nici președinții Senatului și Camerei, nici primul ministru nu au așezat pe fruntea suveranului coroana, ci însuși regele și-a pus-o în timpul ceremoniei.“

După acest moment, președintele Camerei Deputaților, Mihail Orleanu, a înaintat către regină, a invitat-o să rostească Jurământul de Credință față de țară, după care coroana a fost înmănată regelui Ferdinand. Regina Maria a rostit jurământul și a îngenuncheat în fața suveranului – moment socotit de ea ca fiind umilitor și foarte dureros. Regele i-a pus coroana de aur pe cap, a ridicat-o și a sărutat-o pe frunte, salvând astfel o situație penibilă.

Muzicile militare au intonat Imnul Național, s-au tras 101 salve de tun, timp în care au răsunat clopotele catedralei și ale bisericilor din toată țara. Cei prezenți au aplaudat și scandat: „Trăiască suveranii României Mari!“ Ceremonia Încoronării s-a încheiat la ora 11.30. „Cred că trebuie să fi fost o frumoasă imagine și sper că Majestatea Sa și cu mine ne-am jucat bine rolul și am arătat cum am putut mai bine în veșmintele noastre complexe“, concluziona regina.

(Va urma)

ARMATA ROMÂNĂ ȘI SERBAREA ÎNCORONĂRII

Suveranii, după încoronare, sub baldachinul purtat de ofițeri ai armatei române

ION GIURCĂ

Prezența la Alba Iulia a unui mare număr de personalități politice și militare românești și străine – după cum am văzut în numărul trecut al revistei – a impus luarea unor măsuri severe de securitate, mai ales în condițiile în care se vehiculase o știre despre punerea la cale a unui atentat la viața regelui Ferdinand I.

Măsurile au fost stabilite prin Ordinul nr. 25.281 din 30 septembrie 1922, al Inspectoratului General de Siguranță din Transilvania, transmis comandanților structurilor militare participante la Serbarea Încoronării prin Ordonanța nr. 1 de Poliția Specială Alba Iulia, aplicabilă de la 1 octombrie 1922.

Ordonanța prevedea obligativitatea tuturor persoanelor civile care nu aveau domiciliul stabil în orașul Alba Iulia ca de la sosire – ziua în

decurs de două ore, iar cei care soseau noaptea (de la orele 20.00 până dimineața la orele 06.00) – să se prezinte în aceeași dimineață la orele

08.00 la Serviciul special de siguranță, unde vor preciza adresa locuinței, motivul venirii și durata șederii în localitate. Proprietarii de case și hoteluri,

toți găzduitorii unor asemenea persoane erau obligați să verifice dacă cei găzduiți îndeplineau obligațiile privind prezentarea la Serviciul special de siguranță, în caz contrar trebuind să anunțe structura respectivă. Întreprinderile comerciale și industriale, proprietarii de mici ateliere, hoteluri, restaurante, cafenele, cărciumi, precum și particularii din localitate nu puteau angaja niciun fel de personal fără prealabila autorizație a comisiei speciale înființate în acest scop la Serviciul special de siguranță.

Persoanele angajate după 1 septembrie 1922 erau obligate să-și procure documentele de la Serviciul special de siguranță în timp de trei zile de la data intrării în vigoare a ordonanței. Documentul prevedea: „Față de persoanele cari nu vor îndeplini obligațiunile din prezenta ordonanță se vor lua cele mai severe măsuri”.

Măsurile de securitate priveau și militarii care participau la eveniment, acestea fiind pre-

văzute într-un Ordin Circular nr. 2.642, emis la 2 octombrie 1922 de comandantul garnizoanei Alba Iulia. Documentul, în acord cu ordinul Inspectoratului General de Siguranță din Transilvania, era determinat de măsurile generale adoptate pentru paza orașului și eficacitatea cu care trebuia să se execute controlul celor ce soseau în garnizoană. Prin urmare, se ordona ca toți militarii ce soseau sau se stabileau în garnizoană în perioada 3 – 16 octombrie 1922 să execute întocmai următoarele: ziua în decurs de două ore, iar cei care soseau noaptea (de la orele 21.00 până dimineața la orele 08.00) se vor prezenta la biroul Comendurii de la Serviciul special al siguranței pentru a anunța adresa locuinței, motivul venirii și durata șederii în localitate. Proprietarii de case și de hoteluri, precum și toți găzduitorii militarilor de orice grad care soseau în garnizoană erau obligați să verifice dacă persoanele găzduite dețin dovada luării în evidență la Comenduirea garnizoanei, iar în

caz de neexecutare să anunțe pe cei în drept. Toți militarii erau obligați ca la sosirea în Alba Iulia să se legitimeze la posturile de control înființate, unde să ofere exact datele solicitate, pentru a fi trecuți în registrul de control al postului. Ofițerii și reangajații trebuia să aibă actele de identitate, fiind obligați să le prezinte, la cerere, oricărui organ de control, civil sau militar. Militarii în termen învoiți în oraș sau trimiși cu sarcini de serviciu (individual) trebuia să aibă asupra lor „Biletul de învoire” sau „Ordinul de Serviciu”, care să prevadă precis durata învoirii sau misiunii, pe care la cerere erau obligați să-l prezinte organelor de control civil sau militar. Măsura intra în vigoare la 3 octombrie 1922; ea nu privea militarii care soseau în dimineața zilei de 15 octombrie și dețineau invitații eliberate de Președinția Consiliului de Miniștri sau Ministerul de Război.

Pentru asigurarea ordinii în oraș și zona adiacentă, la Alba Iulia au fost concentrați

Participanți la ceremonia Încoronării

Suveranii primesc defilarea trupelor

circa 2.000 de jandarmi, care se adăugau efectivelor din Regimentele 16 și 17 Vânători, cât și Batalionului de Instrucție Jandarmi, care aveau misiunea ca în ziua de 15 octombrie să formeze un cordon de siguranță de la gară până la Catedrala Încoronării.

Măsurile de pază și siguranță au fost stabilite de Direcția 4 Operații din Marele Stat Major, puse în aplicare pe direcțiile de transport pe calea ferată, în special pe traseul București – Brașov – Sighișoara – Alba Iulia. Măsurile stabilite pentru perioada 11 – 15 octombrie 1922 prevedeau: linia ferată se păzea prin jandarmi – câte doi oameni pe fiecare kilometru; lucrările de artă se păzeau de milițieni (trupe teritoriale formate din bărbați care efectuaseră stagiul militar); paza în gări se executa de trupe date de Regimentul 3 Vânători, în proporție de un ofițer, un sergent, trei capo-

rali, 21 soldați în fiecare gară principală, în celelalte câte un sergent, un caporal și 11 soldați; linia trebuia patrulată în porțiunile accesibile prin cavalerie, dată de Regimentul 12 Roșiori. Pentru fiecare porțiune de 15 km trebuia organizate câte două schimburi, compuse fiecare din câte un gradat și patru călăreți; pentru coordonarea întrebuințării tuturor elementelor de pază și organizarea serviciului în acord cu circulația pe linie, traseul a fost fracționat în sectoare și subsectoare, fiind stabilite responsabilități. Corpul jandarmilor trebuia să întreprindă măsurile ce se impuneau în vederea întăririi pazei la principalele lucrări de artă, precum și la cele situate în zone unde nu se putea conta pe milițieni. Pentru acea misiune, structurile jandarmeriei au primit ca întărire la Sighișoara o companie de vânători de munte cu un efectiv de 120 de oameni

Pentru ca structurile milita-

re destinate pazei și siguranței căii ferate să poată acționa eficient și oportun, Marele Stat Major a intervenit la Direcția Generală a Căilor Ferate, căreia i-a solicitat și de la care a obținut următoarele: comandanții de sectoare și subsectoare să aibă dreptul a utiliza toate trenurile (inclusiv locomotivele) care sunt puse în circulație în sectorul respectiv, să utilizeze mijloacele de transmisiuni pentru a comunica ordine și rapoarte; șefii de gară să înlesnească cazarea gărzilor; dreptul de a se transporta cu trenurile în circulație hrana pentru oameni și cai.

Măsurile de securitate deosebită au fost luate în stația de cale ferată Sântimbru, unde în dimineața zilei de 15 octombrie, între orele 07.45 și 09.00, conform programului de transport, trenul regal a staționat pentru a permite altor trenuri speciale, cu invitați la ceremonia Încoronării, să ajungă la Alba Iulia pentru întâmpinare și

dispunere în locurile stabilite la Catedrala Încoronării. Urmare a măsurilor de securitate și pază adoptate, unele la vedere, altele disimulate, în perioada de maximă intensitate a activităților, zilele de 14 și 15 octombrie, nu au fost incidente de natură să genereze îngrijorare sau acțiuni deosebite din partea structurilor destinate și abilitate.

Ziuă de 15 octombrie a fost încărcată de evenimente, de dimineață până seara, debutând cu primirea în gara Alba Iulia a suveranilor și participanților, ceremonia Încoronării, revista și defilarea trupelor, iar spre seară îmbarcarea în trenuri a tuturor celor care a doua zi trebuia să fie prezenți în Capitală.

În baza programului general de desfășurare a sărbătorii de la Alba Iulia, la 14 octombrie 1922 generalul H. Cihoski a emis Ordinul nr. 6.352 pentru ceremoniile din dimineața zilei, în care au fost prezentate în detaliu: modul de primire a familiei regale pe peronul și în spatele gării din Alba Iulia, dispunerea trupelor, locul și rolul unor generali și ofițeri superiori în acele momente pe traseul stabilit de la gară la Catedrala Încoronării. Se remarcă locul și rolul generalilor Constantin Cristescu și H. Cihoski, care, călare, flancau trăsura suveranilor, iar generalii Dumitru Strătilescu și Aristide Razu pe cea a principilor moștenitori. Coloneii Petre Cănciulescu și Nicolae Țușăș au avut responsabilitatea coordonării tuturor activităților în legătură cu dispunerea participanților în Catedrala Încoronării la ceremonialul religios, executarea tragerii celor 101 lovituri de

tun de bateria din Regimentul 36 Obuziere. Generalii Alexandru Lupescu și Ioan Popovici urma să poarte mantia regelui Ferdinand I și pe cea a reginei Maria. Colonelul Petre Cănciulescu avea responsabilitatea ca după terminarea actului Încoronării să dispună ridicarea baldachinului sub care se vor găsi suveranii, purtat de locotenentii Ioan Lăunescu, Alexandru Olaru și Pompiliu Iordăchescu, din Regimentul 1 Vânători; maior Ioan Pela, căpitan Constantin Merișan și locotenent Nicolae Dafinescu, din Regimentul 4 Roșiori. În ordin se prevedeau locul și perioada pentru servirea mesei de generali și trupele care nu participau la paradă: sala specială și cazarma Regimentului 107/108 Infanterie.

In ziua de 15 octombrie, prezența, locul și rolul structurilor militare au fost evidente și vizibile la primirea suveranilor în gara Alba Iulia și în cadrul Cortegiului regal care s-a deplasat la Catedrala Încoronării. Pe timpul serviciului religios la Catedrala Încoronării și al ceremoniei Încoronării prezența militarilor a fost redusă, doar câțiva generali și ofițeri destinați purtării mantiiilor și baldachinului fiind în atenția participanților. Până la ora 14.30 trupele participante la paradă au realizat dispozitivul pe platoul de revistă amenajat în partea de sud-vest a Cetății, moment în care regele Ferdinand I, purtând uniforma Regimentului 1 Vânători, însoțit de regina Maria în uniformă de general de cavalerie, purtând culoarea Regimentului 4 Roșiori, urmați de familia princiară, altețele regale și cei stabiliți, au

început deplasarea călare către câmpul de revistă. În sunetul muzicilor militare, care intonau imnul național, și în uralele celor aproape 15.000 de militari pregătiți pentru defilare, la pas de revistă, regele Ferdinand I și cei care l-au însoțit au trecut în revistă trupele dispuse în dispozitivul stabilit, după care s-au deplasat la locul fixat pentru primirea defilării.

Parada militară, care a durat peste două ore, a fost o reușită, a impresionat plăcut asistența, inclusiv delegațiile străine prezente. Activitățile au fost descrise pe larg în presa vremii și consemnate în documentele oficiale. Momentul deosebit al paradei militare, neașteptat, care a făcut deliciul publicului, l-a constituit intrarea reginei Maria în dispozitiv, defilând în fruntea Brigăzii de Roșiori. La sfârșitul paradei militare, regele Ferdinand I a mulțumit personal generalului H. Cihoski, comandantul Corpului 7 Armată, și generalilor comandanți ai celor trei divizii ce au defilat „pentru frumoasă și ostășească ținută a trupelor”. După defilarea prin fața suveranilor și invitaților, unitățile s-au deplasat către zonele de dislocare, în oraș sau în afara acestuia, pe itinerariile stabilite. Unitățile și ofițerii destinați, aceiași ca și la sosirea suveranilor, au format cortegiul pentru deplasarea familiei regale la gară, ceremonialul fiind identic cu cel de la sosire în dimineața zilei. Conform programului stabilit, membrii Casei Regale române, suveranii Greciei și Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor au urcat în trenul regal, care la ora 18.00 a plecat spre București.

(Continuare în p. 60)

CAROL POPP DE SZATHMARI. FOTOGRAFUL

ALINA POPESCU

Născut la Cluj, Carol Popp de Szathmari (*Magazin istoric*, nr. 2/1983; 2/1991), supus al monarhiei austro-ungare, a fost unul dintre acele spirite luminate care au înțeles și au îndrăgit Principatele Române, contribuind semnificativ la crearea unei societăți românești moderne. Călător neobosit, care nu s-a limitat să facă turul european obișnuit tinerilor în căutare de experiențe culturale noi, Szathmari a vizitat pe îndelete Imperiul Otoman, străbătându-l de la Marrakesh până în Persia, atingând și Orientul Îndepărtat.

În periplul său ajunge pentru prima dată la București în 1831, unde, la fel ca în toate celelalte locuri vizitate, desenează, surprinzând în notații sumare sau în acuarele elaborate, locuri, costume, tradiții, dar mai ales portrete.

SĂ AI O FOTOGRAFIE, O OBLIGAȚIE SOCIALĂ

Din perioada acestui prim contact al artistului cu lumea românească datează două por-

trete remarcabile: o schiță a lui Liszt concertând și portretul Marițicăi Văcărescu (*Magazin istoric*, nr. 10/2008), femeia fatală a epocii, cea care în anii '40 ai secolului al XIX-lea a fost eroina unui dublu divorț scandalos, cu consecințe politice, în care au trebuit să se implice nu doar Patriarhia Constantinopolului, ci și ambasadorii puterilor străine de la București, pentru că frumoasa Marițica dorea să se căsătorească cu Vodă Bibescu. Miniatura a fost atât de apreciată de soții Bibescu, încât după ce

au părăsit Bucureștiul pentru Occident au multiplicat acuarela prin litografiere la celebrul litograf-portretist Josef Kriehuber; un exemplar al acestei litografii există și la Cabinetul de Stampe al B.A.R.

Conform unei legende de familie, încetățenită de fiul său Alexandru Szathmari, artistul s-ar fi îndrăgostit de la prima privire de bruneta Marițica, dar nu i-ar fi mărturisit-o niciodată. Dacă această dragoste romantică a jucat vreun rol sau nu în decizia sa de a se stabili la

București în 1843 nu s-a știut niciodată, însă se știe că odată stabilit la București a devenit protejatul soților Bibescu pe care i-a reprezentat deseori și a încercat să devină portretistul elitei. Însă cerea niște prețuri atât de ridicate, încât comenzile nu abundau, neasigurându-i acea independență financiară visată.

O primă tentativă de a deveni pictorul Curții de la București are loc în 1849, când Barbu Știrbey, fratele lui Vodă Bibescu, urmează la tron și îi comandă o serie de trei panouri de mari dimensiuni dedicate încoronării; deși plătite în avans, Szathmari nu a reușit să le finalizeze.

Salvarea a venit dintr-o direcție neașteptată. În timpul uneia dintre frecvențele sale călătorii la Paris, unde mergea aproape anual, a devenit familiar cu arta fotografică recent inventată și din 1848 – 1849 începe să experimenteze din ce în ce mai mult cu aparatul de fotografiat. Prima lui fotografie, care din fericire s-a păstrat, este o calotipie reprezentând un Amoraș

din gips, fără brațe, calotipie inscripționată în germană: „Die aller erste Photographie die ich gemacht habe im Jahre 1848 November“ (Această fotografie este prima pe care am făcut-o în noiembrie 1848).

Curând, Szathmari renunță la experiențe și se canalizează pe metode strict lucrative, abandonând tehnica lui Calbot (calotipia), din cauza efectului de „negativ“ (inversarea culorilor) al exemplarului de hârtie, pentru o tehnică mai nouă și mult mai practică, cea a colodiului umed, cu clișeu de sticlă „negativ“ de pe care se executau exemplare „pozitive“ pe hârtie albuminată, având o mai mare acuratețe a detaliului și posibilitatea multiplicării aproape la nesfârșit după clișeu. Noua artă devine aproape peste

Frumoasa Marișca, de care Szathmari s-ar fi îndrăgostit la prima vedere

tenilor, familiei, admiratorilor, cel mai adesea cu o dedicație autografiată. Este un nou *șic*, un nou *bon ton* și aceste fotografii nu vor fi denumite *carte-de-vizite* doar datorită dimensiunilor lor mici, apropiate de cea a unei cărți de vizită, ci și datorită rolului lor aproape „introdusiv“.

NOI UTILIZĂRI PENTRU FOTOGRAFIE

Szathmari se înscrie încă de la început în această modă, înființând un atelier în Hanul Verde, unde execută fotografii până în jurul anului 1854. Din această perioadă nu au supraviețuit foarte multe fotografii, dar cele existente au deja formatul pe care îl va păstra până la sfârșitul carierei pentru fotografiile *carte-de-vizite*: un carton de 9 – 10 x 5 – 6 cm, tipărit pe spate cu numele artistului, adresa atelierului, titlurile și distincțiile câștigate. Din această perioadă

O schiță a lui Liszt concertând

noapte o modă: dacă până acum doar elita își permitea să-și comande portretul unui artist, acum fotografia, prin ieftinătatea relativă și rapiditatea execuției, devine democrată, fără însă a pierde clientela din protipendadă, datorită noutății sale. A avea cel puțin un portret în fotografie devine curând o obligație socială, urmând la foarte puțin timp necesitatea de a avea cât mai multe exemplare pe care să le poți împărtăși prie-

Hanul lui Manuc

datează, de exemplu, seria de portrete ale actorului Matei Millo, cele mai multe cu actorul costumat și grimat pentru rolurile care l-au consacrat.

Un episod dintre cele mai interesante pentru cariera lui Szathmari este participarea sa ca fotoreporter la primele confruntări ruso-otomane din timpul Războiului Crimeii (1853 – 1856), când reușește să fie acceptat atât în tabăra rusă, cât și în cea otomană, unde imortalizează, printre altele, portrete de ofițeri ruși, otomani, englezi, francezi, o stație de carantină, o parte a taberei otomane etc. Dincolo de anecdotic (luat drept spion de artileria otomană care trage asupra lui aproape doborându-l, dar dându-i ocazia să surprindă o canonadă în desfășurare), războiul îi oferă ocazia de a compune un album cu instantanee de pe front, album foarte apreciat, care a constituit unul dintre punctele de atracție ale Expoziției Universale de la Paris din 1855. Într-o audiență particulară, el oferă un exemplar al albumului împăratului Napoleon al III-lea, care îl de-

corează, așa cum consemnează pompos publicația *La Lumière*, a Societății fotografice franceze (iulie 1855).

În vara aceluiași an Szathmari are o audiență la regina Victoria, dăruindu-i un exemplar al albumului său. Alte copii ale albumului au fost trimise împăratului Franz Joseph, țarului Alexandru al II-lea, regelui Württembergului și marelui duce de Sachsen-Weimar-Eisenach, care toți, la fel ca Napoleon al III-lea și regina Victoria, l-au decorat în semn de apreciere. În România nu există niciun exemplar al albumului, doar câteva fotografii dispartate, nefixate pe suport de carton și găzduite de Biblioteca Academiei Române. Este o mare nedreptate a istoriografiei artei fotografice că Szathmari nu este recunoscut drept primul fotograf de război, titlul fiindu-i acordat englezului Roger Fenton (*Magazin istoric*, nr. 7 – 8/1968), ale cărui fotografii ilustrau articolele de ziar ale corespondentului de război William Russell Howard.

După Unire devine oficial pictorul și fotograf al Curții lui Cuza. Deja consacrat ca fotograf

la modă, Szathmari găsește noi utilizări pentru fotografie: studiu premergător pentru o litografie sau o acuarelă, studiu similar schiței în creion sau cărbune. La Biblioteca Academiei Române există o fotografie relativ târzie, din 1881, reprezentând unul dintre cele alegorice care au defilat prin București cu ocazia proclamării regatului și a încoronării lui Carol I. Pe suprafața hârtiei fotografice există însemnări în cerneală violetă care consemnează culorile pe care Szathmari dorește să le utilizeze în executarea cromolitografiilor ce vor apărea într-un album omagial. Aceste care alegorice le-a reprezentat de altfel și în desen, existând în colecțiile Cabinetului de Stampe atât ca desene, fotografii, cât și ca cromolitografii, un material complet documentat și parțial deja digitizat. O a doua metodă de utilizare a fotografiilor ca material pregătitor este fotografia după propria sa acuarelă „Barbu Lăutarul și taraful lui Ochi-albi”, fotografie pe care face probe de culoare, în acuarelă, pentru studiul pregătitor al cromolitografiei. B.A.R. deține desenul pregătitor al acuarelei, acuarela, fotografia după acuarelă cu probe de culoare și cromolitografia rezultată.

PRINCIPELE CAROL, UN CĂLĂTOR NEOBOSIT

Din perioada domniei lui Cuza s-au păstrat o serie întreagă de desene și gravuri, dar cele mai reprezentative rămân fotografiile, atât cele înfățișând portretele de aparat ale noii familii domnitoare (în format *carte-de-visite*, după care s-au executat și cadre fotografice mari, dar și lito-

Carol I

de o documentare detaliată și coerentă atât a zestrei de monumente istorice și artistice, cât și a celei de costume populare. Au existat o serie de artiști (cum a fost și cazul lui Isler) preocupați de această problemă, susținuți de noile instituții culturale ale statului, printre care Ministerul Instrucțiunii Publice (care la finele secolului va înființa și Comisiunea Monumentelor Istorice, spe-

cial pentru a gestiona arhiva documentară rezultată) și Academia Română, reprezentată de un faimos căutător de informație documentar-istorică precum Odobescu. Însuși principele Carol în primii săi ani de domnie a fost un călător neobosit, turist interesat atât de frumusețile naturale, cât și de monumentele istorice pe care le-a vizitat de câte ori putea să se sustragă obligațiilor politice sau publice. Szathmari, ca pictor și fotograf al Curții, confirmat în funcție încă din 1866 și posesorul unuia dintre primele brevete oficiale de fotograf eliberate de biroul de patente înființat sub autoritatea lui Carol I, l-a însoțit aproape întotdeauna și a consemnat în desen, acuarelă sau fotografie momentele

acestor călătorii. Ca să dăm doar un exemplu, albumul *Romania album alu m.s. domnitoriului Carolu I*, cu zeci de planșe, este urmarea directă a acestor călătorii, întrucât apar în el și scene de întâmpinare oficială a augustului oaspete în diverse urbe.

Dacă principele Carol s-a arătat interesat încă de la început de arhitectură, principesa Elisabeta s-a aplecat asupra cusăturilor românești și a costumului popular, însă nu chiar de la început. Dacă urmărim evoluția lucrului său de mână – imortalizat și el în fotografii –, vedem că principesa se preocupă încă de dantele de tip occidental, de ilustrație de manuscris și de scrierea unor romane de tip romantic, mult prea mult lăudate de critici complezenți. Abia în anii regalității, când Szathmari nu mai trăia, regina s-a fotografiat frecvent îmbrăcată în costum popular românesc, alături de doamnele sale de companie, și comandita, uneori chiar le scria prefețele, compendii și manuale

grafii de foarte bună calitate), portrete ale unor cărvunari de seamă (Rosetti, Davila, Brătianu etc.), dar și instantanee de viață cotidiană, costume populare, monumente arhitecturale, așa cum demonstrează cuprinsul albumului dedicat Elenei Cuza. Albumul, datând din 1863, reunește peste 50 de fotografii, reprezentând Bucureștiul epocii și mănăstiri aflate în apropierea orașului, fotografii dintre care cele mai interesante sunt două panorame ale orașului. De remarcat și tranziția lingvistică a etichetelor caligrafiate de autor într-o limbă francezo-română, care va fi înlocuită aproape în totalitate de limba română după 1866.

Dacă în epoca lui Cuza interesul lui Szathmari pentru etnografie era unul strict estetic, de factură romantică, preocupat de exotic și culoare locală, după venirea principelui Carol el devine din ce în ce mai acut științific, cu caracter documentar. Însuși contextul istoric este unul din ce în ce mai preocupat

La malul Dunării

Nasif Allah, din Bagdad

grafie. Fiind o tehnică de gravură ieftină și rapidă de multiplicare a unor desene, foarte populară în epocă, reprezenta modul cel mai popular de răspândire la nivelul maselor a unor imagini emblematice. Folosite pentru icoane, pentru portrete de monarhi, vedute sau costume populare, erau agățate, cu sau fără ramă, în multe

case țărănești sau de mahala. Cromolitografia a fost o metodă eficientă de răspândire, în dorința de a educa estetic, dar și politic „poporul”. În ce măsură și-a atins obiectivul rămâne o problemă deschisă, însă este demn de remarcat că Szathmari a apelat la această tehnică pentru a multiplica atât seria sa de care alegorice dedicate ceremoniei încoronării din 1881 sau costume populare precum „Țăranca din Muscel”, cât și monumente reprezentative precum Biserica Stavropoleos din București.

Din timpul Războiului de Independență, 1877 – 1878, nu există foarte multe opere ale lui Szathmari. Fotoreporterul de război pare a fi fost cumnatul său Franz Duschek, care a lăsat un mare număr de fotografii, unele legate în album, multe altele de sine stătătoare. El s-a alăturat armatei țariste, portretizând mulți ofițeri, tabere militare, mișcări de trupe, localități, sur-

prinzând totuși și armata română cu statul ei major, dar și coloane de prizonieri, spitale militare românești și rusești etc. În ultimii ani, specialiști precum Adrian Silvan-Ionescu pun sub semnul întrebării paternitatea lui Duschek pentru toate fotografiile, sugerând că unele ar putea aparține lui Szathmari, știindu-se faptul că cei doi cumnați au conlucrat deseori, până la nivelul la care unele desene ale lui Szathmari sunt făcute după fotografiile celui alt. Oricum, cu certitudine aparțin lui Szathmari o serie de desene, mai mult schițe, fiind foarte sumare și nervos consemnate în creion sau carbune, cu uniforme militare și câteva peisaje.

Ultimii ani ai lui Carol Popp de Szathmari, până la moarte în 1887, nu aduc nimic nou din punct de vedere artistic, el continuând să fie un atent consemnator al realităților românești, în special al celor din Muntenia.

Rezumând, un tânăr transilvan, călător în Magreb și la granițele Chinei (unde face portretul unui prinț chinez, poate mai degrabă manciurian după costum, pe nume Talifu), artist atras de culoare și exotic, îndrăgostit de plaiurile valahe pentru amestecul de Orient și Occident al anilor 1840 – și, de ce nu?, de ochii cei plini de foc ai Marii Văcărescu –, își dedică întreaga viață acestor locuri, ajungând să fie unul dintre cei mai importanți exponenți ai căutării unui stil artistic național, mișcare complementară celei de independență politică, ambele susținute pe deplin de principele, mai târziu regele Carol. O viață de artist, complexă, bogată și dedicată, care a lăsat în urmă o operă vastă. ■

Prințul Talifu

de cusături populare. Am putea spune că gustul reginei a fost atras către costumele populare și de extrem de bogata colecție de desene, acuarele, gravuri și fotografii executate de Carol Popp de Szathmari pe această temă.

O OPERĂ VASTĂ

Datorită ușurinței penelului, putând să surprindă în doar câteva tușe trăsăturile esențiale, a fost unul dintre cei mai prolifici documentariști etnografici și nu este întâmplător faptul că tocmai acum, după 1870, apelează din ce în ce mai mult la cromolito-

RÂSUL

Dr. CHRISTOPHE WOHRLE
(Franța)

Istoria naturală ne permite să studiem problemele actuale ale societății noastre și să înțelegem mai bine biodiversitatea și planeta noastră. De parcă nu ar putea învăța din greșeli, omenirea repetă neîncetat acțiuni colective care se dovedesc nefaste, fiind în același timp capabilă, la nivel individual, să înțeleagă resorturile și să pună în aplicare proceduri de salvare, pe care se străduiește apoi să le extindă la scară globală. Se naște un soi de militantism care străbate secolele și se reactivează la intervale regulate. Omul a avut dintotdeauna această capacitate de a se opri și a privi înapoi pentru a învăța din experiențele sale. Dar s-ar părea că începând cu anii '70 ai secolului trecut nu mai dorește să facă acest efort. De aceea istorici care studiază natura au această obligație de a reaminti ceea ce a fost pentru a preveni ceea ce ar putea să fie.

Alsacia și zona Vosgilor, asemenea tuturor teritoriilor din Europa, au văzut dispărând specii endemice. Extincția lor este semnul unei dereglări, al unor acțiuni umane care au afectat biodiversitatea și care arată ce impact are omul asupra mediului. Au dispărut în estul Franței animale emblematice precum lupul, vidra, hârciogul european sau râsul. Cel din urmă animal a generat multe legende. Sporirea populației i-a

afectat habitatul și i-a accelerat dispariția. S-au făcut încercări de a-l reacclimatiza, cu mai mult sau mai puțin succes. Râsul a revenit încet-încet în spațiul pe care omul i l-a mai lăsat. Dar recenta epidemie de Covid-19, care a făcut ca multă lume să se mute la țară, în căutarea unei siguranțe pe care orașul nu o mai oferea, l-a afectat din nou.

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ...

Cu multă vreme în urmă, trăiau într-un perfect echilibru în masivele muntoase ale Franței, ca de altfel în întreaga țară, ursul, zimbriul, bizonul și râsul. Omul și superstițiile sale le-au venit de hac, provocând dispariția lor de la sfârșitul secolului al XIX-lea. În lipsa informațiilor sau a educației, credințele și miturile au transformat anumite specii în inamicul public numărul unu. Râsul nu a scăpat acestei fatalități și exterminarea lui s-a făcut susținut pe tot teritoriul Franței.

Zoologul și scriitorul german Alfred Edmund Brehm a descris râsul în 1868 și a demonstrat că conviețuirea dintre carnivori și om era deja foarte dificilă. „Puterea sa mare îi permite să atace orice vânat, mare sau mic: în Europa Centrală vânează cerbul și căprioara, iar în Nord, renul și chiar elanul. Râsul devorează doar o mică parte dintr-un animal mare (aproximativ două-trei kilograme) pe care l-a vânat și abandonează restul lupilor și vulpilor. Râsul nu consumă animalele moarte și în putrefacție. Modul lui de a rupe prada le arată imediat ciobanilor ce specie de răpitoare le decimează turma. Adesea ucide trei sau patru capre sau oi succesiv, iar când este înfometat atacă și juninci și vaci.”

Alfred Edmund Brehm

ca lynx, respectiv linx sau râs. De la *Lug* vine numele *Lugdunum*, Lyon, orașul luminilor, sau al insulelor Lofoten din Norvegia care, văzute de sus, au forma unei labe de râs. Un trib din zona Vosgi, care vâna râsul în munți și care se numea *leuques*, numea râsul *ruf*, de unde numele satului Rouffach din Alsacia sau Rouffignac din Jura. În limba română găsim atât cuvântul linx, cât și râs. Râsul nu apare în nicio legendă celtică, dar este remarcabil că numele său este omonim, în irlandeză, cu numele zeului Lug. Prin urmare, este posibil să fi fost considerat, din cauza vederii sale ascuțite, ca un simbol sau o imagine a lui Lug. Corzile harpei erau făcute din intestin de râs, iar sunetele lor

erau considerate divine.

LEGENDELE

În Antichitate, râsul fascina și i se atribuiau calități extraordinare, precum faptul că privirea lui străpungea stâncile. I se atribuiau virtuți miraculoase, cum ar fi schimbarea urinei într-o piatră prețioasă sau chiar vindecarea epilepsiei prin zgârirea feței bolnavului cu laba dreaptă a animalului. Dar Evul Mediu a fost cel care l-a transformat într-o fiară periculoasă, fiind cunoscut drept „Vârcolacul”. Pentru că vârcolacul nu era lupul cum ne închipuim, ci râsul, numit în franceză pe atunci *loup-cervier* (lupul care vânează cerbi).

Etimologia trimite numele râsului, cunoscut și ca linx, la rădăcina indo-europeană *leuk*, ce definește strălucirea și lumina și care se regăsește în termeni ca „lux” pentru a măsura un flux luminos. *Lug* era un zeu pan-celtic care exprimă această idee a luminii și pe care ligurii l-au venerat în secolul al III-lea î.H. Grecii numeau animalul *lugc* (*lugchs*); la germani îl întâlnim sub forma *Luchs* iar la francezi și români

SECOLUL AL XIX-LEA, EPOCA NATURALIȘTILOR

Va fi nevoie de intervenția unor naturaliști eminenți pentru a se apleca cu seriozitate asupra sorții

Miniatură înfățișând vânărea unui râs
din Cartea de vânătoare
scrisă de Gaston III conte de Foix (1331 – 1391)

*Zeul Lug,
miniatură
irlandeză*

acestei feline, dar era deja prea târziu și ineluctabilă extincție era în curs. La mijlocul secolului al XIX-lea, existau mai multe specii de râs în întreaga lume. Continuu îmbogățită încă de la crearea sa, clasificarea tradițională a speciilor, în prezent învechită, dar încă apărută de unii autori, provine în principal din cea a suedezului Carl Linné (1707 – 1778). Numărul de specii și subspecii de râs observate în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea este semnificativ. Prin reunirea lucrărilor a opt naturaliști renumiți, este posibil să se reconstituie clasificarea acestui animal pentru această perioadă, când este împărțit în cinci specii și numeroase subspecii.

Acești naturaliști, francezi, suedezi, germani, austrieci și scoțieni, sunt: Georges-Louis Leclerc, conte de Buffon (1707 – 1788), François Louis Paul Gervais (1816 – 1879), Eugène Anselme Sébastien Léon Desmarest (1816 – 1889), Jean Léopold Nicolas Frédéric Cuvier, cunoscut sub numele de Georges Cuvier (1769 – 1832), Carl von Linné, Leopold Joseph Franz Johann Fitzinger (1802 – 1884), Heinrich Gottlieb Ludwig Reichenbach (1793 – 1879) și William Jardine (1784 – 1843). Ei au identificat:

1. râsul caracal, cu subspeciile: caracal de Alger; caracalul Persiei sau cu urechi negre; caracalul din Bengal; caracalul din Senegal; caracalul din Nubia; caracalul din Namibia; caracalul din Botswana; caracalul din Gabon; caracalul din Turkmenistan; caracalul din Niger și caracalul din Arabia.
2. Râsul eurasiatic, cu subspeciile: râs european sau eurasiatic; râs carpatin; râs balcanic; râs caucazian; râs tibetan; râs de Altai; râs de Baikal; râs siberian; râs de Amur; râs caspic (dispărut); râs din Sardinia (dispărut).
3. Pardel sau râs iberic
4. Linxul din Canada
5. Linx rufus sau roșcat cu subspeciile: râs

mexican; râs tigris; râs Carolina sau râs Mississippi; râs de Florida; râs de Texas; râs de California; râs Bay; râs de Maine; râs de Yucatan; râs din Munții Stâncoși; râs de California; râs de Michigan; lynx rufus koakudsi și Lynx rufus calca (dispărut).

DISPARIȚIE INEVITABILĂ?

Datorită muncii asidue a unor asociații pentru protejarea mediului, reintroducerea râsului a început în Vosgi, în anii 1980. La fel și în Elveția, în Alpi și Jura, efectivele acestora se stabilizează, în ciuda acțiunilor anumitor adversari ai acestei reînnoiri.

În Europa, România este un rezervor pentru râs. Există la Focșani o organizație românească care se numește Asociația pentru Conservarea Diversității Biologice, care participă din 2017 la programul LIFE Lynx, ce prevede capturarea râsului în Carpați pentru a-l reintroduce în alte țări. România găzduiește 14% din populația de râși a lumii, iar Carpații oferă un refugiu ideal pentru prădător. Potrivit Inventarului Național al Patrimoniului Natural, singurele populații autohtone care au supraviețuit până în prezent se găsesc în Carpați, în Europa de Nord și parțial în Balcani. În aceste regiuni, este în general

*Vârcolac,
gravură de Lucas Cranach cel Bătrân, 1512*

Tipăritură din 1764 înfățișând lupta cu un vârcolac

acceptat că doar o conștientizare și punere în aplicare a măsurilor de protecție va permite menținerea, chiar dezvoltarea anumitor specii.

În Alsacia, Michel Fernex, un apărător înverșunat al biodiversității și al râsului, care ne-a părăsit în octombrie 2021, spunea că într-un mediu industrializat și mecanizat, subconștientul simte o mare nevoie de natură sălbatică. Oamenii ajung atunci să viseze la speciile exterminate și la prădătorii mari. El scria: „Toată lumea trebuie să înțeleagă necesitatea prezenței unor mari prădători, pentru echilibrul speciilor în natură și pentru ca biodiversitatea despre care vorbim să fie o realitate, astfel încât fauna sălbatică să nu devină rezultatul creșterii într-un mediu forestier în care este privilegiat ceea ce vânătorul numește vânat.”

Medicul veterinar Fabrice Capber descrie

zarea naturală a Jurei franceze de râs și lup demonstrează că, dacă biotopurile sunt conservate, aceste animale sunt capabile să cucerească noi teritorii, cu condiția să li se permită. Această notă de speranță nu ar trebui să ascundă vulnerabilitatea râsului în Vosgi. Desigur, se descurcă destul de bine, dar efectivele progresa lent, zona sa vitală este supraaglomerată și încă este braconat în mod regulat.”

De ceva timp, ecologiștii folosesc o noțiune care face din râs și alte animale o specie umbrelă. Adică prin protejarea spațiului necesar conservării unui animal, diversitatea ecosistemelor de pe teritoriul său este la rândul său păstrată.

Fie ca urmașilor noștri să li se ofere șansa de a regăsi un cadru de viață și un mediu precum îl cunoșteau strămoșii, care zăreau căprioarele, hârciogul european și uneori ursul. Ceea ce calificăm drept dăunător își are locul în bio-

diversitatea din care și noi suntem o componentă. De-a lungul secolelor, apariția credințelor și a legendelor populare despre anumite animale a determinat furia semenilor noștri, care le-au șters de pe hartă. Un număr tot mai mare de studii avertizează cu privire la dispariția semnificativă a speciilor într-un ritm ridicat, sugerând că a șasea extincție în masă este în curs. Aceasta înseamnă că planeta noastră a cunoscut cinci extincții înainte de cea care se profilează, dar este pentru prima dată când este legată de activitatea umană. Este omul un lup pentru om? ■

Eliberarea unui râs în natură

Constantin Brâncoveanu și familia sa, într-un tablou votiv din 1709 (Mănăstirea Hurezi)

MARGINALII ISTORICE LA „BALADA LUI VODĂ BRÂNCOVEANU“

MIHAIL MIHAILIDE

Într-una dintre lunile verii 2022, când aglomerația la vămile către Dincolo părea să se fi redus, iar pentru cel de-al nu știu câtelea val data de sosire încă nu se anunțase, am fost invitat la Banca Națională a României, la un eveniment de prezentare publică și de premiere a unor lucrări istorice finite în anul anterior. Așadar, circumstanțele fiind favorabile – simțindu-mă onorat și bucuros –, m-am prezentat la timp, ocupându-mi locul într-o superbă aulă. Ca totul să fie „la obiect“, organizatorii au încheiat ceremonialul cu o surpriză: recitalul extraordinar al grupului de psalți „TroNos“ al Catedralei Patriarhale, voci masculine de excepție, terminând programul în notă cu Balada lui Constantin Vodă Brâncoveanu, pe versurile culese/adaptate de Vasile Alecsandri.

Această specie epică, de care literatura populară națională nu duce lipsă, are ca subiect în acest caz momentul tragic și în același timp eroic al sacrificiului domnitorului Țării Românești Constantin Brâncoveanu și al fiilor săi, puși în situația limită ca în schimbul vieții să-și abjure credința ortodoxă și să treacă la islam.

După cum se povestește, domnitorului Brâncoveanu, la sfârșitul unui interogatoriu umilitor și al torturilor la care a fost supus, sultanul Ahmed al III-lea, care conducea atunci Imperiul Otoman (1703 – 1730), i-ar fi oferit o „negociere“.

Esența târgului care, acceptat, i-ar fi salvat viața domnitorului este redată în dialogul imaginat în celebra *Baladă*: „Constantine Brâncovene/ Nu-mi grăi vorbe violente./ De ți-e milă de copii/ și de vrei ca să mai fii./ Lasă legea creștinească/ Și te dă-n cea turcească.“ „Facă Dumnezeu ce-o vrea/ Chiar pe toți de ne-ați tăia/ Nu mă las de legea mea.“

„Brâncovene Constantin/ Boier vechi și domn creștin./ Patru fii tu ai avut/ Din ei, trei ți i-ai pierdut/ Numai unul ți-a rămas/ Cu zile de vrei să-l las /Lasă legea creștinească/ Și te dă-n legea turcească.“ „Mare-i Domnul Dumnezeu/ Creștin bun m-am născut eu/ Creștin bun a muri vreau!“ Și, adresându-se celui mai mic dintre băieți: „Taci drăguță, nu mai plânge/ Că-n piept inima-mi se frânge./ Taci și mori în legea ta/ Că tu Ceru-oi căpăta“.

DEL CHIARO, UN OM CAPABIL DE NEPĂRTINIRE

Istoria, istoria popoarelor nu este o știință exactă, ci una bazată pe documente, mărturii și fapte fiabile, uneori interpretabile și nu rareori servind politici și intereselor unor puteri/țări, conducători/dictatori, sfere de influență etc. În dauna altora... Cu vreo două secole în urmă, istoricul, diplomatul și politicianul François Guizot afirma existența „a 100 de feluri de a face istorie“, în funcție de perspectiva

mereu schimbătoare adoptată de cronicar. De aceea, în legătură cu mazierea lui Vodă, arestarea, aducerea la Istanbul și sacrificarea „coconilor“ săi, a sfetnicului Ienăchiță Văcărescu și în cele din urmă a lui însuși, creațiile literare (informațiile diverse) sunt câteodată în discordanță cu realitatea factologică strictă și sunt favorabile legendei, „emoționalului“.

Au trecut mai bine de trei secole și tot atâtea zile de 15 august – numită de creștini Ziua Adormirii Maicii Domnului. În letopisește, în cartea de istorie adevărată a neamului – cu pagini colbăite câteva decenii –, în literatura folclorică, dar și în memoria colectivă, data aceasta avea să se păstreze sub numele de „Martiriul Sfântului Constantin Brâncovene“. În reînvierea acestui tragic moment, pornind de la realul factologic, suntem ajutați de *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, apărută la Veneția, în 1718, și semnată de Antonio Maria Del Chiaro Fiorentino. Există versiuni în limba română (traduceri), unele

*Miniatură otomană
ce îl înfățișează pe sultanul
Ahmed al III-lea, „negociatorul“
sorții prințului român*

*Domnitorul martir, născut în 1654
și mort la 15 august 1714,
la vârsta de 60 de ani*

afișate cu tehnică digitală, dar eu am utilizat-o pe aceea cuprinzând un text reeditat și prefațat de Nicolae Iorga (în românește de S. Cris-Cristian, Iași, *Viața Românească*, 1929, accesibilă pe site-ul Institutului Național al Patrimoniului – Institutul de Memorie Culturală).

Antonio Maria Del Chiaro Fiorentino, istoricul italian care a îndeplinit funcția de secretar al domnitorului Constantin Brâncovene, fusese și tutorele copiilor lui Ștefan Cantacuzino. Scrierea lui este privită ca un important izvor documentar despre Țara Românească și domniile lui Șerban Cantacuzino (1678 – 1688), Constantin Brâncovene (1688 – 1714), Ștefan Cantacuzino (din aprilie 1714, a doua zi după mazierea lui Brâncovene – până la 21 ianuarie 1716, fiind ultimul conducător pământean al țării, înainte de impunerea domniilor fanariote). N. Iorga consideră că Del Chiaro a oferit pentru cunoașterea trecutului nostru „unul din cele mai prețioase daruri“. Este „o istorie a țării, mai scurtă întâi, dar pe urmă ajungând pentru domniile pe care le-a apucat

Moldova și Valahia trebuie privite ca două corăbii pe o mare furtunoasă, unde rareori se bucură cineva de liniște și odihnă.

(Antonio Maria Del Chiaro,
Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia)

ori despre care i se putea da lămuriri orale. Nu e nevoie să subliniez importanța acestor pagini care sunt memorii ale unui om inteligent și capabil de nepărtinire [...] Dar cu toată valoarea ei, nu partea istorică e cea mai însemnată. Pe acest străin care ne înțelege și ne iubește – ce rar ne-am împărtășit noi de iubirea acelora pe care i-a îmbrățișat largă, naiva noastră ospitalitate! – îl interesează *toată viața de la noi* [s.n.].“ Nici măcar enciclopedistul Dimitrie Cantemir, cu mult mai multă învățătură, nu a privit țările românești cu atâta simpatie și înțelegere, mai adaugă savantul N. Iorga.

Del Chiaro s-ar fi născut la Florența, ar fi studiat la universitatea din orașul de baștină, dar și din Padova, era poliglot, ca și tatăl său, de altfel profesor de italiană și latină. A sosit în Țara Românească pe când împlinise vârsta de 40 de ani. *Istoria* sa nu numai că e prima de „amănunt“, dar pare și cea mai de „încredere“. Rigurosul memorialist i-a fost domnitorului secretar și ar fi asistat la „judecarea și execuția“ lui Vodă Brâncoveanu și ale fiilor săi. Ceea ce sporește valoarea scrierii sale.

Între datele biografice despre Del Chiaro, care nu abundă, una este de oarecare curiozitate, aceea că „prima lojă masonică românească a fost întemeiată la Iași de italianul Antonio Maria del Chiaro, în 1748, care venise în Țările Române ca secretar al domnitorului Constantin Brâncoveanu“. Nu ar exista informații

că domnitorul ar fi făcut parte din vreo lojă (D.G.R. Șerbănescu și Jacques Pierre, *Dictionarul francmasoneriei*, Presses Universitaires de France). Pe o temă omonimă într-o altă sursă, *Istoria francmasoneriei române*, autor Paul Ștefănescu, Editura Miracol, găsim următoarele: Del Chiaro ar fi trăit între 1669 și 1727, „era înalt de statură, zvelt, îmbrăcat europenește, cu ochelari pe nas [sic!] și purta în permanență o geantă de piele de Cordoba.“

ACUZAȚIILE

Acestui autor îi datorăm un sugestiv portret descriptiv al lui Constantin Brâncoveanu: la 34 de ani era un bărbat frumos și iubit de popor, avea caracter și maniere alese; ducea o viață fastuoasă, înconjurat de o suită de boieri de

Stema Brâncovenilor

Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia,
de Antonio Maria Del Chiaro
(foaia de titlu)

prim rang. Șerban Vodă (Canta-cuzino, predecesorul său, care îl aprecia) l-ar fi chemat la patul său de moarte pentru a-i încredința pecetea domnească și a-l ruga să-și asume misiunea de domn, pe care Brâncoveanu, inițial, a refuzat-o. Ocupase demnități: mare spătar și, în urmă, mare logofăt.

Până la urmă, „bietul prinț, care a avut presimțirea tragicului său sfârșit – scrie florentinul – a cedat insistențelor rudelor, prietenilor și aclamațiilor poporului, care i-au jurat credință și ascultare.“ Otomanii înșiși aprobaă alegerea, trimițându-i insigne de domnie. În anii ce au urmat după înscăunare, pungile cu bani – monete-medalii din aur și argint – mereu mai grele, bunurile materiale variate și numeroase pretinse de sultan, de marele vizir și de alți demnitari otomani îl determinară la un moment dat pe domnitor să exagereze, sporind, la rândul său, dările și impozitele. Totuși, în popor, potrivit lui Del Chiaro, s-ar fi spus: „Principele Constantin Brâncoveanu jumulește țara fără s-o facă să țipe“.

Verificarea acuzelor aduse în

Tablou votiv din pridvorul bisericii vechi de piatră de la Mănăstirea Dintr-un Lemn (județul Vâlcea), reprezentându-i pe Ștefan Cantacuzino, ultimul domn pământean al Țării Românești, înaintea domniilor fanariote, și pe soție, Păuna

cursul prelungitei anchete asupra domnitorului valah începuse din țară, odată cu deschiderea vistieriei (juvaeruri de o considerabilă valoare), a corespondenței, a inventarului de bunuri. Amintea în cartea sa Del Chiaro: 1. Corespondență secretă cu împăratul Austriei, cu Moscova și cu Republica Venețiană, scrisori în care se transmiteau informații privitoare la otomani. 2. Depunerea unor sume mari de bani, fără încuviințarea Porții, la Viena și Veneția – unde domnitorul ar fi plătit agenți pentru gestionarea acestora. 3. Cumpărarea mai multor moșii, întinse ca suprafață, pe una dintre acestea urmând să ridice un palat grandios. 4. La ordinul domnitorului s-ar fi bătut monete/lingouri de aur în Transilvania, în formă de medalii, de o valoare între 2 și 10 galbeni bucata (pe care Brâncoveanu își propusese să le ofere boierilor săi, în cursul unui banchet, cu prilejul împlinirii a 60 de ani și a 26 de domnie). Dar, chiar în ziua proiectată pentru sărbătoare, Constantin Brâncoveanu văzu căzând capetele fiilor săi, la picioarele gădelui. 5. De asemenea, „îndrăznise” să-și procure de la Viena timpane și trâmbițe de argint: o insolență de neiertat,

pentru că însuși marele sultan nu le poseda. 6. A consimțit la fuga lui Toma Cantacuzino la Moscova în 1711. 7. „Că pentru acumularea de considerabile averi, a sărăcit țara prin grele asupriri și impozite, neaflătoare pe timpul predecesorilor săi”. 8. Că diploma primită la Viena de la împăratul Leopold (ca prinț al Sfântului Imperiu Roman) recunoștea serviciile aduse de Vodă Majestății Sale Chesariene. 9. Sub pretextul odihnei, locuia șapte – nouă luni din an la Târgoviște, în dezavantajul supușilor, dar de fapt pentru a putea fugi mai ușor, cu toată familia și bogățiile sale în Transilvania...

Nu pare să-i fi iritat pe otomani, preocupați de „zahareaua” cât mai abundentă, nici faptul că

domnul Brâncoveanu era atașat ortodoxiei și ctitor de minunate biserici și mănăstiri (între care Biserica „Sf. Gheorghe-Nou”, unde i s-a descoperit mormântul) sau că tipărea la București, Târgoviște, Buzău, Snagov etc. lucrări creștinești, azi de patrimoniu, având totodată ca proiect traducerea unor cărți teologice din limba elenă, în cea a poporului său.

CHINURILE DOAMNEI

Despre execuția de o cruzime greu de închipuit, Del Chiaro relatează că primul decapitat a fost Enache/Ianache Văcărescu (sfetnic și cumnat al lui Vodă), apoi Mateiaș; a urmat Radu (Răducanu), următorul a fost Ștefăniță – cel mai mare –, iar la urmă părintele lor – obligat să asiste la acest sălbatic „spectacol”.

Această succesiune suferă modificări în funcție de sursa cercetată, ba chiar de „estetica” prozodiei. *Balada* nu cuprinde vorbele pe care domnitorul, văzând că se apropie gealatul cu sabia în mână, după o scurtă rugăciune, le-a adresat copiilor: „Fiii mei, fiți curajoși, am pierdut tot ce am avut în această lume; cel puțin să ne salvăm sufletele și să ne spălăm păcatele cu sângele nostru”, afirmă Del Chiaro. După

Yedikule sau „Bastilia Imperiului Otoman”, fortăreața cu șapte turnuri, construită prin extindere de Mahomed al II-lea în 1458, locul unde erau reținuți dușmanii politici ai sultanului; între ei – Constantin Brâncoveanu

*Uciderea
Brâncovenilor“,
în viziunea
pictorului
Constantin Lecca
(1807 – 1887)*

ce-i vede uciși pe sărmanii săi fii, Brâncoveanu al *Baladei* aruncă asasinilor o imprecățiune pe care ne-a păstrat-o legenda populară: „Trei coconi ce am avut,/ Pe tus-trei mi-i-ați perdat! Dar-ar Domnul Dumnezeu/ Să fie pe placul meu-/ Să vă ștergeți pe pământ,/ Cum se șterg norii la vânt!/ Să n-aveți loc de îngropat/ Nici copii de sărutat!“ La urmă, când e aproape să-și dea însuși sfârșitul, zice: „Să știți c-am murit creștin./ Brâncoveanu Constantin.“

După tragedie, sultanul se retrase, iar capetele celor uciși fură purtate prin oraș, fiecare în vârf de prăjină. Fiindcă populația în număr mare, îngrozită de atâta nedreptate, ar fi putut să provoace vreo răzmeriță, marele vizir porunci aruncarea cadavrelor în

apa mării. Ulterior, pe ascuns, câțiva creștini le-au „pescuit“ și înhumat în curtea unei mănăstiri de lângă Istanbul.

„În ce chinuri se zbătea nenorocita Doamnă – scrie florentinul – când i se aduse vestea uciderii iubitului ei soț și a scumpilor ei fii, își poate oricine imagina. Eu care patru ani neîntrerupt am avut onoarea de a fi în intimitatea acestor prinți, nu-mi pot aminti această teribilă catastrofă fără a vărsa lacrimi. Doamna Maria se găsea atunci închisă cu nepotul, nora și ginerii ei. Câțiva binevoitori se interpușeră a obține de la vizir, în schimbul sumei de 50.000 de galbeni, eliberarea acestor nenorociți, sperând că sângele vărsat va fi slăbit furia turcilor. Bani fură împrumutați

cu enorma dobândă de 30%. Dar câtă eroare! Neîmpăcații lor dușmani din Valahia, găsim noi calomni, trimiseră vizirului 40.000 de galbeni pentru anularea liberării celor închiși [la care trebuie adăugat vistiernicul secret al lui Brâncoveanu], care fură exilați la Kutajeh [Kutahya], de unde, după trei ani, fură eliberați și înapoiați în Valahia, câteva luni după uciderea de către nemți la Petrovaradin [parte a orașului Novi-Sad, Serbia, pe Dunăre] a aceluiași vizir, Ali-Pașa“.

Fără să-și fi putut măcar imagina ce surprize ne va rezerva fluviul fără de sfârșit al istoriei, A.D. Xenopol scria cu referire la Brâncoveanu: „Dacă din istorie putem trage învățături asupra direcției de dat purtării noastre în viitor, după îndreptarea luată de ea în trecut, atunci vedem că totdeauna zădarnice au fost silințele Țărilor Române de a rămâne neutrale în lupta urieșilor ce le încunjurau. Tot așa vor rămâne lucrurile și de acum înainte, deoarece o asemenea poziție nu le este învoită din o pricină firească, peste puțină de schimbat, așezarea lor geografică și împrejurările mai nouă au confirmat încă o dată vechea lege din trecut“. ■

DIN RĂZBOIUL 1877 – 1878 (Criptografie: 3, 8, 3, 5, 5)

D^N R I R U A

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **CAROL CEL MARE**,
din nr. 10/2022

ROLAND – BSD – OFICIAL – AE – TF
– V – TOURS – RASID – CRAI – U – ELBA
– GZD – DAGA – CHEIE – EBU – IT – LNR
– AIST – UL – I – ETN – OMS – IU – CE –
ANNALES

Soluția jocului **ATAC FULGER**, din nr.
10/2022

ÎNAINTEAZĂ REPEDE CĂTRE INAMIC
(IN – A – IN – TE – A/Z – ARE – PE – DE/CA –
TREI – N – A – MIC)

CONFERINȚĂ DESPRE CĂRTEA ARABĂ DE SECOL XVIII, LA BUCUREȘTI

Dr. IOANA FEODOROV

*Evanghelie
tipărită
cu caractere
arabe
la Alep,
facsimil
al ediției apărute
cu sprijinul
financiar
al hatmanului
Ivan Mazepa*

TYPARABIC, proiectul pentru care am primit un grant european, găzduit de Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, a debutat la 1 iulie 2021. Programul de cercetare stabilit a reunit la București în 5 – 6 septembrie 16 cercetători care au prezentat comunicări la prima conferință planificată pe parcursul celor cinci ani de cercetări (2021 – 2026).

Tema generală a reuniunii a fost: „Pentru și împotriva. Atitudini față de tipar în capitala otomană în secolele XVI – XVIII”. Membrii echipei și invitații au discutat subiecte diverse din spectrul întins de teme asociate proiectului, intitulat „Primele cărți tipărite în limba arabă pentru creștinii arabi. Transferuri culturale între Europa de Est și Orientul Apropiat otoman în secolul al XVIII-lea”. Contribuțiile s-au referit la situarea capitalei otomane, Istanbul, în discuția generală cu privire la

beneficiile și primejdiile răspândirii cunoașterii și a credinței prin tipar, cu toate consecințele, faste și nefaste: creșterea conștiinței de sine a neamurilor ținute împreună în mod artificial în marele imperiu, accentuarea nevoii de libertate de gândire și acțiune printr-o educație mai larg distribuită, dar și pauperizarea unor bresle care își obțineau în mod tradițional pâinea zilnică din copierea manuscriselor: copiști, miniaturisti, producători de instrumente de scris, caligrafi și școlile lor etc.

Tipărituri arabe din fondul Bibliotecii Academiei Române

La reuniunea academică găzduită de Biblioteca Sfântului Sinod din cuprinsul Mănăstirii Antim au contribuit cu lucrări zece membri ai echipei proiectului și șase invitați, din România, Germania, Italia, Franța, Liban, Ucraina, Turcia, Bulgaria, Belgia și Marea Britanie. Vorbitorii, posesori ai unor competențe înalte și diverse, au discutat despre atelierele tipografice întemeiate la Istanbul în secolele XVII – XVIII și pedicile sau încurajările pe care le-au întâmpinat (Ioana Feodorov, Hasan Çolak, Orlin Sabev, Radu Dipratu, Nil Palabiyik, Taisiya Leber) și încercările de a pune la dispoziția clerului Bisericii de rit bizantin carte grecească necenzurată de editori atașați de Biserica de la Roma (Ovidiu Olar).

Un loc special l-a ocupat prezentarea începuturilor tiparului în Țările Române, model urmat de tipografia de expresie arabă care au obținut primele caractere arabe chiar de aici, prin grija și strădania marelui ierarh și tipograf Antim Ivireanul (Doru Bădără). Contribuția tipografilor din Țările Române la transferul artei tiparului către Răsăritul creștin a fost discutată în mai multe lucrări. După ce a tipărit împreună cu un ierarh antiohian, patriarhul Atanasie III Dabbas, un Liturghier și un Ceaslov în greacă și arabă, la Snagov (1701) și, respectiv, la București (1702), Antim a dăruit uneltele tipografice cărțurului sirian, care le-a folosit pentru a tipări în arabă, la Alep, în 1706, în primul atelier instalat în teritoriu otoman.

Un alt subiect legat de spațiul românesc a fost interesul domnilor și boierilor de origine fanariotă din Muntenia și Moldova pentru cartea grecească și arabă tipărită și prezența ei în biblioteci din ținuturile românești (Mihai Țipău). Mai mulți participanți la conferință au comentat conținutul textelor tipărite în arabă și aspectul grafic și decorativ al

cărților arabe imprimate la Snagov, București și Iași, la Alep, Beirut, apoi în Muntele Liban, la Deyr el-Shuweyr, în satul Khenshara, după 1736 (arhimandritul Policarp Chițulescu, Vera Tchentsova, Samuel Noble, Yulia Petrova, egumenul Andrew Wade, părintele Rami Wakim). Nu a lipsit din peisajul tematic divers nici abordarea occidentală a chestiunilor discutate, prin prezentarea colecțiilor de incunabule arabe din Europa savantă, adunate de călători și orientaliști germani în secolele XVI – XVII (Carsten-Michael Walbiner).

Diversitatea proiectului TYPARABIC s-a demonstrat cu prisosință în această primă conferință. De la începuturile tiparului arab în Răsărit, împlinite prin strădania tipografului de geniu Antim Ivireanul și generozitatea domnului Constantin Brâncoveanu, care a susținut financiar cele două cărți amintite și altele tipărite la Alep, până la tipărirea de la Deyr el-Shuweyr, dintre care unele au reeditat textele pregătite pentru tipar de Atanasie Dabbas cu patru decenii mai devreme, cărțile arabe destinate slujitorilor altarelor (Liturghierul, Ceaslovul, Apostolul, Octoiul) și credincioșilor de rând (Psaltirea, Învățăturile Sf. Ioan Gură-de-Aur, culegeri de predici) și-au dezvăluit însemnătatea în marea poveste a tiparului. Mai mult decât pentru alte civilizații, tiparul a însemnat pentru cultura arabă creștină din Imperiul Otoman șansa de a păstra valorile Bizanțului apus și tradiția Bisericii calcedoniene moștenită de comunitățile care trăiseră cândva în cuprinsul unui Imperiu creștin, mai cu seamă Siria și teritoriile învecinate. Nu întâmplător, lucrările acestei conferințe s-au desfășurat în Palatul Sfântului Sinod din București, în cuprinsul lăcașului unde Antim Ivireanul și-a avut tiparnița din Mănăstirea Tuturor Sfinților, ctitorită chiar de el (1713 – 1716). ■

THEODOR PÂSLARU ISTORIA PRIMULUI SANATORIU BALNEAR DIN TECHIRGHIOI

TRAIAN D. LAZĂR

Pentru Theodor Pâslaru (Magazin istoric, nr. 9 – 10/2022), ca și pentru alți membri ai mișcării socialiste din prima jumătate a secolului trecut, cuvântul socialist avea alt sens decât cel de azi când, din motive ce țin de schimbările social-politice și economice de după 1989, socialist este aproape sinonim cu a fi comunist.

Pentru socialistul Th. Pâslaru, dar și pentru alții, obiectivul mișcării, o societate bazată pe proprietatea comună asupra mijloacelor de producție și egalitatea cetățenilor, era un ideal a cărui realizare nu o întrevădeau în timpul apropiat. Un ideal egalitarist, asemenea celui de la începuturile creștinismului, care nici după două milenii nu se împlinise.

Lucrător cazangiu, ceea ce pentru standardele epocii însemna o calificare înaltă, asemănătoare, în raport cu alte profesii, celei de IT-ist din zilele noastre, socialistul Th. Pâslaru admitea existența proprietății private asupra mijloacelor de producție și a inegalității economice și sociale dintre oameni, necesitatea unui raport echilibrat între capital și forța de muncă, dar nu admitea abuzurile capitalului asupra forței de muncă, dezechilibrele în raporturile capitalului cu forța de muncă. Accepta existența inegalității de avere, cu condiția ca aceasta, averea, să provină din munca proprie.

Nu este de mirare deci că socialistul Th. Pâslaru și ceilalți socialiști îi considerau tovarăși pe Christian Racovski, proprietarul unei moșii în Dobrogea, pe Constantin Dobrogeanu-Gherea, arendașul/concesionarul restaurantului Gării de Sud din Ploiești, care își petrecea concediile în Elveția, pe dr. C.I. Istrati etc. De asemenea, îl trata ca tovarăș pe Clement Popescu, proprietarul unui sanatoriu la Techirghiol, unde Pâslaru „își îngrijea sănătatea”, în vara anului 1924.

Iată relatarea lui Theodor Pâslaru privind istoria socialistului Clement Popescu și a sanatoriului din Techirghiol, obținută chiar de la sursă.

Techirghiol, vedere generală, cu vilele și lacul

Plecând în acea seară de la Constanța înspre Techirghiol, pe un timp frumos cu cerul înstelat, era o plăcere să parcurgi drumul cu o mașină deschisă, aer curat și voie bună. Nici n-am știut când am ajuns. Timpul trecuse neobservat în cântările noastre socialiste și am ajuns la sanatoriu. Ne ducem, luăm masa de seară și apoi trecem în dormitoare.

A doua zi, după baie caldă cu nămol, facem o jumătate de oră sudajul, apoi ieșim afară câteștrei tovarăși. Vis-à-vis era locuința tovarășului Clement Popescu. El și tovarășa, doamna lui, stăteau pe scaune lângă masa ce o avea în balcon/terasă. Cum ne vede, ne și întreabă: „Unde mi-ați fost ieri? Pofțiți încoace!” I-am spus imediat: „Ieri am fost la Constanța”, istorisindu-le bătrânilor tovarăși totul. Că m-am găsit cu un tovarăș din pribegia ce am avut prin Rusia și mergând acasă la acest tovarăș am aflat de tovarășul profesor Neagu-Negulescu din Iași, militant socialist ce stă acum în Constanța cu domiciliu obligatoriu.

„Dumneavoastră îl cunoașteți?” – ne fu întrebarea.

Ne-a răspuns că îl cunoaște foarte puțin, însă îl știe că e profesor la Iași. I-am spus noi că e un adept al marxismului, un bun orator și propagator al ideilor și iscusit scriitor. El a scris diferite broșuri, între care și *Stăpânirea pământului*, o capodoperă, care a frapat pe toți cei care au citit această broșură a sa.

„Aș dori să-l cunosc mai de aproape. El face parte din mișcarea socialistă de acum. Acum să vă istorisesc cum am făcut acest așezământ, sanatoriul.

Eu și cu alți tovarăși lucrători lucram la atelierul unui abagiu de la Iași, Iordache. Acesta era bogat din munca sa cea făcută cu chibzuință. Tata m-a dat să învăț meserie la el, că la părinți eram nouă copii, băieți și fete de la țară. Pământ aveam trei fâci.

Viind la Iași și învățând meseria și fiind supus, ascultător, cuminte, acest jupân a pus ochii pe mine. Nu avea copii, el fiind împovărat de ani, ca și jupâneasa, mă cheamă la el, în fața tuturor și le spune: «Până acum, am făcut ce-am făcut. De-acum nu mai pot, am 86 de ani și vreau că, dacă plec din această viață, să vă las pe toți bine. Voi știți că pe toți v-am ajutat fiindcă ați fost oameni, de când lucrați la mine.»

Erau peste 20 de lucrători, între care vreo 15 bătrâni și ei. Eu și alții eram mai tineri. De-abia mă

Militantul socialist
Christian Racovski
(1873 – 1941)

însuraseam, după armată.

«Acum, uitați ce doresc să fac, să alegeți voi pe cel mai bun dintre voi, tânăr și cinstit, să vă conducă.» Toți

au spus: «Pe Clement îl alegem!» «Bine, oameni buni, pe el. E tânăr și cinstit, ați știut ce alege.»

Jupânul, peste doi ani, a murit. Tocmai bine că el m-a învățat conducerea și târgul. El mi-a spus: «Ai grijă, Clement, de oameni, le dai și lor din câștig.» Așa am făcut, dar cu aprobarea lor am mai pus și la o parte.

Acum, având atâtea furnituri pentru armată de făcut și procurat, mi-a rămas, în 15 ani, o sumă de câteva milioane, a tuturor. Aceasta datorită conducerii mele și încă a doi tovarăși. Pe toți i-am ajutat de și-au făcut gospodăriile și case frumoase. Leafa și-o primeau regulat și cu spor, în raport cu îndemânarea lui, la fiecare în stil socialist, căci toți eram organizați în sindicat și breasla noastră era prima. Ideile [socialiste – n.n.] pătrunseseră adânc în noi. Toți eram unul și unul era toți. Nu permiteam de a face vreo abatere, eram conștienți toți și bine înstăriți. Nu sufeream nici unul de lipsă, dacă e chibzuială.

Cu banii agonisiți, ai tuturor, și cu planul al unui nepot, inginer, și cu aprobarea lor, am hotărât să construim acest sanatoriu al băilor din Techirghiol-sat, căci aici, în anul 1908, nu era nimic decât câteva bordeie, case ale turcilor și tătarilor săraci, ce greu își duceau zilele. Aveau

Familia Dr. C.I. Istrati, la Câmpina, în 1905

*Sanatoriul Clement Popescu,
unde mulți socialiști și-au tratat sănătatea*

câteva cămile, ce mâncau măcăciuni ce se văd și acum, de cresc aici.

Greu a fost la început, căci nici drumuri nu erau prin aceste pustietăți dobrogene. În doi ani, l-am terminat. Ne-a costat peste 2.000.000 lei, cu întreaga instalație, cum se vede acum: patru cazane pentru abur, 50 băi, 30 pentru bărbați, 20 pentru femei, saloane pentru dormit, sală de mese pentru toți, clădire pentru biroul administrației, pentru dispensarul medical și doctor, sală pentru conferințe, apoi clădirea pentru apartamentul meu, parcuri și diferite altele, ca și rezervoarele de fier de 50 vagoane și 20 pentru păcură la cazane.

La început, toate au mers bine. În doi, trei ani am acoperit suma investită. Lume multă venea să-și caute sănătatea. A venit pacostea de război, 1916. Intrând bulgarii și turcii [în Dobrogea – n.n.], praf mi-au făcut, toate. În loc să se folosească și ei, au distrus. Nemții văzând, s-au uimit de cele văzute. Atunci ei au refăcut 30 de băi de s-au servit de ele. Eu eram acasă, la Iași. Când am venit în 1918, am găsit prăpădul făcut. A trebuit să refac din nou, tot ce stricaseră. Am fost ajutat de direcția C.F.R. și de alte ministere, ca personalul lor să aibă acces la băi cu preț redus. Acum [în 1924 – n.n.], C.F.R. și-au făcut și ei sanatoriu cu 30 de cabine, după cum se vede. Acum doi ani am dat în folosință și donat Ministerului Muncii, pentru muncitori, să aibă local pentru a-și căuta sănătatea cei ce muncesc.

Cu tovarășii muncitori am făcut, pentru ei am lăsat! Facă acum, ce-o vrea. Eu în fiecare an, vin aici, stau cinci-șase luni, până mă plictisesc, deși [am – n.n.] etatea de 86 ani și n-ar fi nimic, dar e la mijloc neputința. S-au slăbit organele, orice aș face. Soția mă ajută mult, are și ea 76 de ani, dar până când!»

(Va urma)

ARMATA ROMÂNĂ ȘI SERBAREA ÎNCORONĂRII

(Urmare din p. 41)

În privința trupelor participante la paradă, activitățile din perioada imediat următoare au fost diferite. Cele destinate să participe la serbarea de la București, din ziua de 16 octombrie 1922, au fost îmbarcate imediat în trenuri și au plecat spre Capitală. Restul s-au deplasat, conform graficului stabilit, în locurile de cantonare din Alba Iulia și împrejurimi. Defluirea către garnizoanele de reședință din stațiile de cale ferată Alba Iulia, Sebeș și Vințu de Jos s-a

executat în perioada 16 – 18 octombrie 1922, prioritate având unitățile care aveau de parcurs distanța cea mai mare. Pentru unitățile care s-au îmbarcat în zilele de 17 și 18 octombrie 1922, au fost organizate activități recreative și educative, care au inclus și o deplasare la Alba Iulia, unde au fost vizitate Catedrala Încoronării, Cetatea și alte obiective de interes istoric, prilej cu care participanților le-a fost prezentată semnificația fiecăruia.

Serbarea Încoronării de la Alba Iulia a fost o reușită, în po-

fida atitudinii potrivnice a unor lideri politici din Ardeal, care au atras, din păcate, reprezentanți și credincioși ai bisericii greco-catolice, au oferit subiect de discuție, analiză și atacuri vehemente pentru potrivnicia unirii Transilvaniei cu Țara. A fost un efort organizatoric și de execuție, cu costuri probabil imposibil de evaluat, într-o perioadă în care populația țării trecea prin mari dificultăți economice. A fost, în cele din urmă, o necesitate înțeleasă și acceptată pe plan intern, cu rezonanță pozitivă pe plan extern. ■

FOAMEA NU ARE CONȘTIINȚĂ

ANDREA FEHER

În secolele XVI – XVIII, în prima fază a foametei, cel mai adesea, oamenii aflați în dificultate căutau ajutor și adăpost în orașe, deoarece așezările aglomerate erau mai bine pregătite împotriva unei astfel de situații. La început, autoritățile orășenești și mai ales instituțiile de caritate aveau grijă de ei. După ce numărul celor nevoiași începea să crească, se luau unele măsuri restrictive: străinii nu mai erau acceptați, iar comunitățile încercau să-și sprijine în primul rând proprii sărmani. „Copii orfani și neglijanți [...] au umplut piețele și străzile de pretutindeni cu jalea lor patetică zi și noapte. Nefericiții au pierit în masă din cauza frigului crud al iernii, mulți au murit în aer liber sau de foame în colibe lor mizerabile [...] Transilvania nu a văzut niciodată o lovitură atât de cumplită și nici nu a auzit de vreuna” – relatează despre foametea de la începutul secolului al XVII-lea cronicarul și umanistul maghiar István Szamosközy, ce a trăit între anii 1570 – 1612.

Istoriile lui Szamosközy descriu scene groaznice, cu străini care mor pe străzi, cadavre în putrefacție mâncate de animale fără stăpân și, ocazional, de oameni. Mai mult, sursele sugerează că unii au profitat de pe urma morților și au vândut carne umană pe piață, ceea ce se întâmpla destul de des în timpul foametei. Avem un caz din 1603, privind comercializarea cărnii umane în timpul mării foamete din secolul al XVII-lea, care este menționată în mai multe cronici. La Aiud (județul Alba), autoritățile locale au semnalat prezența cărnii umane în piețe. Un țăran sărac de acolo și-a ucis în secret soția, a servit-o copiilor și a vândut restul cărnii pe piață. Când zvonul a ajuns în cele din urmă la autorități, țăranul a fost mai întâi torturat, iar apoi, după ce și-a mărturisit păcatul, a fost ucis. Modul în care este consemnat acest incident și consecințele procesului sugerează că vânzarea cărnii umane la Aiud a fost un eveniment singular în istoria Transilvaniei.

Canibalism în Lituania, în timpul invaziei ruse din 1571, ilustrat într-o stampă germană

DISPERAREA

Oamenii înfometați au căutat soluții mai întâi în natură. Iată ce relatează un text din 1718, din județul Ciuc: „Din 1683 încolo, în țara noastră a fost o foamete atât de nemaivăzută, încât unii dintre oamenii mai puternici, forțați de foame, au prădat grânele și mâncarea proprietarilor; teiul, fagul și stejarul, mai ales nucile acestora din urmă erau amestecate cu rădăcini, stuf și paie, se făceau piure și se coceau sub formă de turtă sau pâine, iar oamenii se forțau să mănânce acest lucru” (Benkő, 1853).

Trăiau din ierburile sălbatice, nuci și fructe de pădure. Apoi au început să consume animale, aproape orice, de la animale de fermă, la animale de companie. Potrivit lui Simon Czauck, în 1603 copiii din Cluj „mâncau pisici și câini [...], pe aceștia îi sacrificau și îi strangulau, pentru a se menține în viață”. Mențiunea apare și în alte cronic contemporane.

Consumul de carne de cal și de măgar indică deja disperarea și, de obicei, aici sunt menționate cadavrele umane. „Cadavrele cailor și câinilor morți au fost mâncate, iar unii au mâncat chiar și carnea uscată a copiilor care au murit de foame în satul Ojdula (județul Covasna), astfel încât a fost atât de multă foame, încât în unele sate au murit din cauza ei la fel de mulți oameni ca și cei care au murit de ciumă” (Benkő, 1853).

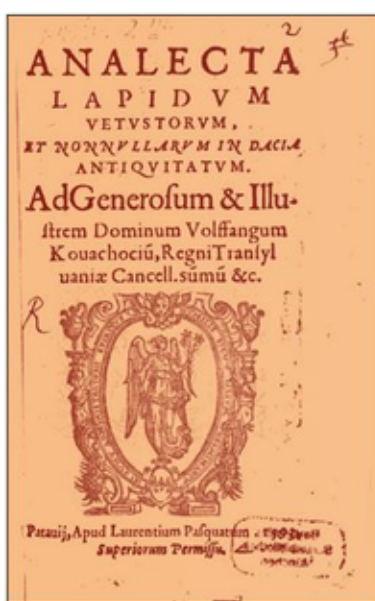
Dintr-o carte din 1609 aflăm că în Jeledinți (județul Hunedoara), „din cauza lipsei fără precedent de grâne și a foametei care s-a abătut asupra Transilvaniei din cauza războaielor de cinci ani [...] și oamenii au mâncat carnea morților”.

Același Szamosközy menționează: „În același timp, în satul Reiz [Reussen, Ruși, în secolul al XVII-lea se folosea Reiz], de lângă Sibiu (județul Sibiu), o mamă și-a devorat copilul care murise de foame sau de mâna mamei sale”.

O situație similară este menționată într-un document din 1607, păstrat în protocoalele locului de adevărire din Alba Iulia: „După patru ani în care Transilvania a fost lovită de penuria de cereale și de război [...] mame și-au ucis copiii la Mălăiești (județul Hunedoara) și în alte părți, împinse de foame”. Există chiar și o explicație antropologică pentru acest gest, potrivit căreia mamele își mânncă copiii „pentru a-și recăpăta forțele pe care le pierduseră în timpul sarcinii”.

O CRIMINALĂ REALĂ

Un caz dramatic apare în jurnalul unui autor, László Vass. „Acest ultim an, 1719, a fost atât de dificil până la venirea sezonului de recoltă din

Prima pagină a lucrării lui István Szamosközy

cauza anului teribil de sărac de dinaintea lui, încât Transilvania nu s-a mai confruntat cu o asemenea foamete de un secol, astfel încât mulți au murit de foame, nereușind să facă rost de niciun fel de cereale, motiv pentru care s-a zvonit că în Ținutul Secuiesc, din cauza foametei, copiii au fost obligați să-și prăjească și să-și mănânce rudele moarte. Vești teribile!”

Vass nu putea accepta imaginea adulților care își mânncă copiii și a modificat toposul biblic al mamelor mănncătoare de copii. El a fost probabil inspirat și de cronicarii sași, deoarece o inversiune similară se regăsește în povestirea lui Simon Czauck despre foametea din 1603, când „copiii își mânncă părinții

morți”, dar și în cronica lui Georg Kraus, unde „copiii își mânncă părinții și părinții își mânncă copiii”. Kraus a făcut o legătură între foametea de la începutul secolului al XVII-lea și cea menționată în Biblie: „a fost o foamete asemănătoare cu cea din Ierusalim”.

Tot în *Istoriile* lui Szamosközy: „Pe vremea când armatele lui Moise [Székely – n.a.] cutreierau țara, s-a întâmplat un lucru teribil, de care lumea poate că nu a auzit până atunci. În satul Rășinari (județul Sibiu) de la granița Sibiului, pe care sașii îl numesc

Foamete în Ierusalim în timpul asediului lui Nabucodonosor al II-lea, într-o reprezentare de secol XII a lui Petrus Comestor

Moise Székely

Staedterdorf, la opt kilometri de oraș, o femeie valahă, la intervale scurte de timp, (lua) șase copii la rând, printre care și o fată rudă cu ea, îi fura într-un mod scandalos, apoi îi omora și-și alunga foamea – nimic mai groaznic – cu carnea lor. Imediat ce a fost descoperită, crima a fost raportată magistra-

ților din Sibiu, care au arestat-o, au dus-o în oraș și au înmănat-o [...] cazul a fost cercetat și s-a dat un verdict [...] a fost împinsă de foame. Ea însăși și-a recunoscut păcatul, și-a mărturisit vina, dar nu se considera vinovată [...] și credea că merită milă [...] Martorii oculari ai procesului au declarat că, din cauza consumului de carne umană, întregul corp [...] cu un aspect înfricoșător, avea un miros insuportabil, care putea fi simțit de la distanță. Așa că judecătorii au condamnat-o la moarte și au dat-o călăului, care a tăiat-o în patru și a tras în țepă buciile din trupul ei în cele patru colțuri ale Sibiului, în afara zidurilor orașului“.

Szamosközy pare să relateze aici un proces real, despre o criminală reală. O scurtă relatare a tragicului eveniment este făcută și de Kraus, care nu cunoștea detaliile, dar a menționat o femeie de lângă Sibiu care își mânca pruncii. Antropofagia de la Aiud și cea comisă de femeia de la Rășinari sunt probabil printre puținele reale. În cazul de

la Rășinari, de exemplu, știm despre numărul de copii uciși, printre care și o rudă a acuzatei, despre atitudinea judecătorilor, despre gândurile criminalei, despre referirea la cei care au asistat la proces și au simțit mirosul insuportabil. Este interesant însă că femeia nu și-a negat actele de violență și că era convinsă că faptele sale pot fi iertate, date fiind circumstanțele.

Atitudinea autorităților, probabil șocate nu doar de actul de antropofagie, ci și de cele șase crime, este una fermă. Acest lucru ar putea explica și metoda de execuție, întrucât pedeapsa capitală pentru femei era de obicei rezumată la decapitare, înec și ardere sau înmormântare de vie în cazul infanticidului. Dar în cazul Rășinari, execuția este similară celei aplicate bărbaților trădători și criminali. Prin urmare, nu există circumstanțe atenuante.

BOGĂȚIA OFERĂ PROTECȚIE

Maghiarii povestesc mereu despre mame care și-au mâncat copiii, în vreme ce germanii scriu în general despre părinți ce și-au mâncat copiii. Nu există referiri concrete la tați care și-au mâncat copiii, iar acest lucru ar putea confirma teoria unei scheme retorice existente. Pe de altă parte, motivul pentru care aceste descrieri sunt foarte asemănătoare ar putea fi explicat prin faptul că, de obicei, aceleași lucruri se întâmplă în timpul unei foamete.

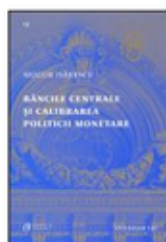
În cazuri desperate, când natura nu mai putea să asigure hrana, unii ar fi putut fi nevoiți să consume cadavre sau să ucidă pentru a mânca. Cele mai multe dintre cazurile prezentate descriu cadavrele consumate aparținând comunității, în majoritatea cazurilor fiind vorba de rude apropiate, copii și părinți. Doar cazul de la Rășinari sugerează că femeia a ucis și copii străini. Avem chiar un caz de auto-cannibalism, consemnat și în cronicile lui Georg Kraus: „O femeie din Gherla (județul Cluj) împinsă de foame își ronțăia carnea de pe braț“.

Cel mai curios este că toate citatele legate de cannibalism menționate se referă la maghiari (mai precis secui) și la locuitorii români din Transilvania. Sașii nu sunt niciodată implicați în mod direct în relatările legate de foamete, în ciuda faptului că cronicarii sași contribuie la discursul despre cannibalism, iar multe dintre datele noastre din secolul al XVII-lea provin de la ei. Comunitățile săsești erau probabil mai protejate împotriva foametei, deoarece bogăția oferă protecție împotriva ei, chiar dacă nu și împotriva bolilor. ■

Cetatea Mălăiești,
comuna Sălașu de Sus, județul Hunedoara

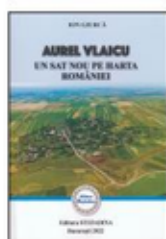
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

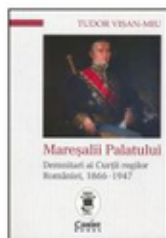
● **Mugur Isărescu – BĂNCILE CENTRALE ȘI CALIBRAREA POLITICII MONETARE** (cuvânt înainte de **Valentin Lazea**)
Curtea Veche Publishing, București, 2022, 205 pp.

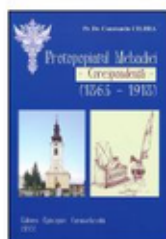
● **10x12. FLORIN CONSTANTINIU: 10 ANI DE LA INTRARE ÎN ETERNITATE, 12 ARTICOLE DIN „DOSARELE ISTORIEI”** (ediție îngrijită de **Mircea-Dorel Suciu**; au colaborat **Vasile Buga, Marcel D. Popa**)
Editura Enciclopedică, București, 2022, 147 pp.

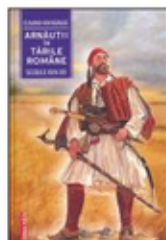
● **Ion Giurcă – AUREL VLAICU. UN SAT NOU PE HARTA ROMÂNIEI**
Editura Stefiadina, București, 2022, 222 pp.

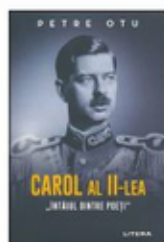
● **Tudor Vișan-Miu – MAREȘALII PALATULUI. DEMNITARI AI CURȚII REGILOR ROMÂNIEI, 1866 – 1947** (cuvânt însoțitor de **Andrew Popper**, prefață de **Andrei Florin Sora**)
Editura Corint, București, 2022, 300 pp.

● **Pr. dr. Constantin Cilibia – PROTOPOPIATUL MEHADI-EI – CORRESPONDENȚĂ – (1865 – 1918)** (lucrare apărută sub îndrumarea **prof.univ.dr. Nicolae Bocșan** de la Univ. Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; revăzută și coordonată de **prof.univ.dr. Eugenia Arjoca-Ieremia** de la Universitatea de Vest din Timișoara)
Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2022, 722 pp.

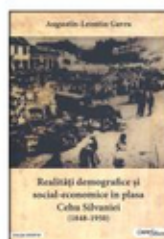
● **Claudiu-Ion Neagoe – ARNĂUȚI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE, SECOLELE XVIII – XIX. STUDIU ISTORIC**
Editura Mega, Cluj-Napoca, 2022, 227 pp.

● **Petre Otu – CAROL AL II-LEA: „ÎNȚĂUL DINTRE POETI”**
Editura Litera, București, 2022, 512 pp.

● **Ion Duguleanu – TÂRGU-JIU: CASE, OAMENI, DESTINE. EDIȚIA A II-A REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ** (colaboratori: **Titu Pânișoara, Emil Ijeac, Ion Țirlea, Gabriel Boiangiu**)
Editura Măiaștra, Târgu-Jiu, 2022, 669 pp.

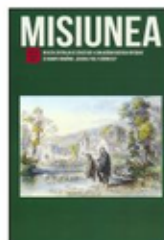
● **Augustin-Leontin Gavra – REALITĂȚI DEMOGRAFICE ȘI SOCIALE-ECONOMICE ÎN PLASA CEHU SILVANIEI (1848 – 1950)** (prefață de **prof. univ.dr. Ioan Bolovan**)
Editura Caiete Silvane, Zalău, 2022, 478 pp.

● **Costin Clit – DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA MĂNĂȘTIRII „SFÎNȚII ARHANGHELI” – METOC DIN GALAȚI** (cuvânt înainte: **Cristian-Dragoș Căldăraru**)
Editura Muzeului de Istorie Galați, Galați, 2021, 159 pp.

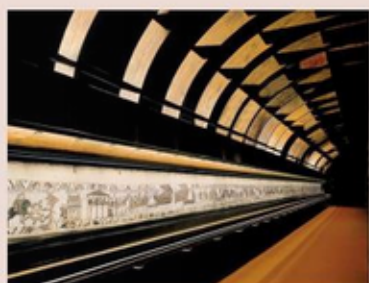
● **BULETINUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL REGELE FERDINAND I / THE BULLETIN OF THE NATIONAL MILITARY MUSEUM KING FERDINAND I. SERIE NOUĂ / NEW SERIES 18/2020**
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2021, 452 pp.

● **MISIUNEA** (Revista Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe cu Armata României „General Paul Teodorescu”)
Anul VIII, nr.1(8)/2021, 244 pp.

LA REVOLUȚIE... CA LA REVOLUȚIE

3 noiembrie 1792. O burniță deasă și rece cade asupra orașului normand Bayeux, departamentul Calvados, din nordul Franței. Lambert-Léonard Le Forestier este la birou, lucrează. Avocat de profesie, merge adesea la colegiul din oraș, unde ține ore, înlocuind persoane ce lipsesc de la catedră în această perioadă tulbură. „Patria este în primejdie”, s-a decretat. Franța este în revoluție.

Tapiseria de la Bayeux (secolul al XI-lea), document unic în memoria umanității...

In acest timp, la câțiva metri de locul unde se află el, mai mulți soldați încarcă muniție în căruțe. Sunt oameni din burghezia mică și mijlocie ce formează Batalionul 6 al voluntarilor din Calvados. Ei răspund la apelul patriotic de a lupta contra monarhiilor Austriei și Prusiei. Dar vremea urâtă le încurcă socotelile. Există riscul să se deterioreze serios muniția stocată. „Repede! Trebuie să facem ceva! Avem nevoie de niște prelate. Ce-ar fi să ne folosim de această imensă pânză din catedrală?”

Această pânză? Este chiar faimoasa tapiserie de la Bayeux, o broderie în opt culori și aproape 69 m lungime, comandată de episcopul orașului în 1077 și care povestește în imagini istoria cuceririi Angliei în 1066 de normanzii lui William Cuceritorul (*Magazin istoric*, nr. 4/2013). Dar în plină perioadă de război pe Biserica și popi, ideea de a o transforma prelată surâde. Numai bună!

Sub presiunea momentului, membrii municipalității nu îndrăznesc să se opună. Arta ca artă, dar trebuie să avem spirit patriotic! Ruloul este desfășurat pentru a acoperi căruțele. Și voluntarii pornesc la drum. Este momentul când Lambert-Léonard Le Forestier află ce se petrece. Imediat își dă seama de dramă. Aleargă după căruțe și oprește întregul convoi tras de cai.

Un soldat din Batalionul 6, Jean-Baptiste Mézaize, povestește în memoriile lui că Le Forestier, numit nu demult comisar al Directoratului executiv al districtului Bayeux, a putut să-și folosească autoritatea funcției pentru a se face ascultat de voluntari. El le-a explicat valoarea și importanța tapiseriei. Dar ce conta o rămășiță a Vechiului Regim în fața solicitării unor patrioți ce luptau pentru țară? Trupa rămâne insensibilă la argumentele lui.

Avocatul decide să încerce altfel. Mai rafinat, ca procedeu. „Căruțele voastre, încărcate cu un material atât de prețios, merită o prelată mai solidă decât asta, de mai bună calitate” și se lansează într-o demonstrație cât de prăpădită și subțire este țesătura tapiseriei. Mai mult, propune să dea el bani și să se cumpere o prelată robustă, rezistentă la intemperii. De data asta pledoaria convinge. Oamenii strâng tapiseria de pe căruțe. Le Forestier se grăbește să o ruleze și să o ducă

... și catedrala din orașul normand Bayeux, care o găzduia în timpul Revoluției Franceze

în biroul lui. Și acolo va rămâne până ce vremurile se vor mai liniști un pic.

Salvatorul ei o va pune la dispoziția Comisiei Artelor din Bayeux. Care la rândul ei va trebui să o apere de alți revoluționari zeloși. La 23 februarie 1794, aceștia vor să o taie, să o decupeze, pentru a face din ea eșarfe cu care să decoreze un car împodobit pentru o zi de sărbătoare. Comisia le smulge foarfecile din mâini și pune opera de artă la adăpost.

F. D.

„MAGAZIN ISTORIC 55 DE ANI“

Odată cu acest număr, a luat sfârșit concursul aniversar Magazin istoric 55 de ani. Am rămas plăcut surprinși și onorați când am inventariat numărul impresionant de participanți. Am primit răspunsuri de la oameni de toate vârstele, de la pensionari care au colecționat revista de la apariție, până la studenți la Istorie, aflați în băncile facultăților.

Admirăm consecvența cu care participanții noștri ne-au transmis răspunsurile corecte. Toți au reușit, de exemplu, să îl descopere pe Ludovic Reissenberger, strecurat într-un colțisor al revistei neidentificat în sumarul numărului respectiv din 1970. Au existat însă și greșeli des întâlnite. Din nefericire pentru concurenții respectivi, vlahii din Tesalia nu erau cunoscuți pentru că... erau numeroși în Tesalia.

Avem plăcerea să îi anunțăm în această pagină pe câștigătorii abonamentelor pe viață la revista noastră. Acestea se vor face începând cu ianuarie 2023. Mai jos am dorit să redăm și scrisoarea câștigătorului abonamentului la ediția tipărită, care ne-a impresionat prin dragostea sa față de Magazin istoric și de știința istoriei, în general. Dânsul ne-a trimis și fotografia colecției sale.

**Câștigătorul
abonamentului
la ediția tipărită**

Vasile Tiberiu Cioată
Făurei, jud. Brăila

**Câștigătorii
abonamentelor
la ediția online**

Ana-Maria-Ruxandra Dima
Teșila, jud. Prahova

Eugeniu Cristian Gaia
București

Cristian Macri
București

Dorin Mînzat
Brașov, jud. Brașov

Ana Maria Moisa
Oradea, jud. Bihor

Liciniu Nemeti
Zalău, jud. Sălaj

Gelu Popescu-Guinea
București

Gherghina Stanciu
Buzău, jud. Buzău

Sorin Toma
Pitești, jud. Argeș

**Alexandru Emanuel
Ungurean**
Băile Herculane,
jud. Caraș-Severin

**„Lună de lună,
an de an“**

Dacă în ianuarie 2014, mi-ați publicat eseu *Așteptându-l pe 600*, cu gândul, totuși, că nu e zadarnic precum eroii lui Beckett, eu fiind trecut de 75 de ani, acum aș putea reveni cu „Așteptându-l pe 700“...

Dar nu vreau să mă joc și, mulțumindu-i lui Dumnezeu că mă mai suportă și dumneavoastră că-mi mențineți setea de cultură istorică, în special, alături prezenta scrisoare răspunsurilor la concursul actual.

Am reușit alcătuirea unui colectiv de căutare prin revistele mele a datelor cerute de întrebări. Nu m-am supărat, ba din contră, când unul sau altul se „pierdea“ în lectura altor tematici și-și manifestau un fel de invidie pentru că dețin atâtea scrieri despre evenimente, oameni și fapte petrecute pe teritoriul țării și în lume.

Unii prieteni au spus că nu participă la concurs pentru a nu scădea șansele celor care chiar au nevoie de revistă. Am apreciat poziția lor, mai ales că au citit cu interes multe articole, de exemplu *Ucraina* din numerele 11/1982; 10, 11/1991; 3/2005; 12/2008 și recentele 5 – 8/2022...

Sunteți cei ce umpleți paginile revistei, pentru ca noi, cititorii, să ne umplem sufletul, curiozitatea și timpul cu datele, evenimentele și imaginile de mai demult sau mai aproape de noi, fără să zăbovim prea mult asupra efortului activității respective. Mai editați, vă rog, câte un caiet *Magazin istoric*, pentru că și acele trăite fac parte din istorie. Cinste acestei reviste, care apare fără întrerupere, și în al 56-lea an!

Vă mulțumesc că existați și vă asigur că voi dona colecția cuiva care va avea nevoie. Primul gând este spre moldovenii de peste Prut, cărora le-am trimis în câteva rânduri pachete cu cărți.

Dorindu-vă multă sănătate și activitate rodnică în continuare, semnez cu același drag și această scrisoare.

Vasile Tiberiu CIOATĂ

Încet-încet, începând din numărul 5 al revistei, unde am publicat primul episod al acestui serial, ne apropiem de crearea Ucrainei pe leagănul Statului Kievean Rus', după ce am trecut prin perioada vikingă, prin „pax mongolica“, reformele țarilor moscoviți, Sici-urile căzăcești. La orizont – Marea Răscoală a lui Bogdan Hmelnițki.

RUȘII ȘI UCRAINENII – UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

ION BISTREANU

La sfârșitul secolului al XVI-lea, nemulțumiți de amputarea unora dintre privilegiile obținute din partea polonezilor, cazacii au declanșat mai multe războaie, întinse pe circa cinci decenii. Confruntările cu autoritățile poloneze au fost deseori sângeroase; pentru polonezi, „cazaccii sunt ca unghiile organismului nostru social, ele cresc prea repede și de aceea trebuie tăiate des“. Totuși, regatul polonez a fost nevoit să facă unele concesii, inclusiv pe plan religios.

*Hatmanul Bogdan Hmelnițki,
autoproclamat „unicul autocrat al rusinilor“*

În 1632 biserica ortodoxă a fost recunoscută oficial, averile bisericești fiind împărțite între uniști și ortodocși. La înțelegerea realizată în acest scop un rol deosebit a avut arhimandritul moldovean Petru Movilă (*Magazin istoric*, nr. 8/2018), hirotonit ca episcop și,

mai apoi, înscăunat ca Mitropolit al Kievului (1632). Prin contopirea Școlii Frăției Kieveane cu Școala de la Mănăstirea Peciorskaia, Petru Movilă a creat Colegiul Movelean, devenit în acea vreme cel mai important așezământ de cultură al lumii slave. Mai târziu, acesta

va fi cunoscut sub numele de Academia Kievo-Movileană, azi una dintre cele mai importante și prooccidentale universități din Ucraina. Petru Movilă a fost canonizat în anul 1996 de Biserica Ortodoxă Ucraineană, iar în anul 1997 și de Biserica Ortodoxă Română.

*Bătălia de la Zboriv (august 1649),
tablou de Jean-Pierre de La Gourdaine*

ZBATERILE LUI HMELNİŢKI...

Revoltele cazacilor au culminat cu răscoala declanșată în 1648, care s-a transformat într-un adevărat război de independență. Conducătorul răscoalei a fost hatmanul Bogdan Hmelnițki, care s-a autoproclamat „unicul autocrat al rusinilor“, declarând că „voi scoate din jugul leșesc întregul popor rutean...“. Hmelnițki și-a luat titlul de „Hatman al Oastei Zaporojene“ sau al „Hetmanatului cazăcesc“ (denumirea statului cazac rutean care a existat între anii 1648 – 1782, apărut ca urmare a alianței cazacilor înregistrați din Polonia cu cei din Sici-ul Zaporojean și cu alte segmente ale populației rutene stabilite în regiune, aproximativ pe teritoriul Ucrainei Centrale de azi), recunoscut oficial de Rzeczpospolita ca stat cazăcesc prin Tratatul de la Zboriv (1649). Prevederile tratatului nu au fost respectate: deși unele drepturi ale cazacilor înregistrați au fost recunoscute, marea majoritate a țăranilor ruteni avea în

continuare statutul de iobag; Mitropolitul Kievului nu a fost admis în Senat, care, sub influența catolicilor extremiști, a refuzat să accepte drepturi egale pentru bisericile catolică și ortodoxă.

Confruntat cu un nou război, Hmelnițki a încercat să obțină sprijinul Țaratului

Moscovit. După câțiva ani de negocieri, la 8 ianuarie 1654, s-a semnat Tratatul de la Pereiaslav (*Magazin istoric*, nr. 5/2014), prin care Hetmanatul cazăcesc a intrat „sub înalta mână“ a Țarului Moscovei pe baza unei largi autonomii, păstrând pe deplin nu numai posibilitatea autoguvernării interne, ci și fundamentele suveranității sale. Țarul Alexei I a fost proclamat „Mare Suveran, Țar și Mare Kneaz, Autocrat al tuturor Rusiilor, Mare, Mică și Albă“.

După moartea lui Hmelnițki (1657) cazacii au încercat, fără succes, o rupere a alianței cu Moscova și o reapropiere de polonezi. Între hatmanii locali au început disputele, Hetmanatul intrând într-o lungă perioadă de haos, definită sugestiv „Ruina“ de cronicarul cazac S. Veliciko; a început un lung război devastator pentru

*„Tratatul
de pace eternă“
dintre Rusia
și Rzeczpospolita
(1686)*

controlul Hetmanatului, fiind implicate Rusia, Polonia, Hanatul Crimeei și Imperiul Otoman.

În urma Armistițiului ruso-polonez de la Andrusovo (1667) și a „Tratatului de pace eternă” dintre Rusia și Rzeczpospolita (1686), s-a recunoscut controlul polonez asupra Hetmanatului de pe malul drept al Niprului, Moscovei revenindu-i posesiunea tuturor ținuturilor de pe malul stâng, plus orașul Kiev (de pe malul drept). În același an, printr-o scrisoare sinodală a Patriarhului de la Constantinopol, Mitropolia Kievului a fost trecută sub autoritatea Patriarhiei Moscovei. Polonia va lichida cazăcimea la 1700, iar în Rusia, între anii 1764 – 1781; Ecaterina a II-a va desființa Hetmanatul cazăcesc și Sici-ul Zaporojean, care vor fi încorporate definitiv în Imperiul Rus.

Studiarea documentelor istorice ale vremii atestă că Hmelnițki a oscilat între o alianță fie cu Imperiul Otoman, fie cu Suedia, fie cu Țaratul Moscovit. În final, în discursul său în fața Radei, la Pereiaslav, nu evocă, direct sau indirect, succesorul Țaratului Moscovei la Statul Kievean Rus’ sau rudenii etnice dintre ruteni și moscoviți. Singurul argument invocat de hatman în favoarea alianței cu Moscova l-a constituit religia ortodoxă. Problema unificării într-un stat comun nu a apărut public în declarațiile ambelor părți; pentru țarul Alexei, o persoană foarte religioasă aflată sub influența Patriarhului Paisius

Țarul Alexei I Mihailovici (1645 – 1676), proclamat „Mare Suveran, Țar și Mare Kneaz, Autocrat al tuturor Rușiilor, Mare, Mică și Albă” (tablou din colecțiile Ermitajului)

al Constantinopolului, prioritară era „eliberarea populației ortodoxe”, iar „protectoratul” acordat Hetmanatului cazăcesc era văzut ca un prim pas spre avansarea în ținuturile Rzeczpospolitei. Pentru Hmelnițki, asistența militară urgentă din partea statului moscovit era vitală în preservarea Het-

manatului cazăcesc, creat sub influența aceluiași patriarh, care trecuse prin Kiev în 1649.

Din cauza pierderii întregii arhive a Hetmanatului, textul Tratatului de la 1654 nu a mai fost găsit, astfel că interpretarea prevederilor acestuia doar pe baza unor relatări ale vremii este subiectivă, în funcție de autorii studiilor istorice.

... ȘI MOȘTENIREA LUI

Istoriografia ucraineană susține că Tratatul de la 1654

Desființarea Sici-ului Zaporojean de țarina Ecaterina a II-a în 1775 (tablou de S. Ceaika, 2001)

nu a fost o unire a Hetmanatului cazăcesc cu Moscova, ci numai o alianță militară și statală pe bază contractuală sub același țar (pe modelul primei faze a uniunii polono-lituaniene). În schimb, istoriografia sovietică/rusă consideră că a fost o „reunificare” a „două popoare frățești”. În fapt însă, a fost doar un prim pas către anexarea definitivă a Malorosiei la Țaratul Moscovit și, în timp, încorporarea în Imperiul Rus. Astfel, „statul creat atunci de hatmanul Bogdan Hmelnițki a dispărut de pe hartă pentru 350 de ani, iar Ucraina a devenit cea mai mare colonie din Europa”, declara V. Iușcenko, fostul președinte al Ucrainei.

În Ucraina, Hmelnițki este privit ca un erou național, recunoscut ca un mare lider. În general, viziunea asupra moștenirii sale în Ucraina de astăzi este predominant pozitivă, unii critici recunoscând că uniunea cu Rusia a fost dictată de necesitatea de a supraviețui în acele vremuri dificile. În 2005, Viktor Iușcenko, unul dintre liderii Revoluției Portocalii, a depus jurământul în funcția de președinte ținând în mână un buzduhan care îi aparținuse lui Hmelnițki. Într-un sondaj din 2018, 73% dintre respondenții ucraineni au exprimat o atitudine pozitivă față de Hmelnițki.

Dezbaterile continuă cu privire la rolul istoric al lui Hmelnițki, cu naționaliști virulenți care îl privesc ca pe un trădător (sentiment predominant în special în vestul Ucrainei). Faptul că Hmelnițki a „cedat” Ucraina

Timuș (1632–1653),
fiul cel mare al lui Bogdan Hmelnițki,
mort la Suceava

rușilor este un punct de mare dispută în cadrul discursului contemporan. Se evocă uneori actualul imn național al Ucrainei *Sce ne vmerla Ukraïna* („Ucraina nu a murit încă”), care se bazează pe versuri dintr-un poem ucrainean scris în 1862 de Pavlo Ciubinski, dar care omite următorul vers: *Oh, Bohdan, Bohdan/ Marele nostru hatman!// În ce scop ai dat Ucraina/ Răilor moskali?* (*moskal* fiind un termen ucrainean derogatoriu pentru ruși).

În Rusia, el figurează pe lista de eroi ai națiunii, prin contribuția sa hotărâtoare la „unirea eternă”, la „reunificarea” vechilor teritorii *rus*.

Pentru polonezi, este cel care a slăbit puterea poloneză, perioadă cunoscută în istorie ca *Potopul*. Este unul dintre principalele personaje ale trilogiei

Prin foc și sabie, scrisă de Henryk Sienkiewicz. În istoriografia evreiască, imaginea lui Hmelnițki este cea a unui tiran brutal, poreclit Hmiel cel Rău. Cronicarii evrei l-au asemănat pe Hmelnițki cu Haman și Amalek, doi dintre principalii dușmani ai vechilor israeliți din Vechiul Testament. În timpul răzcoalelor, cazacii conduși de Hmelnițki au comis masacre oribile împotriva dregătorilor regali, a polonezilor și lituanienilor catolici, precum și împotriva evreilor care erau folosiți ca administratori pe domeniile Coroanei și ale nobililor. Documentele vremii scriau despre unul dintre cele mai mari pogromuri antievreiești din istoria europeană: 100.000 de evrei au fost uciși și peste 700 de așezări evreiești au fost distruse.

TIMUȘ, CEL „CU HIRE DE HIARĂ”

În paginile de istorie a românilor Hmelnițki rămâne ca un cazac care în decurs de numai patru ani (1650–1653) a invadat de trei ori Moldova, fie sub pretextul blocării intenției polonezilor de a folosi Moldova drept cap de pod pentru atacarea oastei zaporojene, fie pentru atingerea unui scop personal: căsătoria unuia dintre fiii săi, Timuș, cu fiica domnitorului Vasile Lupu, Ruxandra, renumită pentru frumusețe. Domnitorul moldovean visa însă la o înscrisoare cu un nobil european de vază (o altă fiică a

sa, Elena, era căsătorită cu ducele lituanian I. Radziwill). În toamna anului 1650, o oaste căzăcească-tătărească (90.000 de oșteni) a devastat Moldova, a cucerit capitala Iași, Vasile Lupu fiind obligat să semneze un tratat de alianță, pe care îl va aboli peste doi ani, iar pe Ruxandra o va trimite la Stambul, sub protecția sultanului, Hmelnițki va reveni în Moldova, împreună cu fiul său Timuș. Hatmanul polonez M. Kalinowski încearcă să împiedice noua invazie căzăcească, dar primește de la Hmelnițki o scrisoare insolită: „Nu aş vrea să ascund de Domnia Voastră că fiul meu, Timuș, a adunat o armată de câteva mii de oameni pentru a o forța pe fiica domnitorului moldav să se căsătorească cu el. Vă previn să vă retrageți cu armata spre frontiera poloneză și să eliberați teritoriile valahe; fiul meu are un caracter aprins și asupra persoanei voastre poate să încerce

*Pavlo Ciubinski,
autorul poemului ucrainean din 1862*

primul său succes militar“.

Polonezii pierd lupta, iar capul nefericitului lor hatman este adus în vârful sulitei în cortul lui Hmelnițki, care, după ce ajunge din nou la Iași, îi reamintește lui Vasile Lupu promisiunea de a o căsători pe Ruxandra cu Timuș, încheindu-și

mesajul de viitor socru cu o amenințare: „Dacă Domnia Voastră nu vrea să fie înrudită cu mine de bunăvoie, atunci avem suficiente trupe pentru a o forța să facă asta...“ De voie, de nevoie nunta a avut loc. Cel mai popular ziar de atunci din Europa, *Gazette de France*, în numărul său din 15 noiembrie 1652, își informa cititorii că „imediat după nuntă, fiul generalului Hmelnițki, Timuș, și-a bătut de două ori tânăra soție, acuzând-o de relația caldă cu marele vizir, când era ostatică în harem“. Potrivit altor zvonuri, Timuș ar fi fost însă dezamăgit de „modestele“ cadouri

de nuntă primite de la socrul său, ale cărui mari bogății erau legendare în Europa.

Despre brutalitatea lui Timuș scriau toți contemporanii. Pentru Miron Costin, era „ginirile singur fața numai de om, iară toată hirea de hiară“. Surse poloneze îl descriau pe Timuș ca pe un cavaler curajos, dar extrem de crud și cu o mare înclinație spre desfrânare. Un an mai târziu, va fi ucis în cetatea Sucevei, când venise în ajutorul socrului care fusese atacat din nou de polonezi. După Timuș au rămas doi gemeni, a căror soartă nu este cunoscută. Nefericita Ruxandra va fi decapitată în cetatea Neamț, în 1686, de soldați (inclusiv cazaci angajați) din oastea regelui polonez Ian al III-lea Sobiețki, fiindcă nu le-a divulgat locul unde erau ascunse presupusele comori ale tatălui ei.

(Va urma)

*Ucazul Ecaterinei a II-a din iunie 1792
privind teritoriile oferite cazacilor zaporozjeni în Cuban*

ГРЯЗНАТА ИМПЕРАТРИЦА ЕКАТЕРИНА II
Черноморскому казачьему войску
жалуется "в вечное владение
состоящий в области Таврической
остров Фанатория со всею землею,
лежащую по правую сторону реки
Кубани от устья ее к
Усть-Лабинскому редуту...
чтобы с одной стороны
река Кубань, а с другой же
Азовское море до Ейского
городка служили границей
войсковой земли".
В обязанность войску
вменяются "бдение и
стража пограничная".

30 июня 1792 г.

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Am publicat la această rubrică sute de scrisori, mai toate schimbate de persoane particulare. Ni s-a părut interesant să ne oprim și la corespondența cu autoritățile, ca în cazul de față. E vorba de un memoriu despre situația județului Tulcea după integrarea Dobrogei în hotarele românești, adică în urma Tratatului de la Berlin din 1878. Efectiv, provincia a început să funcționeze după legile noastre din 1880, beneficiind de Statutul organic întocmit de M. Kogălniceanu. Conflictele cu bulgarii se țineau lanț. Un moment sângeros a fost uciderea lui Ștefan Mihăileanu (1859 – 1900), aromân originar din Ohrida, profesor la Liceul „Gheorghe Lazăr” din București, redactor la foaia Peninsula Balcanică.

Apoi, alternanța la guvernare a liberalilor cu conservatorii genera schimbări și în administrația provincială, conturând un peisaj politic ce poate fi surprins, cu mici ajustări, până în zilele noastre.

Piesa provine din Biblioteca Academiei.

Ion Răsvan, administrator al Creditului agricol Tulcea, către ministrul de Interne [1900-1902]

Cesiunea Dobrogei către România a fost oarecum impusă Rusiei prin faptul că trebuia să acorde o compensație în schimbul Basarabiei, iar totdeodată diplomația rusească simțise că celelalte puteri, și mai ales Anglia, n-ar fi admis ușor ca Gurile Dunării să rămână în stăpânirea Rusiei sau a unui stat bulgar, mai mult sau mai puțin vasal acesteia.

Totuși, diplomația rusească și mai ales comitetul panslavist au înțeles cât de dăunătoare va fi pentru planurile lor în viitor această intercalare a statului român între Rusia și Bulgaria, această soluțiune de continuitate a maselor slave, și și-au

Tulcea la sfârșitul secolului al XIX-lea

propus încă de atunci a pregăti terenul unei viitoare revendicări a Dobrogei (din partea Bulgariei), asigurându-și astfel o cale lesnicioasă spre Bosfor și stăpânirea Gurilor Dunării și deci a întregii văi dunărene.

De aceea, încă din anul 1880, diplomația

rusească și comitetul panslavist au început prin emisarii lor a răspândi idei iredentiste între bulgarii din Dobrogea și mai ales în județul Tulcea, unde populația bulgară e mai numeroasă.

Prin această lucrare, condusă cu multă dibăcie de fostul consul rusesc Sorokin, s-a izbutit, în scurt timp, a crea între bulgarii din Dobrogea un puternic curent antiromânesc și, prin organizarea unor comitete locale, s-a propagat între bulgarii dobrogeni ideea anexării acestei provincii de statul bulgar.

Conducătorii acestor comitete înțelegând că calea cea mai sigură de a-și asigura dominațiunea lor în Dobrogea este de a o stăpâni economic, au început întâi lupta pe calea economică și, întărind principiul de solidaritate cu bulgarii, s-au folosit de nenumărate greșeli săvârșite de administrația românească și de tradiționala lipsă de prevedere a românilor, care, pe lângă alte multe, au permis și înmulțirea populațiunii bulgare prin continue imigrări din Bulgaria și Basarabia și astfel în scurt timp au reușit a acapara majoritatea pământurilor rurale și a monopoliza comerțul, făcând ca aproape trei pătrimi din averea mobilă și imobiliară a județului să ajungă în mâinile lor.

Dintre foștii cârmuitori ai județului, unii au fost lipsiți de pătrunderea necesară spre a-și da seama de primejdia ce ne amenință, iar alții, care au simțit-o, au avut în vedere alte interese și s-au prefăcut că nu cred în primejdia pe care eu unul și cu alți câțiva români în continuu o arătam.

Constatăm cu durere că și guvernul central, care mult s-a interesat de județul Constanța, a arătat totdeauna o mare indiferență pentru județul Tulcea și s-a mulțumit a primi rapoartele prefecturilor care arătau o situație din ce în ce mai înfloritoare, și aceasta spre a se lăuda pe sine însuși.

În acest timp, bulgarii din Tulcea, stăpânii județului pe calea economică, începură a-și întinde stăpânirea și asupra administrației, obținând majorități în consiliul județean și în cele comunale, mai ales la țară, unde majoritatea primarilor erau bulgari, lucru fatal de altfel din moment ce la noi e în vigoare sistemul censitar, iar întreaga avuție se află în mâinile lor.

Nemulțumindu-se numai cu aceasta, ei au atacat în mod sistematic administrația românească, căutând s-o compromită și s-o discrediteze, să-i scadă autoritatea, pentru ca astfel să poată dovedi că noi

*Ioan Nențescu;
a fost și autorul versurilor cântecului Pui de lei*

românii suntem nedestoinici spre a administra această provincie.

În acest scop ei au organizat o opoziție sistematică împotriva administrației și, înțelegând că o atare opoziție nu va avea sorți de izbândă dacă nu s-ar afla sub conducerea unor români, au reușit din nenorocire a atrage de partea lor mai mulți români sau preținși atari, care pentru satisfacerea unor interese pur personale s-au pretat a se face coadă de topor.

Pe acești români îi vom arăta cine sunt într-o anexă a prezentului memoriu în care vom face și o mică schiță biografică despre fiecare din ei. Acești oameni, timp de 19 ani, au atacat administrația

Școala primară din Casimcea

*Bulgari
din Dobrogea*

românească, insultând și calomniind pe prefecții cei buni și laudând câteodată pe cei răi și au ținut lumea în continuă agitație, împiedicând astfel mersul administrației și orice îndrumare spre progres.

Bulgarii, văzând deplina reușită a planului lor, au început a deveni din ce în ce mai îndrăzneți și deja în anul 1893 dădeau pe față semne de agitații iredentiste.

Însumi subsemnatul, ca administrator al Creditului agricol din Tulcea, în anul 1895 am avut ocazie a constata cum bulgarii din comuna Congaz și cătunul Hagilar din plasa Babadag se opuneau la plata dobânzilor asupra sumelor împrumutate sub pretext că în curând Dobrogea va trece sub stăpânire bulgărească și sumele datorate Creditului li se vor dăruia.

Acest lucru l-am arătat atunci atât prefectului județului cât și fostului ministru de Finanțe într-o lungă convorbire ce am avut cu d-sa.

Aici este loc de a arăta că de multe ori am atras atenția prefecților asupra uneltirilor bulgărești și unii m-au taxat de visător, iar alții mi-au făgăduit că vor lua măsuri, însă n-au făcut nimic.

De asemenea, nu pot să trec sub tăcere faptul că un prefect liberal, destul de activ și de inteligent, a înțeles situația și a început prin a lua serioase măsuri de îndreptare, din nenorocire însă la urmă a fost corupt și atunci din naționalist înfocat a devenit apărătorul bulgarilor, cărora le-a dat tot sprijinul său și chiar astăzi, deși nu se mai află în Dobrogea, continuă a-i sprijini.

Astfel am ajuns în anul 1897, când bulgarii, contând pe sprijinul acestui domn și încurajați de cei câțiva români de care vorbeam, s-au opus la aplicarea legilor școlare și printr-o telegramă

adresată ministerului au invocat unele drepturi închipuite, menționând Tratatul din Berlin.

Atunci a căzut, în parte, vâlul ce acoperea situația și Excelența Voastră a căutat a trimite acolo un om capabil de a infirma aceste porniri și a îndruma județul pe o cale sănătoasă; acest om a fost găsit în persoana lui Ioan Nenițescu.

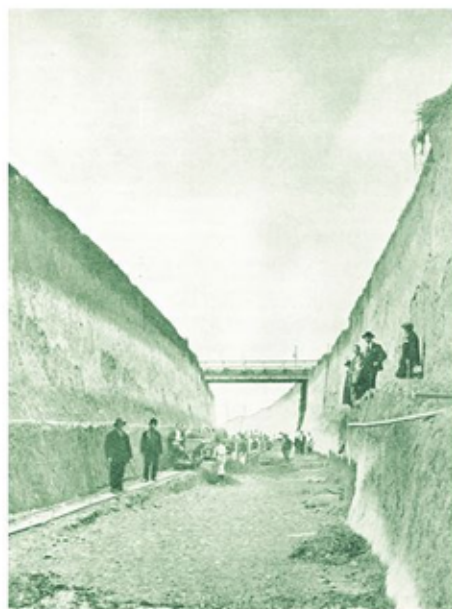
Ioan Nenițescu, dându-și perfect seama de situație și de necesitatea de a înlătura primejdia prin măsuri severe, a făcut pe bulgari să înțeleagă că nu li se va mai tolera a unelti împotriva administrației românești și a nu se supune legilor țării, obligându-i astfel a înceta orice agitație pe acest teren.

A grupat în jurul său toate elementele sănătoase și pe toți românii iubitori de țară, iar pe cei înfeudați bulgarilor i-a dat la o parte, disprețuind atacurile ce de către aceștia i s-au adus neconținut.

A făcut să înceteze, pe cât a fost cu putință, raporturile comitetelor locale cu cele din Rusia și din Bulgaria, exercitând o strictă supraveghere și împiedicând intrarea emisarilor străini în județ.

Înțelegând că de fapt dominația bulgarilor nu va înceta cât timp ei vor fi stăpâni pe calea economică, a voit să le ia această stăpânire, ocrotind elementul românesc și dându-i mijloacele pentru a se putea lupta cu bulgarii pe terenul economic și a-i birui.

*Calea ferată în construcție
Medgidia – Babadag, la km 94,400*

Imagine de la inaugurarea podului de la Cernavodă, 1895

Nu mai vorbim de înmulțirea școalelor, de colonizarea Deltei Dunării cu români, de colonizări parțiale din satele bulgărești și de vastele planuri ale lui Ioan Nenițescu pentru viitoarea propășire a acestei părți a Dobrogei, a cărei însemnătate el cel dintâi a înțeles-o, căci acestea nu intră în cadrul prezentului memoriu.

Timp de trei ani cât a stat Nenițescu în capul județului Tulcea, acei câțiva români despre care vorbeam au dus o campanie crâncenă împotriva sa, până când au reușit a face pe ultimul guvern conservator să cadă în cursa ce i s-a întins și să oblige pe Ion Nenițescu a se depărta, trimițând în locul său pe domnul Sebastian Moruzi.

Acest domn, străin de origine, prin educația ce a primit a rămas străin de neam și lipsit de orice sentiment românesc și de aceea venind în Tulcea n-a avut altă grijă decât să distrugă tot ce a făcut predecesorul său.

Totuși, pe lângă multe rele el a făcut și ceva bun: francheta, căci ne-a declarat pe față că e rusofil și arătând peste Dunăre spre Rusia, ne-a spus că „numai acolo vom găsi mântuirea“.

Acesta a fost cel dintâi prefect care a îndrăznit pe față a întinde mâna străinilor și s-a înconjurat de acei români care au pactizat cu bulgarii și timp de 22 de ani au insultat și ponegрит administrația românească în Dobrogea.

Rezultatele s-au văzut imediat, căci d-sa a desființat măsurile salutare luate de Ioan Nenițescu și cu un aparat administrativ ales pe sprânceană a servit interesele străinilor și s-a încercat a da situația în mâna lor și a românilor devotați lor.

O piedică serioasă la realizarea planurilor d-lui Moruzi a fost consiliul comunal din Tulcea, alcătuit din români naționaliști și care dezaproabă procederea acestui prefect.

Văzând că pe aceștia nu-i poate corupe, deși s-a încercat s-o facă, a alergat la cunoscutul mijloc al dizolvării, sub pretextul că acest consiliu datează din timpul guvernului liberal.

Totuși aici n-a reușit, căci subsemnatul, venind în București, am arătat adevărul celor în drept și, dovedind cine e domnul Moruzi și ce scopuri urmărește, guvernul care-l numise l-a înlocuit.

Cu toate acestea, răul pricinuit de dl Moruzi până acum nu s-a îndreptat și destrăbălarea administrativă persistă și astăzi din cauză că aparatul administrativ din timpul său funcționează încă în parte. Aceasta se datorează faptului că succesorul său, dl Rosetti Bălănescu, n-a avut timp nici măcar a se orienta, iar regretatul Ioan Nenițescu, numit din nou prefect de actualul guvern, a murit înainte de a fi luat postul în primire.

Actualmente se află în capul județului Tulcea dl. colonel Magheru, de la care noi românii tulceni am așteptat îndreptarea situației; din nenorocire însă, constatăm că mergem din ce în ce mai rău, căci d-sa calcă tocmai pe urmele d-lui Moruzi.

Astfel, d-sa refuză a înlocui pe funcționarii numiți de dl. Moruzi, oameni care totdeauna au făcut cauză comună cu bulgarii.

Acestora voiește d-sa să le dea situația și în acest scop s-a grăbit să ceară dizolvarea consiliului comunal din Tulcea și a recomandat în comisiunea interimară ca președinte pe dl. Elefterie Niculescu, sufletul opoziției tulcene în contra administrației românești, aceeași persoană care fusese recomandat în acest scop și de Sebastian Moruzi, iar între membri, toți de aceeași speță, și pe vestitul Ivan Pacioff, cel mai periculos dintre bulgari, membru în comitetul lor executiv și subofițer de rezervă în armata bulgară.

(Va urma)

BIANCA CAPPELLO, VENETIANA DIN FLORENȚA

FLORENTINA DOLGHIN

*Bianca Cappello (1548 – 1587),
portret de Alessandro Allori,
pictorul oficial de la Curtea familiei Medici...*

Tânăra locuiește într-un *palazzo* din apropierea Bazilicii San Marco, împreună cu părinții și fratele ei, Giovannino. În apropiere, stă în gazdă la un unchi Pietro Bonaventuri, un florentin venit să-și caute norocul în Republica Serenissima, care, prin intervenția rudei, este angajat comis la agenția Băncii Salviati, reușind să-și câștige ducății supraviețuirii. Pietro este chipeș, bine crescut, cu o siluetă agreabilă, are un scris frumos. Tinerii se zăresc la fe-

restrele caselor lor, se plac, iar neastâmpărata Bianca ia inițiativa. Seară de seară, după ce casa ei adoarme, coboară în vârful picioarelor pe scările de marmură ale palatului, îmbrăcată în veșminte închise la culoare și-și petrece noaptea la Pietro, care îi spune că poartă numele Salviati, familia de bancheri și negustori unde lucra. Oricum, fata știe că relația lor este de neacceptat pentru părinții ei, care au alte planuri pentru frumoasa și nobila lor fiică.

Viața aventuroasă a Biancăi Cappello – căreia academicianul francez Jean d'Ormesson i-a dedicat în 1998 o cârtică, *Histoire de Bianca Cappello* – se petrece în Veneția și Florența veacului al XVI-lea, în timpul ultimilor ani de domnie ai lui Cosimo I (1537 – 1574), marele duce al Toscanei. În ianuarie 1563, la cei aproape 16 ani ai ei, Bianca este o fată încântătoare, de o frumusețe care atrage instantaneu privirea. Blondă, cu o piele albă și ochi negri, este după mamă, o Morosini, familie nobiliară venețiană de dogi, generali, amirali, cardinali și înalți prelați, iar după tată, o Cappello, ramură decăzută a unei familii cândva de renume.

*... și Francesco,
mare duce
al Toscanei,
pictat
de Peter Paul Rubens*

FRANCESCO DE MEDICI SE ÎNDRĂGOSTEȘTE

Într-o dimineață devreme, când, la întoarcere, Bianca găsește ușa casei închisă, revine la Pietro și amândoi decid să fugă. Mai ales că Bianca așteaptă un copil. Merg la Florența, la părinții lui, oameni de condiție modestă, se căsătoresc religios, moment în care Bianca află, în fața altarului, adevăratul nume al băiatului, pe care îl iubește din toată inima. Pare a-i ierta nesinceritatea. Mai greu se împacă însă cu condițiile precare în care locuiește la socri. Sunt departe de luxul în care a fost ea crescută.

În acest timp la Veneția, părinții Biancăi o caută cu disperare. Se constată și lipsa vecinului și se fac legăturile firești între cele două dispariții. Familia Cappello vrea să se răzbune. Mama Biancăi are rude în Consiliul celor Zece, se plânge acestora. Tatăl tinerei, Bartolomeo Cappello, oferă 1.000 de ducati pe capul fugariilor, iar fratele ei scotocește zile la rând în toate colțurile orașului din lagună. Fără succes.

La Florența Bianca, ascunsă în casa socrilor, aduce pe lume o fetiță, Virginia Bonaventuri. Într-o bună zi, Francesco de Medici, fiul cel mare al marelui duce al Toscanei, o zărește la fereastră, este fermecat de frumusețea ei desăvârșită și îl intrigă faptul că nu a remarcat-o până acum pe această locuitoare a Florenței; moment de răscruce în viața tânărului cuplu Bonaventuri.

Francesco are un gentilom, om de mare încredere, un anume Mondragone, spaniol de origine, căruia îi poruncește să afle tot ce poate despre frumoasa tânără. Nu-i dă mai mult de opt zile.

Mondragone pune totul la cale cu soția lui, aceasta, la rândul ei inventează un scenariu care, în final, îi va aduce față în față pe Francesco și Bianca. Tânăra iese atunci, după patru luni, pentru prima oară din casă. Bianca îi povestește nobilului florentin, care o ascultă cu răbdare și interes, toată aventura ei și se bucură de acum înainte de înalta lui protecție. Viața lui Pietro și a soției lui se schimbă. Vor locui într-o casă spațioasă și elegantă cu fetița lor, iar Pietro va primi o slujbă îndestulătoare, chiar în palatul Pitti, reședința familiei Medici.

BIANCA FACE UN PAS ÎN SPATE

Relația lui Francesco cu această „femeie fatală, căreia nimeni nu-i rezistă” – cum o numește undeva, admirativ, scriitorul romantic francez Théophile Gautier –, pentru care el face o pasiune mistuitoare, îi nemulțumește profund pe părinții lui, cu atât mai mult cu cât tânărul, cu șapte ani mai mare decât Bianca, se află în preajma căsătoriei cu

Luxosul palazzo al Biancăi, dăruit de Francesco

Ioana de Austria, soția, care a trăit doar 31 de ani (tablou de Francesco Terzio)

fiica împăratului Ferdinand I al Sfântului Imperiu Roman, Ioana de Austria. Este un mariaj aprobat de marele duce Cosimo de Medici, care s-a ocupat personal de aranjarea lui. Iar Ioana, nici pe departe la fel de frumoasă ca Bianca, dar o femeie pioasă, sobră, este o partidă potrivită pentru Francesco.

Nunta are loc la 18 decembrie 1565, iar la ceremonie privirile tuturor sunt ațintite asupra țitoarei, strălucitoare în veșmintele bogate, și mai puțin asupra miresei de rang înalt. Bianca se trage un pas înapoi după acest eveniment, dar Francesco este prea prins în mrejele iubirii pentru ea. Nu o poate uita. Ce-i drept, și în Bianca începe să încolțească gustul pentru putere, pentru o poziție recunoscută la Curtea marelui duce. Mai ales că între timp părinții ei sunt mândri de ea, familia a iertat escapada.

Cât îl privește pe Pietro, el este tot mai detașat de Bianca și mai anturat de alte doamne. Are

bani, poartă haine elegante, este curtat de femei, cu care începe să-și petreacă nopțile. Intră deseori în dispute contondente cu soții lor, iar în urma uneia dintre ele, într-o noapte din 1572, este adus acasă fără suflare, înjunghiat. Francesco de Medici dispune o anchetă, vrea să fie pedepsit cel care a comis crima, dar Bianca îl roagă să oprească investigațiile.

Francesco, din 1574, mare duce al Toscanei, după dispariția tatălui, Cosimo I, rămâne alături de Ioana de Austria (care îi va da doi opt copii), vreme de 12 ani, până în 1578, la moartea ei, la numai 31 de ani, în timpul unei nașteri. Singurul lor băiat este răpus de encefalită la vârsta de patru ani, deci cuplul nu are moștenitori direcți. Dintre fete, Maria de Medici va deveni regină a Franței, ca soție a lui Henric al IV-lea, iar Eleonora se va căsători cu ducele de Mantua. Cât a trăit Ioana de Austria a trebuit să suferă umilința de a înțelege că ea era mare ducesă de Toscana doar

cu numele. Pentru favoruri sau dizgrații supușii fac intervenții la țiitoarea ducelui, la venețiană, nu la soția legitimă. Aceasta avea paji, o Curte a ei de adulatori. Se mai spunea că ceea ce a răpus-o pe Ioana ar fi fost o primire ca a unui rege făcută de Francesco fratelui Biancăi și soției acestuia.

„Venețiana Medicilor” sau „Venus a Medicilor”, cum i s-a spus peste secole Biancăi Cappello, aduce pe lume, la 29 august 1576, un fiu, Antonio. Francesco se grăbește să-i acorde nou-venitului pe lume titluri pe care alți prinți le obțin mai târziu, odată cu vârsta. Antonio este numele pe care tatăl îl hărăzește fiului, ca un gest de plecăciune în fața Sfântului Antonio care i l-a dăruit.

MICHEL DE MONTAIGNE, INVITAT LA MASĂ

Există și o versiune răuvoitoare a acestui eveniment. Bianca simte că Francesco și-ar dori un fiu. Cu doctor și slujitori cumpărați, simulând o sarcină dificilă, care nu permite apropierea, artistă desăvârșită, ea reușește să țeasă un scenariu căruia Francesco îi cade victimă. El, despotul Florenței, detestat pentru autoritatea-i brutală, cu supuși ce-i știu de frică. La capătul unui travaliu mimat, dar de compătimit, Bianca își poate trimite o femeie de încredere la marele duce, ce poartă în brațe un bebeluș și strigă triumfător: „Donna Bianca a născut un băiețel sănătos!” După o vreme, guvernanta Biancăi, implicată în simularea sarcinii, și-ar fi mărturisit păcatul, apoi ar fi fost atacată și înjunghiată de oameni mascați, procesul-verbal al cazului și confesiunea femeii

Isabella de Medici, cumnata Biancăi, căsătorită Orsini (pictură de Alessandro Allori)

ar fi ajuns la Roma, la cardinalul Ferdinando de Medici, acesta l-ar fi trimis fratelui. Cert este că Antonio, fiul Biancăi, este recunoscut de Francesco, preocupat deja de a-i asigura o legitimare a puterii. Marele duce, care știe că Florența nu-i aprobă legătura cu țiitoarea venețiană, socotită o desfrânată, consideră înscenarea o persecutare a iubitei sale.

Chiar dacă o vreme după moartea soției Francesco este frământat de remușcări și nu o mai întâlnește pe Bianca, la vreo trei-patru luni distanță ei se revăd și pasiunea se reaprinde. Bianca primește curând de la Francesco un superb *palazzo* pe Via Maggio, și astăzi în picioare, comandat arhitectului lui, Bernardo Buontalenti. Marele duce nu trebuie decât să traverseze piața Pitti, ca să ajungă la ea. Dar în același timp Ferdinando, fratele lui Francesco, îi caută marelui duce, proaspăt văduv, o soție la marile Curți ale Europei. Ceea ce îl face pe Francesco să se decidă rapid: se căsătorește în taină cu Bianca. Este 5 iunie 1578. Secretul nu rămâne prea multă vreme secret.

Cardinalul Ferdinando de Medici, viitorul mare duce al Toscanei

Iar Bianca pretinde chiar înainte de căsătorie proclamarea ei ca mare ducesă de Toscana. Cine îi poate rezista? Și cum este o vreme când Veneția are nevoie de Florența, în 1579, Serenissima îi acordă Biancăi Cappello titlul onorific de „fiică a Republicii”. Și, tot în acel an, căsătoria celor doi este oficializată.

Michel de Montaigne, autorul francez al cunoscutelor *Eseuri*, face o călătorie de un an și jumătate (iunie 1580 – noiembrie 1581) – pentru că este obosit, surmenat și suferind de rinichi – în Elveția, Germania și Italia. De la Roma ajunge la Florența, unde este invitat la cină de marele duce. În *Jurnal de călătorie*, redactat chiar în timpul voiajului, Montaigne ne lasă impresiile sale „la cald”: „Soția sa era așezată la locul de onoare; ducele mai jos; după duce, cumnata ducesei; după ea, fratele ducesei și soțul acesteia din urmă. Ducea este frumoasă după gustul italian, are un chip plăcut și imperios, corsajul foarte umflat, iar sânii mari. Părea foarte mândră de a-l fi cucerit pe duce și a-l ține sub stăpânirea ei atâta vreme. Ducele este un om voinic și brun, de talia mea, cu membrele voinice, căruia i se citește curtenia pe chip și în purtări; trece întotdeauna cu capul descoperit printre oamenii

Michel de Montaigne, oaspetele Biancăi și al lui Francesco

săi, care sunt foarte mulți. Are înfățișarea unui bărbat sănătos de 40 de ani. De partea cealaltă a mesei se aflau cardinalul [viitorul mare duce, Ferdinando] și un tânăr de 18 ani, ambii frați ai ducelui. Ducei și soției sale li se aduce pentru băut un vas și alături un pahar descoperit, plin cu vin, și o sticlă plină cu apă; ei iau paharul de vin, varsă din el în vas atâta cât socotesc, apoi și-l umplu singuri cu apă și așază din nou paharul cu apă pe talgerul pe care paharnicul li-l ține în față. El punea destul de multă apă; ea, aproape deloc. Obiceiul prost al nemților de a folosi pahare peste măsură de mari este aici invers, căci paharele sunt peste măsură de mici”.

ARSENIC PENTRU AMÂNDOI

Bianca afișează relații bune cu cardinalul, fratele lui Francesco, la fel și cu sora celor doi, frumoasa Isabella de Medici, soția lui Paolo Giordano Orsini. Nu-i plac acești oameni, dar este foarte stăpână pe ea, știe să-și disimuleze sentimentele și să-și urmărească interesele. Iar armonia dintre frați, în ciuda suspiciunii care planează asupra Biancăi, se menține. Florența nu o acceptă pe Bianca, populația este cea care o privește față cu ostilitate, ca pe o străină. Dar ea nu pare a se împiedica de trăirile gloatei. Își vede de drum. În ziua când devine mare ducesă de Toscana își logodește și fiica din prima căsătorie cu ducele de Bentivoglio.

Câțiva ani mai târziu, în toamna anului 1587, cardinalul invită cuplul Bianca – Francesco să petreacă două luni la Villa Medici de la Poggio a Caiano: acolo, pe domeniul lui Ferdinando, gazda montează piese de teatru, oaspeții pot face plimbări cu barca pe lac, dar mai ales pot merge la partide de vânătoare, pasiunea lui Francesco. Numai că la 19 octombrie 1587 ducele se simte foarte rău și în câteva ore moare. La zece ore distanță, a doua zi, trece la cele veșnice și Bianca. De malarie, se declară oficial.

Urmează multe speculații despre controversata dispariție a celor doi, dar, în urma cercetărilor ulterioare, cea mai mare trecere o are constatarea că au fost otrăviți cu arsenic de gazdă, de fratele cardinal, pentru a lua el conducerea Toscanei. Ceea ce și face trei zile mai târziu, ignorând drepturile lui Antonio, copil născut dintr-o relație, la acel moment, 1576, încă neoficializată, afirmă acesta. ■

Villa Medici din așezarea toscană Poggio a Caiano, unde a avut loc tragedia

IN MEMORIAM RADU CIUCEANU

S-a stins din viață prof. dr. Radu Ciuceanu, (16 aprilie 1928 – 12 septembrie 2022), membru de onoare al Academiei Române, directorul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului. În anii tinereții s-a alăturat mișcării de rezistență armată din Oltenia împotriva regimului instaurat în România după 23 august 1944. Cei 15 ani petrecuți în temnițele comuniste, chinurile și umilințele de neimaginat îndurate nu l-au înfrânt. După evenimentele revoluționare din decembrie 1989 s-a implicat, fără resentimente, în viața publică.

În aprilie 1993 a fondat – alături de prietenul său mai tânăr, prof. Octavian Roske – Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului sub egida Academiei Române. A reușit, datorită farmecului personal, calităților organizatorice, prestigiului și autorității sale, să strângă în jurul său un colectiv de cercetători inimoși, dornici să pună în lumină „sine ira et studio” adevărul despre regimul totalitar în România, spre știința generațiilor tinere și nu numai. Una dintre preocupările sale a fost stabilirea unor relații de colaborare cu institute de cercetare din fostele țări socialiste, încurajând, în acest sens, schimbul de cercetători, de publicații, realizarea unor proiecte de studiu și manifestări științifice comune. De asemenea, a avut disponibilitatea de a include în structura I.N.S.T. Centrul de Studii Ruse și Sovietice „Florin Constantiniu”, căruia i-a acordat tot sprijinul.

Profesorul Radu Ciuceanu nu a rămas captiv trecutului, dimpotrivă, a oferit cu generozitate sediul institutului drept platformă de schimburi de opinii, dezbateri deschise, menite să pună în lumină adevărul. Străin de orice prejudecăți, a invitat la dialog personalități ale vechii conduceri de partid și de stat, pentru a înțelege cât mai corect resorturile care au stat la baza unor decizii de politică internă și externă a României. A manifestat constant un

Fotografie de Cristina Nichiș Roncea

interes aparte pentru cunoașterea cât mai detaliată a experienței dobândite în studierea fenomenului totalitarismului în alte țări. A fost preocupat de înființarea în România, după exemplul altor țări, a unui Muzeu al comunismului, dorință rămasă, din păcate, neîmplinită.

Activitatea sa prodigioasă în slujba recuperării trecutului comunist a fost recompensată cu nenumărate distincții onorifice și științifice. Membru de onoare al Fundației „Sfinții Închisorilor” (2012), Radu Ciuceanu a primit în anul 2017 distincția „Crucea patriarhală”, cea mai înaltă distincție a Patriarhiei Române. În anul 2016 a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității „Ovidius” din Constanța, iar în 2017 titlul de Doctor Honoris Causa al Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

Impresionanta activitate științifică, precum și inițierea unor proiecte culturale majore, între care realizarea unui Panteon al neamului, și-au găsit deplina recunoaștere la 27 septembrie 2019, când prof. Radu Ciuceanu a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Cercetătorii și colaboratorii institutului, toți cei care l-au cunoscut și l-au apreciat, îi păstrează o vie amintire.

Vasile BUGA

SANDU TUDOR ȘI REVISTA „FLOAREA DE FOC“

MARIUS VASILEANU

Insuficient cercetată, revista Floarea de Foc, coordonată de jurnalistul și poetul Sandu Tudor, conține informații prețioase pentru viitoarea construcție cultural-spirituală intitulată Rugul Aprins.

Primul număr al revistei Floarea de Foc

Desigur, pentru un teolog, însăși denumirea revistei trimite clar la Rugul Aprins și la bine-cunoscutul paragraf biblic în care Moise trăiește plenar o hierofanie (manifestarea Divinității în lume). Iată de ce *Floarea de Foc* poate fi o altă denumire a Rugului Aprins.

Încă din editorialul primului număr al *Floarii de Foc* (nr. 1/6 ianuarie 1932), directorul revistei, Sandu Tudor, notează: „Ne-a biruit gând curat, gând bun. Cu ochi mari de vedenie întrezărim și creștem în noi o icoană viitoare, un stil arzător cum sunt flăcările. Fiecare inimă a unui om tânăr e, aieva, o floare de foc, din marele rug înflăcărat și nemistuit al Vieții care aprinde întunerecul. Din pricina aceasta îndrăzneala ne mână spre războaie cruntă. Vlaga pe care o purtăm în mădulare ne îndreptățește și ne dă temeiul de la care pornim. Război tuturor acelor ce socotesc viața o întâmplare oarbă sau gluma searbădă a unui demiurg nebun, fiindcă noi înțelegem să întărim și să mărturisim că această viață are ceva în ea ce duce spre armonie și un rost propriu“. De la aceste gânduri pornește jurnalistul a construi ceea ce pare a fi

un proiect, un program al revistei nou-înființate. Cu precizarea, previzibilă, că „războiul“ despre care vorbește este mai degrabă nevăzut – precum în majoritatea demersurilor de ordin spiritual –, dar, totodată, are și aspecte vizibile, după cum urmează să arătăm mai jos.

RĂZBOIUL LUI SANDU TUDOR

Revista *Floarea de Foc* a avut însă o apariție mai degrabă aleatorie: o primă serie, de doar câteva numere, a apărut săptămânal. Următoarele două etape ale vieții acestei reviste au fost inserate ca supliment cultural în ziarul *Credința*, coordonat de același Sandu Tudor, apărut un an mai târziu. Spre deosebire însă de ziar, tipărit neîntrerupt între anii 1933 și 1938, revista *Floarea de Foc* apare în trei etape, totalizând puține numere, între anii 1932 și 1936.

Dintre viitorii membri ai Rugului Aprins, alături de cel care avea să devină părintele Daniil Sandu Tudor, au mai scris la *Floarea de Foc*: Alexandru Mironescu, Paul Sterian, Mircea Vulcănescu, Marcel Avramescu. Ea a

O nouă serie de piloți

Ultima promoție a școlii

Decembrie 1936,
Sandu Tudor este al cincilea din stânga,
proaspăt absolvent al școlii de piloți

fost făcută cu câțiva prieteni – există mărturii care susțin că, cel puțin într-o primă instanță, revista a și fost finanțată de un bun prieten al lui Sandu Tudor, Mircea Vulcănescu (până să se petreacă o penibilă ruptură între cei doi). Iată alte semnături importante astăzi, personalități în devenire, pe-atunci: Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Arșavir Aterian, Haig Aterian, Barbu Brezianu, Petru Comarnescu, Mac Constantinescu, Alexandru Sahia, Ovidiu Papadima, Horia Stamatu, Mircea Streinul, Emil Botta, Edgar Papu, N. Carandino, Dan Petrașincu, Zaharia Stancu, Ion Biberi ș.a. Vom mai găsi în revistă interviuri cu Camil Petrescu și Marcel Iancu, reproduceri ale unor lucrări de artă realizate de Margareta Sterian, Mihaela Pătrașcu, Mac Constantinescu, Constantin Joja, Marcel Iancu etc.

După cum se poate observa, semnatarii aveau ideologii și simpatii politice care acopereau întreg spectrul politic românesc al acelor ani. În plus, unii erau și evrei, ceea ce demonstra din nou simpatia lui Sandu Tudor pentru această etnie – fapt confirmat ulterior cu diverse ocazii, inclusiv prin câteva articole explicite semnate de acesta în ziarul *Credința*.

Și totuși, despre ce „război“ vorbește Sandu Tudor în articolul său programatic? Autorul este cât se poate de explicit: „În lumina acestui semn de foc ridicăm curată

spada cu două tăișuri a unei hotărâri fără șovăire, hotărâre sprijinită tare pe un temei de încredere în Viață. Suim spre lumini de flacără nouă spada acestui cuvânt tăios, cuvânt liber, ce-l dorim cât mai rodnic. Pe luciul acestor două tăișuri, lumina și umbra, binecuvântarea și hula, joacă lămurit un joc viteaz. Pentru îmbuiabăii prejudecăților și tuturor bucatelor pământului, amintim lapidar marele glas al Celui ce s-a răstignit pentru noi: «Foc am venit să zvârl pe pământ și cât aș vrea să fie acum aprins! Nu pacea am venit să aduc, ci sabie» Războiul creator, izvor al năzuințelor ce străpung cerul, războiul ce dorește pacea izbăvitoare nu pacea înțelegătoare a lumii de acum, iată deviza de pe scutul ce îndrăznim să purtăm“. Este vorba așadar de modelul hristic și de un război nevăzut, de ordin spiritual, duhovnicesc.

O ALT FEL DE ȚARĂ

Să ne reamintim, cu doar câțiva ani mai devreme (1929), Sandu Tudor făcuse o călătorie de suflet în Muntele Athos, venise de acolo puternic marcat, pe viață – ca dovadă faptele sale de mai târziu: coagularea Rugului Aprins și intrarea în monahism.

O altă temă redundantă în scrierile lui Sandu Tudor a fost generată de Primul Război Mondial, încheiat de curând. Participant activ pe front, autorul rămâne marcat pe viață. De unde și dezamăgirea sa că România își revine cu greu din

Marcel Avramescu (stânga) și Paul Sterian, student

acest uriaș traumatism, că schimbările sunt prea încete: „Ceva a tresărit însă și s-a aprins în inima României de după războiu. Orice s-ar spune, noi simțim că domnia toropelei, a nepăsării, s-a sfârșit. Nu ne mai trebuie făgăduita fericire care mai sosește. Nu ne trebuie liniștea falsă, liniștea morții și a ucenicilor ei. A apus veacul acelor tăgăduitori ce-n miopia sau reaua lor voință s-au bizuit totdeauna pe prejudecata că acest popor nu a avut și nu are niciun avânt adevărat, nicio revoltă reală, din care să se înțeleagă râvna spre înălțimile de zăpadă ale gândului, spre piscul în care lucește luceafărul polar al Duhului.

Peste tot se simte acea arșiță, acea sete a sufletelor râvnitoare. Mai tuturor în inimi s-a aprins o scânteie pe care totuși fiecare o ascunde ciudat sub obroc și pâlparea ei mocnește înăbușit. Noi ne-am hotărât să ridicăm însă această luminiță nouă în vileag și să chemăm marele vânt din cele patru zări care să involbureze flăcări uriașe, să împlinescă cereasca floare de foc. Vălvătaia spiritului, patima Duhului, din nou înviată în noi norodul [...] Cine se va împotrivi talazului sufletesc al unui întreg tineret? Nu. Această revărsare a spiritului trebuie să urce, să ne cuprindă, să ne spele, să ne curețe cu binecuvântatul ei botez de foc. O spunem răspicat: venim ca tulburători, cu sabia cuvântului și floarea de flacără a propriei noastre inimi în palmă, cu o binecuvântare și o hulă pe buze“.

În spatele exprimărilor metaforice, fostul poet al revistei *Gândirea*, tânăr încă, visează la o altfel de țară. Patriotismul său nedeșteptat se va manifesta ulterior și în câteva articole din *Floarea de Foc*, dar mai ales în *Credința*. Chiar dacă deplasat pentru luciditatea cititorului de astăzi, „proiectul“ mai degrabă poetic al lui Sandu Tudor se încheie cu aceste fraze trepidante, voit apoteotice: „Război acelor ce se împotrivesc să scoatem cadavrele din casă. Război mentalității de prostituată cabotină care își bate joc cu perversitate de sine și de ai săi. Război cinismului care a creat toată dezorientarea, toată farsa, tot jaful material, dar mai ales sufletesc“.

Acestui articol programatic îi vor urma altele, înrudite, scrise în același stil îndrăzneț – să nu uităm epoca în care trăia autorul și vârsta sa (36 de ani). Să ne mai amintim și de faptul că făcuse par-

Emil Cioran înainte de a părăsi România (stânga) și Mircea Vulcănescu, în tinerețe

te activ dintr-una dintre organizațiile studențești ale vremii, astfel încât aceste „chemări la luptă“ sunt produsul unui pat germinativ natural.

ADEVĂRURILE NOASTRE DE TOTDEAUNA

Dar anticipări ale Rugului Aprins vom găsi în nenumărate articole de ale lui Sandu Tudor, unele publicate și în *Floarea de Foc*. Iată încă un mic exemplu care pornește de la volumul lui Neagoe Basarab dedicat fiului său, Teodosie (*Floarea de Foc*, Nr. 3, 3 februarie, 1936): „Sensul acesta românesc al prezentului veșnic, al clipei nemuritoare care trăiește în sine tot trecutul, dar vede și înfăptuește profetic în ea și tot viitorul, se simte ca o lumină înaltă, de la primul cuvânt al cuviosului voievod. El își dă limpede seama că, în viața istorică a unui neam, trebuie să se arate din răstimp în răstimp câte un om, căpetenie, vodă, voievod în înțelesul duhovnicesc al cuvântului, inițiat în tradițiile sufletești ale neamului. Aceștia sunt oamenii aleși, unșii cari se arată în clipele cele mari, hotărâtoare, ctitorii sufletești ai neamului. Și dacă este un voievod căruia i se poate da titlul de voievod al culturii, în sens profund, apoi numai bunului și credinciosului Domn, Neagoe Basarab Voievod, se poate da.

Adevărurile lui sunt adevărurile noastre de totdeauna, menite să crească din ce în ce mai puternic peste toată viitorimea. În credința lui de foc, el știe și crede cu tărie că popoarele creștine trebuie să se apropie, să meargă din ce în ce mai

Portret
al jurnalistului
Sandu Tudor

mult spre împlinirea Evangheliei. Istoria nu mai este decât această apropiere de izvorul cel sfânt de «cruce, dupre care a izvorât viață în toată lumea». Și dacă voievodul spicuiește din felurite cărți sfinte nestimatele cuvintelor de viață dătătoare, nu o face cu simțământul unui modern care se frământă exterior, ca să închege o zisă originalitate pe care își pune numele propriu. Făcătorul de

cărți al zilelor noastre chinuit de acest demon al originalității, când își însușește un gând de undeva, îl ia cu simțământul celui ce fură și stăpânește, plagiază. Pe când cei din vechime, care nu cugetau să întocmească cărți de mare tiraj pentru marea mulțime necunoscută, ci își adunau sufletul și adevărul lui pe fețele gălbue ale unui manuscris, pe care îl împodobeau cu chenare și îl întăreau și cu alte mărturii, mai tari; învățăturile părinților celor sufletești și sfaturile celor din bătrâni [...] și pentru că istoria popoarelor este acest mare marș spre realizarea Evangheliilor, va veni cu siguranță o zi când sufletele tuturor marilor cititori și mărturisitori se vor arăta din nou în lumină, întorși din uitare și vor juca rolul lor suprem în lume, pe care azi, din pricina stărilor protivnice, nu le pot înfăptui. Și sfânta Rumânie, sămânța nemuritoare a acestui pământ, ni se va arăta atunci, cu chipul și trăsăturile cuviosului Voevod.“

Învățăturile lui Neagoe... este, între multe altele, și un volum impregnat de tradiția mistică isihastă – iată una dintre rațiunile acestui articol semnat de Sandu Tudor, isihasmul fiind căutarea de căpătâi de mai târziu a protagoniștilor Rugului Aprins. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 decembrie 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine a fost cronicarul cazac ce a numit perioada de haos de după moartea lui Hmelnițki „Ruina“?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din septembrie 2022 este:

„*Epoca Bronzului*“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Dorel Valentin Dogaru**, din **Brașov**, jud. Brașov.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

ȘTEFAN CEL MARE ĂPRIGUL SFÂNT AL MOLDOVEI

IONUȚ ALEXANDRU BANU

(Muzeograf, Muzeul Municipiului București,
Secția de Antropologie Urbană)

Tabloul votiv de la Mănăstirea Voroneț, frescă din secolul XVI

Ștefan cel Mare este una dintre personalitățile marcante ale istoriei noastre, înzestrată cu calități de diplomat, om de stat, dar mai ales de conducător militar. Toate aceste calități coroborate au dus la depășirea unor momente de criză. „Om preaînțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supușii sei, îndurător și drept, mult apărător și generos” – așa îl descria medicul său curant

de origine venețiană, Leonard de Massari. Aceluiași medic, pe patul morții, i-a spus: „De când sunt domn al acestei țări, 36 de răboaie am dat, în 34 am învins și două am pierdut”.

Stefan, fiul voievodului Bogdan al II-lea și al doamnei Oltea-Maria, pe filieră paternă, nepot al lui Alexandru cel Bun din neamul Mușatinilor, iar pe filieră maternă, strănepot al Basarabilor, a luat sceptrul Moldovei într-o perioadă de cumpănă.

Alexandru cel Bun a lăsat urmașilor o țară bine încheagată. Din cauza lipsei unor norme bine stabilite în ceea ce privește succesiunea la tron, ca urmare a sistemului ereditar ce se practica în ambele principate, exista mereu prilej de dispute pentru domnie, certuri care erau folosite de puterile vecine.

În Moldova sub urmașii lui Alexandru cel Bun, dar și în Țara Românească sub urmașii lui Mircea cel Bătrân erau frecvente lupte lăuntrice, cărora li se adăugau amestecul polonezilor și ungurilor în spațiul moldovenesc și al ungurilor și otomanilor în Țara Românească.

În Cronica lui Ștefan cel Mare, al cărei manuscris în limba germană a fost descoperit în 1937 de profesorul polonez Olgierd Górka și a fost editată la noi de Ion Constantin Chițimia, este relatat acest moment: „În anul cum se socotește de la nașterea lui Christos 1457, în luna lui aprilie, în săptămâna mare dinaintea Paștilor, veni Ștefan

Toate gurile te numesc și toți într-un gând
prea mult te laudă

(Papa Sixt al IV-lea
despre Ștefan cel Mare)

Vodă, fiul lui Bogdan Vodă, cu o mică oaste. Și veniră asupra lor Aron Vodă la un părau sau apă cu numele Hreasca, la Doljești. Așa, goni Ștefan Vodă pe Aron Vodă din țară și rămase însuși domn prin silnicie.“

In locul numit „Direptate“, pe Valea Siretului, Ștefan va organiza o mare ceremonie de încoronare. În legătură cu acest episod, marele cronicar Grigore Ureche, în Letopisețul Țării Moldovei, nota: „Deciia Ștefan Vodă strâns-au boierii țării și mari și mici și altă Curte mărunță dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări, la locul ce să chiamă Direptatea, și i-au întrebat pre toți: iese-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: «Întru mulți ani de la Dumnezeu să domnești». Și decii cu toții l-au ridicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Și de acolea luo Ștefan Vodă steagul Țării Moldovei și să duse la scaunul Secevei. Decii, Ștefan Vodă gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așaze țara, ci de războiu să gătiia, că au împărțitu oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.“

Laiotă Basarab, frescă târzie de la Hurezi

Regele Poloniei, Sigismund I (1506 – 1548), îl caracteriza pe Ștefan astfel: „Ștefan era din fire abil, viclean, aprig, nestatornic, viteaz și cu un suflet mare, pentru care a fost numit de către cei tineri, o vulpe șireată“. După înfrângerea lui Matia Corvin la

Doamna Voichița

Baia în decembrie 1467, dobândește în Ardeal cetățile Ciceu și Cetatea de Baltă cu toate ținuturile lor, dar ca feude ungurești, prin care regele ungar salva suzeranitatea față de domnul Moldovei. Aceste relații cu Ungaria vor rămâne cordiale până la finalul domniei.

Pe întregul parcurs al domniei lui Ștefan cel Mare, Moldova a atins apogeul unei dezvoltări statale, a cunoscut o vastă perioadă de stabilitate internă, o prosperitate economică, dar și liniștea socială. A ridicat la demnități oameni din mica boierime, pe baza meritelor militare. În plan extern a căutat să nu aibă doi dușmani simultan.

Dorind să creeze un front antiotoman, în 1473 începe o amplă activitate de scoatere a Țării Românești de sub influența Porții, astfel că la începutul lunii noiembrie cele 12 cete ale armatei domnului Moldovei împreună cu Laiotă Basarab, ce urma a fi înscăunat, îl înving pe Radul cel Frumos. Acesta din urmă, la data de 21 noiembrie fuge spre București. După doar două zile, Ștefan îl ajunge și asediază reședința domnească.

Cronica lui Ștefan cel Mare relatează „asediul cu tărie“ de la București și „fuga lui Radu Vodă în timpul nopții“. Potrivit letopisețului lui Grigore Ureche, la 24 noiembrie 1473, moldovenii intrau în Cetatea Bucureștilor: „Ștefan Vodă au dobânditu Cetatea Dâmbovița și au intratu întrânsa și au luat pre doamna Radului vodă și pe fiica-sa Voichița o au luat-o lui [ulterior îi va deveni soție – I.A.L.B.] și doamna și avuțiile toate și veșmintele cele scumpe și visteriile și steagurile lui și petreceau acolo trei zile în veselie.“ Rămas în București, Ștefan a luat o

*Piesă din patrimoniul
Muzeului Municipiului București*

serie de măsuri pentru siguranța țării împotriva unei invazii otomane, dăruind Țării Românești nu doar un domn, pe Laiotă Basarab, ci numind și părcălăbi în toate cetățile cucerite.

Din punct de vedere economic, țara era bogată, negustorii italieni, polonezi, armeni, care traversau Moldova în drumul lor spre Liov (astăzi regiune din Ucraina, dar care între anii 1349 – 1772 a aparținut Poloniei), aduceau din Orient covoare, mirodenii și pietre prețioase, lăsând astfel mulți bani în vistieria domnească datorită taxelor vamale. Vămile erau dispuse pe principalele artere comerciale. Vama de import se plătea doar la Suceava, iar vama de export la Cernăuți pentru Regatul Poloniei, la Chilia pentru

Imperiul Otoman, Cetatea Albă pentru Hanatul Crimeii, Adjud pentru Regatul Ungariei și Putna pentru Țara Românească.

Personalitatea marelui voievod este întregită și de numeroasele mărturii ale cronicarilor vremii. Pe lângă Grigore Ureche, îl amintim pe cronicarul de origine poloneză Matia Miechowski care afirma despre voievod: „Bărbat glorios și victorios care a biruit pe toți regii vecini... om fericit căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile. Căci pe când altora le-a dat numai unele însușiri și anume prudența împreună cu șiretenie, altora virtuți eroice și spirit de dreptate, altora biruința contra dușmanului, numai ție ți le-a hărăzit pe toate la un loc. Tu ești drept, prevăzător, isteț, biruitor contra tuturor dușmanilor. Nu în zadar ești socotit printre eroii secolului nostru“. Iar Nicolae Iorga, în lucrarea dedicată voievodului *Istoria lui Ștefan cel Mare*, nota: „Ștefan nu era un om pornit, nu era un suflet doritor de faimă, nu era un poet al răzvoaielor, ci un om de cărmuire care cântărește puterile, prevede sfârșitul încăierărilor și se îndreaptă numai la fapte în adevăr folositoare țării sale. Într-unul găsisse poporul românesc cea mai deplină și curată icoană a sufletului său: cinstit și harnic, răbdător fără să uite și viteaz fără cruzime, strașnic în mânie și senin în iertare, răspicat în grai, gospodar și iubitor al lucrurilor frumoase, fără nicio trufie în faptele sale, care se pare că vin printr-unul de aiurea și de mai sus, de la Dumnezeu.“

Ștefan cel Mare a fost un sprijinitor al culturii și al bisericii, ctitorind 44 de mănăstiri și biserici atât în Moldova, șapte dintre ele doar în Bucovina, cât și în Țara Românească, Transilvania sau la Muntele Athos.

La data de 20 iunie 1992, după 488 de ani de la trecerea în neființă, Biserica Ortodoxă Română l-a canonizat cu numele de „Ștefan cel Mare și Sfânt“. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

EPIGRAFIA EGIPTEANĂ ȘI NAPOLEON BONAPARTE

MIHAIL WALTER TEUTSCH

Epigrafia studiază inscripțiile pe materiale dure. De la granitul aspru la umilele cioburi de ceramică denumite „ostraca”, știința acoperă practic orice material dur pe care se pot fixa cuvinte.

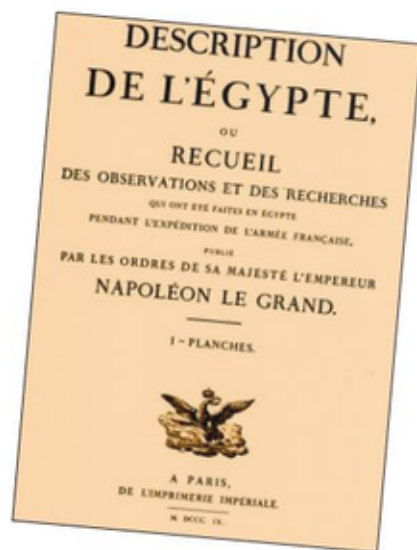
Textele scrise de egipteni pe aceste suporturi dure erau într-o limbă care prin însăși forma semnelor utilizate pentru consemnarea ei (adică elementele umane, vegetale, minerale ale universului egiptean, preluate ca fonograme sau ideograme) stârneau atenția și interesul cercetătorilor, alcătuind o adevărată poezie grafică. Este o limbă care îndrăgește imaginile concrete, săracă în ceea ce privește vocabularul filosofic, dar bogat înzestrată cu toate imaginile vieții.

Una dintre cele mai importante lucrări care au constituit bazele epigrafiei egiptene a fost *Description de l'Égypte* (Descrierea Egiptului), publicată între anii 1809 – 1828. Scrierea ei s-a datorat în primul rând cercetătorilor care l-au însoțit pe Napoleon Bonaparte în campania sa din Egipt în anul 1798 (Magazin istoric, nr. 10/1969). Deși expediția militară s-a încheiat cu un eșec, pentru lumea științifică a reprezentat o victorie strălucită. Savanții care au fost alături de generalul francez au avut ocazia să vadă monumentele egiptene și să copieze textele gravate pe ele, aducându-le în Europa. Reușita va duce mai târziu la apariția epigrafiei egiptene și, cel mai important, la nașterea egiptologiei înseși.

Până în epoca modernă, percepția europeană asupra culturii egiptene antice s-a bazat exclusiv pe informațiile furnizate de Biblie și de textele scrise de autorii greco-romani precum Herodot, Diodor din Sicilia, Strabon, Plutarh, Ammianus Marcellinus etc. Aceste surse au pentru istoria Egiptului Antic o importanță foarte mare chiar și în ziua de astăzi, dar multe conțin și erori sau neconcordanțe cu realitatea istorică propriu-zisă. Odată cu expediția lui Napoleon, a apărut o nouă perspectivă europeană asupra istoriei și civilizației egiptene antice.

ISTORIE FĂRĂ ISTORICI

Numărul savanților care au fost alături de Bonaparte se ridica undeva la 150 – 160 de oameni,

Ruinele din Karnak, ilustrate de arhitecții Charles-Louis Balzac și François-Charles Cécile

majoritatea făcând parte din „Commission des sciences et des arts” (Comisia de științe și arte). Cei mai mulți aveau puține cunoștințe despre istoria și civilizația Egiptului, deci pentru ei toată această aventură militară a însemnat accesul la noi informații, la noi domenii de cercetare și la noi perspective.

Acest grup de oameni de știință nu a numărat istorici sau epigrafiști, ci doar arhitecți, doctori, botaniști, mineralogi, chimiști și mulți ingineri. Unul dintre ei avea doar 15 ani, iar media de vârstă s-a estimat că era de 25 de ani. Faptul că erau mulți ingineri printre ei a avut ca rezultat final o contribuție enormă în ceea ce privește studierea vestigiilor antice. Toți erau pregătiți să realizeze desene de precizie, cu o rigoare științifică, au efectuat măsurători ale monumentelor și sculpturilor de maxim interes ce se mai păstrau. Entuziasmul acestor tineri cercetători i-a dus la descoperiri fascinante, iar spiritul iluminist al expediției științifice i-a determinat să producă o lucrare fără precedent.

Napoleon nu îi luase cu el în Egipt ca să studieze istoria și artefactele locale. Trebuia să-i ajute pe egipteni să îmbunătățească exploatarea loturilor de pământ și să analizeze posibilitatea construcției unui canal ce ar fi legat Marea Mediterană de Marea Roșie. Pentru că expediția a fost organizată foarte rapid (în mai puțin de trei luni), instrucțiunile pentru cercetători au fost redactate într-un timp record. Ca urmare, mulți dintre acești savanți nu aveau o idee clară despre ce trebuia să fie făcut la fața locului, lucru care le-a oferit o oarecare libertate de mișcare.

Printre tinerii care s-au remarcat în această expediție și care au realizat în cele din urmă lucrarea *Description de l'Égypte* îi putem cita pe: Edme François

Jomard, Jean-Baptiste Prosper Jollois, Jacques Antoine Viard, Villiers du Terrage, Gaspard de Chabrol, Michel Ange Lancet, Jean-Marie Dubois-Aymé, dar și alții, precum André Dutertre sau Henri-Joseph Redouté, care erau desenatori profesioniști. Monumentele egiptene de arhitectură faraonică au avut un mare impact asupra acestor cercetători, care au desenat, pe baza unor măsurători minuțioase, hărți folosite și astăzi.

Astfel, artistul Dominique-Vivant Denon, care a urmat armata generalului Desaix în Egiptul de Sus în 1798 și 1799, a fost entuziasmat de arhitectura egipteană, mai ales când a descoperit templul din Dendera. Fiind singur și mereu în mișcare, nu a putut copia toate textele egiptene. Desenele sale, publicate începând din 1802 și foarte apreciate de publicul de specialitate, sunt totuși lucrările unui artist, nu ale unui inginer și cu atât mai puțin cele ale unui epigrafișt. Caracterele hieroglifice sunt foarte aproximative și inexact desenate.

HÂRTIE ȘI CREION, GLOANȚE TOPITE ȘI STUF

În același timp, avea loc o altă expediție științifică sub conducerea inginerului Girard, tot în Egiptul de Sus, care inițial avea ca scop strângerea de informații despre agricultură și artă. Din expediția respectivă au mai făcut parte ingineri precum Jollois, Villiers du Terrage, Dubois-Aymé, Victor Dupuis și un artist pe nume Jean-Jacques Casteix. Ei au fost captivați de siturile antice pe care le-au văzut, astfel încât au început să facă măsurători

Sfinxul, ilustrație de Dominique-Vivant Denon

*Farfurie
cu reproducerea
Coloșilor
lui Memnon,
pe baza unei
ilustrații a lui
Dominique-Vivant
Denon;
Napoleon
a comandat piesa
cu intenția
de a o face cadou
lui Josephine
în momentul
divorțului,
însă ea a refuzat-o*

ale monumentelor pe care le-au găsit acolo și să deseneze absolut tot ceea ce vedeau. Nu doreau să producă desene artistice, ci schițe științifice, urmărind un plan metodic de lucru. Totuși, la Dendera, Villiers du Terrage și Jollois au încercat să reproducă cât mai exact zodiacul egiptean (*Magazin istoric*, nr. 9/2010) pe baze arheologice, acordând atenție scenelor sculptate în basoreliefuluri.

Lipsa de cunoștințe epigrafice a persoanelor care l-au însoțit pe Bonaparte în Egipt a dus la incapacitatea de a realiza un adevărat studiu în acest sens. S-au îndeletnicit mai ales cu copierea gravurilor sau inscripțiilor, din acest motiv reproducerile au fost destul de aproximative, mai ales că nici nu aveau foarte mult timp la dispoziție.

S-au bazat în mare parte pe două unelte importante: hârtia și creionul. Nu au folosit niciodată scări pentru a copia textele care se găseau la nivelurile înalte ale coloanelor, deoarece nu au avut la îndemână așa ceva. Drept urmare, au reușit să copieze doar inscripțiile de la bază.

Lucrarea *Description de l'Égypte* prezintă doar șase inscripții de pe terasa acoperișului marelui templu de la Karnak, fiind cele mai importante. De asemenea, în unele cazuri excepționale, inginerii foloseau mulaje pentru a copia exact inscripțiile. Acestea erau făcute mai ales din sulf, tencuială, ceară și chiar metal, în cazul sarcofagelor. Mulajele au constituit modele pentru desenatorii și gravorii lucrării *Description de l'Égypte*. Obiectivul inginerilor era copierea cu maximă precizie a tuturor hieroglifelor, pe cât era posibil, așa cum scria și Joseph Fourier în prefața lucrării: „Ne-am propus, în majoritatea acestor desene [de reliefuluri] să transcriem cu fidelitate semnele hieroglifice; și nu am copiat numai formele individuale, dar și ordinea și dispoziția acestor semne“.

În multe cazuri, *Description* subliniază importanța inginerilor în reproducerea fidelă a scenelor și hieroglifelor. Date fiind dificultățile climei egiptene, caldă și uscată, aceștia au lucrat doar seara și dimineața. Lipsa hârtiei și a creioanelor i-a condus la crearea unor instrumente de scris improvizate (topind gloanțele și folosind stuful).

Pentru fiecare sit arheologic, prezentarea planșelor în lucrare este întotdeauna aceeași: vederea începe cu mari peisaje, vizualizarea monumentelor și apoi cu detalii ale părților componente. Hieroglifele joacă un rol important în explicarea desenelor de pe plăci, unele dintre ele prezintă scene și coloane mici de texte, dar în multe alte scene lipsesc complet.

Membrii expediției nu au putut copia toate hieroglifele din lipsa timpului, lucru care a făcut ca unele planșe să fie incomplete. În schimb, au reușit să copieze hieroglifele prezente lângă imagini, înțelegând importanța acestora. De asemenea, expediția a descoperit un artefact unicat – Piatra din Rosetta, un decret al faraonului Ptolemeu al V-lea (204 – 180 î.H.) scris în limba egipteană cu hieroglife și în alfabetul demotic și în limba greacă. Aceasta din urmă fiind cunoscută savanților occidentali, piatra a permis cercetătorilor Jean-François Champollion și Thomas Young să descifreze scrierile egiptene.

Cu toate lipsurile întâmpinate, eforturile tinerilor care l-au însoțit pe Napoleon, aflați la începutul carierei profesionale, au pus bazele egiptologiei moderne, știință care a început să deslușească până în zilele noastre istoria Egiptului Antic. ■

Schițe ale coloanelor ruinelor din Insula Philae

„DRUMUL COROANEI“

MĂRIUCA DRĂGOI

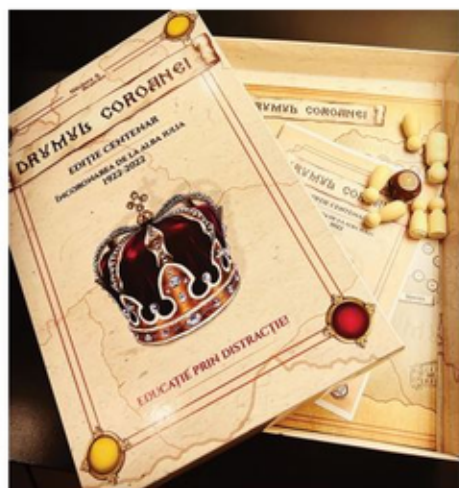
Sunt studentă la Istoria Artei, Facultatea de Istorie, Universitatea București. Am visat să creez un joc care să îmbine educația și distracția. Vă voi povesti cum mi-a venit această idee și cum am reușit să realizez jocul „Drumul coroanei“.

Întotdeauna am considerat că tânăra generație este viitorul și că, dacă ne dorim anumite schimbări, în domeniul cultural, de pildă, trebuie să investim în educație. Sunt studii care arată că modalitatea cea mai eficientă de învățare pentru copii este prin joc. Așa mi-a venit ideea de a crea un *board-game* dedicat acestora, prin care să învețe, într-un mod distractiv, istoria națională. În copilărie, frecventând muzee din țară, mi-am dat seama că mi-aș fi dorit să existe și la noi, așa cum există în alte țări, în special în țările nordice, astfel de jocuri care să îmi dezvolte cultura generală, în special în direcția istoriei.

Am găsit ocazia conturării visului meu, crearea jocului, prin participarea la concursul „Centenar Creativ“, ediția a II-a, organizat de Muzeul Cotroceni, ce a avut ca temă centrală

„Încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, de la Alba Iulia, din 15 octombrie 1922“, eveniment de la care au trecut 100 de ani. Aveam ideea, dar materializarea ei îmi era aproape imposibilă, neavând cunoștințe de grafică. Verișoara mea Beatrice Niculae, *visual artist*, este cea care a făcut ca visul meu să devină realitate, realizând o grafică ce înfățișează în imagini, pe tabla de joc, personalități și locuri simbol ale acelor evenimente. Instrucțiunile de joc, de asemenea cu o grafică deosebită, oferă jucătorilor informații istorice prețioase și variante alternative de învățare prin joc.

„Drumul coroanei“ se adresează copiilor cu vârsta peste 5 ani și familiilor cu copii, fiind un joc care presupune parcurgerea unui traseu istoric (pași prin istorie) ce pornește din București (mai precis, de la Palatul Cotroceni)

și care se termină cu Alba Iulia. Drumul nu este doar unul geografic, ci și unul istoric, cronologic. Plecarea de la București este asociată cu locul în care s-a decis, după doi ani de neutralitate, intrarea României în Primul Război Mondial de partea Antantei, iar destinația dublă de la Alba Iulia este asociată cu 1 decembrie 1918 – Marea Unire – și cu Încoronarea din 15 octombrie 1922. De asemenea, anumite orașe cheie regăsite pe harta României Mari (harta de joc) simbolizează un parcurs cronologic din istoria națională și sunt asociate cu evenimente care au contribuit la realizarea Marii Uniri din 1918 și, ulterior, la Încoronarea din 1922.

Scopul jocului este acela de a câștiga co-

roana, ajungând la Alba Iulia, respectiv de a fi încoronat pentru reușita drumului parcurs, așa cum, acum 100 de ani, regii României Mari au reușit să străbată drumul până la această realizare. Pentru a parcurge traseul, jucătorii vor da, pe rând, cu zarul, mutând numărul de căsuțe înscris pe zar. Din loc în loc, vor întâlni puncte cheie din drumul spre încoronare, puncte care vor îngreuna sau ușura calea jucătorilor spre coroană, acestea fiind poziționate pe locul în care se află orașele cheie despre care aminteam mai sus. Tabla de joc este presărată cu ilustrații simbolice ale locurilor și evenimentelor marcante.

Jocul are ca scop principal educația prin joc, cei mici putând să se distreze cu familia și, în același timp, să învețe și despre cum odată, acum 100 de ani, lucruri mărețe se întâmplau în țara noastră.

Cu toate că proiectul nu a fost cel câștigător la concursul „Centenar creativ”, am crezut mai departe în ideea mea și am ales să produc jocul individual, momentan, într-o serie mică.

Este disponibil spre vânzare online, prin contact la adresa de email drumulcoroanei@gmail.com, urmând ca din luna noiembrie să îl găsiți spre vânzare și în magazinele unor muzee, despre care vă voi anunța ulterior pe pagina de Facebook (Drumul Coroanei) sau pe Instagram ([drumul_coroanei](https://www.instagram.com/drumul_coroanei)).

Acesta este drumul pe care l-am parcurs pentru a-mi transforma visul în realitate, așa cum visul românilor s-a realizat acum 100 de ani! ■

POTRIVNICILE EXILULUI

Continuăm prezentarea raportului trimis regelui Mihai privind activitatea Comitetului Național Român la 25 octombrie 1962. Documentul (Magazin istoric, nr. 9/2022) face parte din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l oferi cititorilor noștri.

In adevăr, în ultimele două luni, această Comisie a Camerei reprezentanților a convocat un număr însemnat de exilați din țările captive precum și înalți funcționari din Departamentul de Stat, pentru a culege informații asupra situației din țările noastre și pentru a avea vederile unora dintre noi asupra unor probleme politice americane în legătură cu Națiunile Captive.

Eu însumi am fost convocat în fața acestei comisii care și-a încheiat de curând lucrările și a publicat într-un volum mărturiile primite.

Faptul că o Comisiune specială a Congresului a luat în cercetare situația din țările captive are desigur o semnificație și arată că Congresul american – mai mult decât chiar Guvernul american – păstrează un interes activ pentru țările noastre.

Sire,

În aceeași vreme, Comitetul Național Român a continuat să se preocupe de evoluția situației interne din țara noastră și să studieze, pe baza informațiilor pe care le-a căpătat de la mulți compatrioți sosiți de curând din țară, cât și pe baza publicațiilor comuniste, ultimele schimbări ce au avut loc în țara noastră.

În această privință însă nu putem raporta

Majestății Voastre vreo modificare favorabilă de care s-ar putea bucura poporul român subjugat.

Condițiile materiale au rămas tot atât de aspre pentru toate categoriile sociale – cu excepția unei mâini de comuniști –, iar apăsarea poliției nu s-a atenuat.

Ceea ce se cheamă „destalinizarea” nu a avut nici un efect în România, spre deosebire de alte țări captive, unde totuși mici îmbunătățiri au avut loc.

În țara noastră, regimul comunist nu a suferit schimbări, nici în personal, nici în mentalitate și metode. Oamenii continuă să fie aruncați în închisori cu aceeași lipsă de scrupule ca și mai înainte; asupra tuturor apasă spionajul și teroarea comunistă și în domeniul culturii scriitorii sunt supuși la aceeași strictă supraveghere și același control riguros.

Dorința vinovată a țărilor libere din occident de-a extinde comerțul cu țările captive a continuat să se dezvolte și numeroase delegații comerciale din Anglia, Franța, Italia, America etc. au vizitat țara noastră, dând astfel o directă și indirectă încurajare regimului comunist și contribuind la întărirea economică a imperiului sovietic.

(Va urma)

DICTIONAR MITOLOGIC

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Personificare a apelor care înconjoară lumea în mitologia greacă, cel mai mare fiu al lui Uranus – Legendara soție a meșterului Manole. 2) Frumoasă femeie iubită de Zeus, pedepsită apoi de Hera, care i-a luat copiii, transformată de acest chin într-o fantomă monstru ce fură și mănâncă prunci – Nefericitul tânăr babilonian îndrăgostit de Thisbe, care, crezând că iubita a fost ucisă de un leu, s-a sinucis la poalele unui dud, urmat apoi de aceasta după ce i-a văzut trupul neînsuflețit, în cinstea iubirii lor interzise zeii transformând culoarea dudelor în roșu. 3) Primul dintre poemele atribuite lui Homer, ce înfățișează fabuloasa legendă a Războiului Troian – Zeul egiptean al Pământului, părinte al șerpilor și al zeilor Osiris, Set, Isis și Nephthys. 4) Divinități maișee cu aspecte diferite în funcție de spațiul și cultura în care erau venerate, în general fiind considerate spirite ale munților și pământului – Gigant participant la lupta împotriva olimpicienilor, în care a fost ucis de Dionis. 5) Epis! – Festival specific poporului dayak din Indonezia,

ce are loc de obicei în luna iunie. 6) Mama zeului viilor la greci, fiica lui Cadmus și a zeiței Harmonia – Alt nume al divinității egiptene a Pământului, ce-și are originea dintr-o transliterare greșită în limba greacă. 7) Această formă de relief a fost creată atunci când Poseidon a despicat stânca cu tridentul său, iar locul a fost un timp locuința lui Aristeu, fiul lui Apollo și Cyrene – Sculptor francez, creator al statuii *Faun cu ied* (Jacques François Joseph, 1717 – 1776). 8) Insulă grecească unde s-au născut Zeus, Apollo și Artemis, în care domnea legendarul rege Minos – Dea! – Bel! 9) Fiica zeului Sangarius, ce l-a născut pe păstorul Atis din Frigia – Lina! 10) Zeul soarelui în Mesopotamia, care, fiindcă vedea tot ce se întâmpla în lume ziua, a fost și patronul justiției și călătorilor – Ținut din Grecia asociat mai ales cu orașul Sparta, al cărui prim rege ar fi fost legendarul Lelex, care a dat numele regiunii. 11) Rege al Corintului care, pentru că a încercat să sfideze moartea, a fost pedepsit de Hades să urce veșnic o stâncă uriașă pe un deal – Mama lui Nausicaa și Laodamas, soția lui Alcinoos, care i-a găzduit pe argonauți și pe Ulise, fiind cinstită pentru bunăvoința sa.

VERTICAL: 1) Lăcașul zeilor din Tesalia – Fiul zeului Tiberinus și al vrăjitoarei Manto, primul rege al Mantovei, condamnat în Infern și simbol al strădaniei irosite. 2) Fiu al vântului de nord, Boreas, frate cu Zetes, participant la expediția argonauților – Zeița vestică a sexualității, perechea lui Kama, zeul dragostei, a cărei rugăciuni au asigurat reîncarnarea acestuia după ce el a fost ucis de Shiva. 3) Legendar popor de uriași din Moab, din Țara Sfântă – Fiu al lui Ares, a cărui fiică, Marpessa, a fost răpită de Idas, iar acesta, nereușind să-i prindă din urmă, s-a înecat în râul Lycormas și a devenit nemuritor. 4) Soția regelui mesopotamian al soarelui, divinitatea răsăritului și a luminii de dimineață, recunoscută pentru frumusețea ei – Soția regelui Latinus, care a provocat un război între Enea și regele Turnus, nedorind să-i acorde primului mâna fiicei ei, Lavinia, și s-a sinucis când a aflat de biruința acestuia. 5) Reptilă legendară amintită de cronicarul islandez Snorri Sturluson în opera sa, cu aspect de șopărlă – Personificarea morții în mitologia scandinavă, jumătate vie, jumătate moartă, izgonită din pricina înfățișării sale de zei în tărâmul morții, Helheim, pe care îl conduce – Elf! 6) Cel mai puternic războinic aheu din Războiul Troian, fiul nereidei Thetis, ce l-a ucis pe prințul Hector, însă a fost apoi răpus de fratele acestuia, Paris, care l-a săgetat în călcâi, singurul loc vulnerabil din trupul lui – Luna! 7) Sep! – Personificări ale anotimpurilor în mitologia greacă, al căror dans simboliza tranziția acestora din an... – ... iar una dintre acestea, o tânără ce ducea o balanță, personifica dreptatea și cutuma. 8) Fiică a lui Asclepius, zeul sănătății, asociată cu curățenia și igiena – Issa! – Ore! 9) Nimfă care, în dorința sa de a rămâne fecioară după ce zeul Alpheus s-a îndrăgostit de ea, s-a rugat lui Artemis, care a transformat-o într-un izvor. 10) Divinitate asiriană și babiloniană, patronul scribilor și a înțelepciunii, inventatorul mitologic al scrierii, care le desemna oamenilor soarta – Spiridus în mitologia germanică, ființe cu puteri supranaturale – Itis! 11) Adam! – Preotese în Grecia Antică înzestrate cu darul profeției, cea mai cunoscută fiind Pythia, din Delphi.

Dictionar: IRAU, SEB, NADR.

Laurian BUTURE

DIALOG CU CITITORII

ISTORIA TRĂITĂ

Domnul AUGUSTIN RUS, mai vechi corespondent al revistei, ne scrie: În fiecare lună, o carte – așa consider revista *Magazin istoric* datorită informațiilor pe care le conține fiecare exemplar. Apreciez numerele 11, 12/2021 pentru articolele doamnei Florentina Dolghin, *Asasinarea familiei țarului – mituri spulberate* și pentru amintirile lui Theodor Pâslaru, editate de Traian Lazăr, din anul Marii Uniri, care m-au pus pe gânduri. Dar și alte texte din aceste numere mi-au trezit amintiri.

Despre vizita președintelui american Richard Nixon în România, în august 1969, îmi amintesc că mă aflam în București, unde mama avea două surori. Împreună cu un verișor, am ajuns pe bulevardul pe unde a trecut coloana oficială. Ca să vedem mai bine, ne-am tot făcut loc spre a ajunge cât mai aproape de șosea, fapt ce a

atras atenția unui milițian care se pregătea să ne aplice câteva bastoane pe spinare. Noroc că am sesizat la timp intenția și ne-am potolit, tupilându-ne între niște doamne. De acolo am observat că președintele american era mult mai înalt decât Nicolae Ceaușescu. Ani mulți au trecut de atunci, dar au rămas amintirile.

Luna decembrie este bogată în evenimente pentru români. Spre sfârșitul ei, în 1989, a fost înlăturat prin sacrificii umane regimul comunist. Tot în această lună, la 2 decembrie 1804, Napoleon Bonaparte s-a încoronat cu mare fast, în Catedrala Notre Dame din Paris, ca împărat, sub numele de Napoleon I, Franța transformându-se din republică în imperiu.

Profesorul meu de la cursul de istorie modernă, Didi Rosensweig, ne-a povestit acum o jumătate de veac cum, în acel moment, Napoleon a afirmat: „Imperiul înseamnă pace!” – dar nu a fost așa. A urmat un șir lung de războaie, determinate în principal – din spusele domnului

profesor – de rivalitatea dintre burghezia franceză și cea engleză, de ambițiile lui Napoleon și ale generalilor săi de a câștiga glorie, bogății și lux.

ZESTREA INTELECTUALĂ

Domnul CONSTANTIN CRĂCIUN, din Moreni, jud. Dâmbovița, ne transmite: Sunt mulțumit că, la vârsta mea, am reușit să particip la concursul aniversar *Magazin istoric* 55 ani. Îmi pare rău că nu am putut să fac rost de numărul 1, din aprilie 1967.

Îi mulțumesc întregii redacții pentru faptul că mergeți înainte cu tipărirea acestei reviste, cu toate greutățile pe care le întâmpinați. Eu nu sunt un intelectual, sunt un om obișnuit cu opt clase. Pentru mine, *Magazin istoric* a fost o mană cerească, de unde am aflat multe lucruri interesante, pe care nu le știam. Cât voi mai fi în viață, voi cumpăra revista în continuare, întrucât pentru mine este o zestre. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) I.-A. Pop The appeal of the attendees of the Historians' Congress of Alba Iulia • B. Murgescu Regarding the usefulness of knowing history today, tomorrow, and the day after tomorrow... • F. Păcurariu In Budapest, during the Revolution of 1956 • N. Tătăranu, A. Spănu Recollections from the Stalingrad front • L. Câmpeanu The origins of the Hunyadi family • I. Scurtu The preparations and political disputes behind King Ferdinand and Queen Maria's Coronation at Alba Iulia in October 1922 (III) • I. Giurcă The role of the Army in the Coronation ceremonies (II) • A. Popescu Carol Szathmari, the photographer • M. Mihailide "The Balad of Prince Brâncoveanu" and its historical sources • I. Feodorov Conference on 18th century Arab books in Bucharest • T. Lazăr, Th. Pâslaru An account from the early history of the Communist movement (III) • A. Feher Cannibalism in 16th – 18th century Transylvania • G. Filitti Letters from former days: regarding the state of Dobruja on the eve of the 20th century • M. Vasileanu Sandu Tudor and the "Floarea de foc" (Fire Flower) magazine • I. Al. Banu Stories of Bucharest: Stephen the Great and Holy • M. Drăgoi The story of the Coronation of 1922, told through a game • Romanian Documents at Hoover Institution (CXCIX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.-А. Поп Обращение участников Конгресса историков в Альба Юлии • Б. Мурджеску О пользе исторического знания сегодня, завтра, послезавтра... • Ф. Пэкурариу В Будапеште в дни революции 1956 г. • Н. Тэтэрану, А. Спыну Воспоминания на сталинградском фронте • Л. Кымпяну Корни рода Хуняди • И. Скурту Коронация октября 1922 года в Алба Юлии – подготовка и политические дебаты (III) • И. Джуркэ Роль армии в церемониях коронации (II) • А. Попеску Приглашение в Библиотеку Академии: Кароль Попп де Сатмари, фотограф • М. Михаилиде „Баллада о господре Брынковяну“ и её исторические источники • И. Фёдоров Конференция, посвящённая арабской книге в Бухаресте 18 в. • Т. Лазэр, Т. Пыслару Страницы начальной истории коммунистического движения (III) • А. Феер Случаи каннибализма в Трансильвании 16 – 18 вв. • Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: положение Добруджи на рубеже 19 – 20 вв. • М. Василяну Санду Тудор и журнал «Огненный цветок» • И.Ал. Бану Истории Бухареста: Стефан Великий и Святой • М. Дрэгой Повесть коронации 1922 г. в игре • Румынские документы в Гуверском Институте (CXCIX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ADDIVVM MATTHI. M. VNGARIAE
BO. AVSTRIE. Q. REGEM. PRINCIN
VIC. ANTONII. BOTRADVCTIO. IN
PHILOSTRATVM LEMN. SOPHISTAS
PRAEST. ET PRIMIS PFATIO FOELICIP

ON E
bescat ampli
ti ipa poste
ritas benefi
cio tuo Duce
Matthia: post
q opera & vi
tute tua fac
tum est: Vi
cum glorio
sa uetustate
certare iam
audeat: Qd
ceteris preter
missis ex bel
lo tantum. s
alamanico
ne in caput

exerescere uideamur planius ascendetur. Na
cum profuso Serenitatis tue nomine succen
si in Pannoniam traectissemus: Compluraq
uolumina Maieftati tue ac Duce Beatrici fi
lioq. Ioani fauste indolis adolefcenti dedicas
mus: Dum trans Istrum tua castra sequimur
ea uictorie tue signa & perpetua quidem mo

magazin istoric

